

SBORNÍK HISTORICKÉHO KROUŽKU.

MAJETNÍK, NAKLADATEL A VYDAVATEL:

. DRUŽSTVO „VLAST“.

ODPOVĚDNÝ REDAKTOR

prof. PhDr. M. KOVÁŘ.

SEŠIT 3.

ROK 1894.

V PRAZE.

TISKEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY. V. KOTRBA.

1894.

Počátky reformace katolické v Čechách.

Sepsal

prof. JOSEF VÁVRA.

I.

Jest známo, že Luther a jeho přívrženci v krátkém čase přivedli severní Německo, Dánsko a Skandinávii do oposice proti církvi obecné, kdežto Zvingli a Kalvín své novoty šířili ve Švýcařích a jižním Německu. Jednak mnohými emissary, jednak hojnými knihami, které pod nevinnými tituly unikaly pozornosti censury, zmáhaly se náboženské novoty v Nizozemí, v Anglii, v Polsku, v zemích rakouských, v Uhrách, ve Francii, ba i ve Španělsku a Italii. Není tudíž divu, že ten proud zachvátil i také země koruny Svatováclavské, kde náboženským novotám byla připravena půda již od déle sta let. Lutheránství rychle se ujímalo u katolického lidu německého v Loketskú, Žateckú, Litoměřickú, v Podkrkonoší i v Kladsku, tolikéž u Němců v Lužicích, Slezích i na Moravě. Snadno těch novot se chytali čeští utrakvisté, jimž Luther byl vítán jako spojenec proti nenáviděnému Římu; také jednota českých bratří dlouho se opírala o vittenberské učení, až posléze přilnula ke straně Kalvínově.

K rozšíření protestantských řádů v Čechách přičinili se hlavně přečetní pánové a zemané jakožto kollatorové far a záduší; novotné učení zajisté nabízelo jim větší zvůli osobní a k tomu i příležitost ke hmotnému zisku, ježto mohli zabavovati kněžské lány a lesy, desátky, úroky a letníky. Tolikéž k tomu přispěla Karlova akademie v Praze. Mnozí mistři karolinští horlivě se chytali zásad vittenberských neb genevských a vštěpovali je mládeži akademické; absolventi karolinští pak jako učitelé na školách a jako vychovatelé panské mládeže v tom duchu horlivě působili. Jim napomáhalo množství knih v Německu tištěných a do Čech přivážených, a tak mezi katolíky i utrakvisty se šířily názory, že zákonu Božímu nelze člověku vyhověti z vlastního přičinění, že dobří skutkové nepomáhají ke spasení, a podrobná zpověď a satisfakce že jsou věci pro věčnost neužitečné.¹⁾

¹⁾ Fovebat hoc malum haereticis sophismatis inquinatum codicum mercatus, qui impune ubique prostabant et legebantur. Ex iis potissimum suam pueri educationem disciplinamque domi et in scholis hauriebant. Ingens ad haec erat incorruptorum magistrorum penuria. Schmiedl Hist. Soc. Jesu I. 61. 62.

Katolíků sic i potom v Čechách zůstával počet značný, zvláště v Plzensku a Horšovsku, kde za Šumavou bylo bezpečné pozadí v katolických Bavořích; ale mnozí z nich porušení byli novotářstvím, jiní byli znaveni zápasem o rodnou víru, takže z nepravého studu již těžce nesli, když spíláno jim bylo „jednušek, Římanů a papeženců“. S podivením sice na první chvíli slyšíme zprávu, že v polovici 16. stol. jen třicátý díl obyvatelstva v zemích krále Ferdinanda I. byl nedotknut novotami náboženskými; ale vzhledem ke věcem výše uvedeným ona zpráva podobá se pravdě.²⁾ A kterak mohlo býti jinak? Od války husitské nebylo arcibiskupa v Čechách. Mělť sice katolická konsistoř pražská horlivé a osvědčené administratory, jací byli Arnošt ze Šlejšvic, Jan Žák z Radobýle, Jan z Púchova a posléze Jindřich Písek (Scribonius) z Horšova, kteří vzdělání byli na katolických universitách zahraničních; než většina farního kněžstva užila vzdělání na onen čas nedostatečného. Akademie Karlova byla katolíkům nepřístupna; málo bylo mecenášů, kteří by chtěli neb mohli podporovati mládence v učení na katolických universitách v cizině; nezbyvalo tudíž, nežli kandidaty kněžství přijímati do metropolitní školy u sv. Víta a tam je cvičiti ke stavu duchovnímu. Že pak ten výcvik nehověl potřebám času, o tom svědčí list probošta Píška k Juliu Pflugovi z Rabšteina, biskupu naumburskému r. 1556., v němž touží na nedostatek učených kněží v Čechách, rovněž i na nedostatek katolických učitelů, takže do katolických škol přijímání bývají učitelé víry podobojí neb lutherénské na velikou škodu církve.³⁾ Byl to stav *odumírání katolického ducha v Čechách*.

Obrat v tom nastal obecným *konciliem v Tridentě*, které v prvním zasedání trvalo od sv. Lucie 1545. do sv. Řehoře 1547., a uradilo se o prostředcích, jak nahraditi schodky vzešlé od reformace německé a švýcarské. S tímto konciliem souvisí též válka císaře Karla V. s brannou konfederací protestantů německých a jeho vítězství u Mühlberka o sv. Jiří r. 1547., též následující reakce v Čechách o tak zvaném krvavém sněmu. Král Ferdinand I. tehdy zakázal všecky náboženské sekty v Čechách, nechtěje, než aby tu byli jen katolíci a podobojí dle kompaktat basilejských, tak jak mu velela korunní přísaha. Než za málo let jeho činnost v tom směru ochromena byla náhlým a nenadálým obratem věcí v Německu, kdy Mauric Saský po úmluvě s Francií a Tureckem přinutil císaře Karla V. k transakci pasovské a k následujícímu porovnání na sněmě v Augsburku dle zásady: „Cujus regio, illius et religio!“ Toto porovnání se týkalo sice toliko říše Německé a nikoli koruny České, která do Němce nepříslušela; než protestantští pánové v Čechách si vedli tak, jakoby porovnání augsburské svědčilo také jim, ze svých statků vyháněli katolické faráře a na jejich místa dosazovali kazatele lutheránské, a boj proti tomu řádění byl jako práce Sisypova. Tu

²⁾ Jamque eo res evaserat, ut Ferdinando I. Bohemiae rege in provinciis eo subditis populi vix pars trigesima ab haeresis contagione foret immunis. (Ib. I. p. 61.).

³⁾ Deficiunt nos docti sacerdotes, deficiunt etiam rectores scholarum catholici, ita, ut plerisque nostris scholis praeferantur vel Hussitae, vel Lutherani; quae res plurimum detrimenti Ecclesiae adfert, quando ab hujusmodi praeceptoribus tenera aetas imbuitur cum praeceptis grammaticis etiam opinionibus non catholicis (Schmiedl I. 97.).

nezbývalo Ferdinandovi než pomýšleti na to, aby své poddané katolíky z duchovní dřímoty probudil k novému životu a tak aby zjednal jim lepší způsobilost v odporu proti novotám ve víře. Byl to *první krok v katolické reformaci v Čechách*.

Popud k tomu vycházel od kapituly svatovítské v Praze, která již r. 1547. králi navrhovala, aby stolec arcibiskupský byl obnoven, aby v Čechách nově byla zřízena universita, ježto vysoké učení pražské, Karlem IV. založené, kleslo na pouhou akademii svobodného umění, a ta byla v rukou mistrů nekatolických; dále aby lidé světší nepřekáželi kněžím v duchovní správě, do práv jejich aby nesáhali a odňaté kostely aby navrátili, aby živnost knihtiskařskou obmezena byla toliko na Prahu a Plzeň, a bez povolení zřízených censorův aby nic nebylo tištěno; aby zakázán byl dovoz knih pohoršlivých, v Norimberce aneb jinde v cizině tištěných.⁴⁾ Později, asi r. 1552., žádala kapitula na králi, aby pravidla náboženského života, stanovená arcibiskupem Arnoštem z Pardubic na synodě pražské r. 1349., byla doplněna a tiskem vydána; aby svolávány byly občasné synody kněžstva; kněží ať střehou se krčem a podezřelé posluhy; provinilí kněží, kteří by trestu chtěli se vyhnouti přestupem na stranu podobojí, aby tu nebyli přijímáni, a podobně že zachová se strana katolická ke straně podobojí; kostely aby katolíkům více odnímány nebyly, a odňaté aby jim byly vráceny. Pro malý počet duchovních domácích budtež do německých far dávání kněží z Německa aneb jesuité. Kde české fary jsou ohroženy sektářstvím, pak ať opustí se některé fary, a kněží odtud ať poslou se do míst ohrožených. Jakož v Čechách jsou kláštery, jichž preláti a mniši zle hospodaří s důchody svými: ti mají býti pod izení konsistoři k tužší poslušnosti. Bohatší kláštery ať zřídí vlastní své školy a chovají u sebe žákův alumnův aspoň s jeden stůl. Král nechať zřídí z důchodů zemských stipendia pro mládence z Čech, kteří by studovati chtěli na universitě vídeňské, a k těm stipendiím ať přispívají klášterové.⁵⁾

Tyto artikule zahrnují asi vše, čím katolická věc v Čechách dosud strádala. Nejrychlejší nápravy však vyžadoval nedostatek škol, v nichž by mládež česká byla vyučována v duchu katolickém, tak aby z nich mohl vycházeti zdárný dorost učitelstva a duchovenstva katolického. Proto již r. 1552. pražský probošt Jindřich Písek a kanovník arcijáhen Jan z Púchova zajeli ke králi do Vídně s prosbou, aby povolal do Čech doktory a magistry z řádu jesuitů na zřízení nové akademie, ježto prý učenost, důmysl a horlivost oněch doktorů v Německu již platně se osvědčuje.⁶⁾ Král Ferdinand přijal tento návrh s přízní, ale pro přítomnou válku tureckou odkládal svou resoluci do r. 1555. Domníval se, že by s nevelkým nákladem vyhověl naléhavé potřebě, kdyby na akademii Karlově v Praze vedle mistrů utrakvistů usadil několik mistrů katolických, kteří by přednášeli filosofii a bohosloví; než ten zámysl se mu nezdařil pro tuhý odpor mistrů karolinských.⁷⁾ Tudíž dal se ve vyjednávání se stolicí papežskou a s generalem Societatis Jesu Ignaciem

⁴⁾ Dr. Klem. Borový, Akta konsistoře II 62. 63.

⁵⁾ Tamtéž, str. 137. a násl.

⁶⁾ Schmiedl, Hist. Soc. Jesu I. 69. 70.

⁷⁾ Tomek v Musejniku 1848. p. 175.

z *Loyoly* o vyslání doktorů do Čech, aby tu zřídili svou kolej a vysoké učení.

Novotný řád jezuitů z Italie se rozšířil po Evropě s úžasnou rychlostí, v Nizozemí již r. 1542. zapustil kořeny a přijal odtud a ze sousedního Porýní vydatný počet tovaryšů; r. 1551. odevzdal jim kníže Vilém Bavorský universitu ingolštatskou, a téhož roku zřídil jim král Ferdinand po radě svého zpovědníka Urbana, biskupa lublaňského, kolej ve Vídni. Mezi kollegiaty vídeňskými vynikal tehdy duchem a učeností mladý ještě *doktor Petr Canisius* (van Hondt), rodilý v Nymvegách Gelderských. S ním jakožto plnomocníkem tovaryšstva vyjednával Ferdinand I. o budoucí kolej v Čechách. Za sídlo kolleje nepřál si míti hlavní město Prahu, kde netušil jesuitům mnoho klidu v práci; proto nabízel Canisiovi *klášter celestiniů v Ojvině* u Žitavy Lužické, aby tam zřídil kolej s akademií. Ale Canisius tomu živě odpíral, aby kolej byla v ústraní, a tvrdil, že bude na větší čest a chválu Boží, když kolej bude v hlavním městě koruny České, kde bude hojnější žeň duchovní. Král jej při tom zůstavil a velel mu dále o to jednati s pražským místodržitelem arciknížetem Ferdinandem, s nejvyššími úředníky a s kapitulou Svatovítskou. Tudíž odebral se doktor Canisius na jaře r. 1555. do Prahy.⁸⁾ Zde katolíci jej přijali s rozevřenou náručí, zvláště přední páni zemští, probošt Písek a velmistr křižovníků Antonín Brus z Mohelnice, a vyjednávání jeho dobře se zdařilo. Konsistoř pražská odevzdala mu starý *klášter dominikánů u sv. Klimenta* na Starém Městě Pražském, odkudž převor P. Bedřich Boříkovský s dvěma bratřími se odstěhoval do prázdného kláštera sv. Anežky. Ježto oba kláštery s kostely byly ve stavu sešlém, vykázal král na jejich opravu 2600 tolarů z královské komory. Na výživu kolleje sv. Klimenta dal statky kláštera ojvínské, pronajaté měšťanům žitavským za výroční plat 1400 tolarů, dále 450 zl. ročního důchodu ze zašlého kláštera Dobraluhu v Lužici a z královské komory na každý rok 300 tolarů.⁹⁾ Z takového zdaru byl dr. Canisius velmi potěšen, rovněž i z velkého množství posluchačů, když k žádosti probošta Píška v neděli a svátek mluvil s kazatelny u sv. Víta. V té náladě psal svému generalu Ignaciovi do Říma: „Jest naděje na valnou žeň duchovní, když naši budou uvedeni do Prahy. Praha jest hlavní město Čech, odkud símě odporu proti církvi zaneslo se do Němec. A věziž Otcovství Vaše, že v Praze máme přátele oddané, kteří králi nabízeli dary a platy pro nás, prve než nám nabízen byl Ojvín.“¹⁰⁾

Však záhy se dostalo doktoru Canisiovi také ohlasu ze strany protivné, a zdá se, že z kolleje Karlovy, ve formě šestiměru: „*Hinc procul esto, Canis, pro nobis excubat Anser!*“ (Vari odtud, Pse, za nás bdí Hus!) K této narážce na rodné své jméno (van Hondt), na mistra Husa a na husy kapitolinské vtipně odpověděl doktor: „*At, qui Canem odere, haud oves sunt, sed lupi*“ (Aj, ti, kdož nenávidí psa, ovšem nejsou ovce, ale vlci.) A hned potom psal generalu Ignaciovi do Říma: „Dobře bude, když ti, kdož budou sem posláni do

⁸⁾ Schmiedl I. 71. 72.

⁹⁾ Ib. 73. 77.

¹⁰⁾ Ib. 73.

kolleje, opatří se svatou trpělivostí, a horlivost svou nechť nejeví v hádkách, ale v práci a snášení, a když tak sítí budou se slzami, úrodu kliditi budou s radostí.“¹¹⁾

Jinou starost způsobilo Canisiovi rozhodné přání krále Ferdinanda i probošta Píška, *aby v budoucí kolleji pražské bylo co nejvíce tovaryšů znalých češtiny*, bez nichž by kollej svému účelu nevyhověla. To uznával i Canisius, ale nevěděl, kde takových tovaryšů vzíti. Než ale za krátko měl po starosti. Dne 5. května 1555. dal král rozkaz do Čech svému synu arciknížeti Ferdinandovi, aby v Čechách, na Moravě a ve Slezích i Lužicích vybráno bylo po 12 mládencích nejméně 18letých, schopných, kteří by v počátcích studií byli již vyučeni a z početných rodin pocházeli a také náchylnost měli ke stavu duchovnímu. Tyto mládence král poslal do Říma, aby studovali bohosloví v německé kolleji, r. 1552. založené od kardinala Morone na propagandu víry mezi Němci. Král zajisté hodlal tím poněkud uhraditi nedostatek farního duchovenstva v Čechách, a proto si přál, aby oni mládenci v Římě nebyli nuceni k přijetí nějaké řehole.¹²⁾ Tak ti mládenci čeští na útraty královské putovali do Říma; ale přišli tam v čas zlý. Německá kollej v Římě právě byla ve finanční tísní, jednak že úmrtím papeže Julia III. († 23. března 1555.) na čas jí ubylo podpory, jednak že toho roku byla v Itálii neúroda a tudíž velká dražota potrav. Tu hned dva z oněch mláďenců zmalomyslněli a vrátili se do vlasti. Ostatních desíti se ujal general jesuitů Ignacius z Loyoly, vzal je do své vlastní kolleje římské, laskavě k nim se měl, od vlastního stolu svého jim přilepšoval na stravě, jim zákusky a sladkého ovoce vlaského posílaje. Jakkoli byl stížen věkem i prací, přece tytýž za nimi chodil do jejich světnice, mile s nimi rozmlouval, i vykládal jim těžkosti přítomného času, podstatu řehole jesuitské a věčnou mzdu za práci duchovní. Účinek toho byl, že všech deset Čechů se přihlásilo ke vstoupení do tovaryšstva; hned r. 1555. přihlásili se za novice *Baltazar Hostounský, Ondřej Pěšín, Wolfgang starší a Václav Šturm*, všichni z Horšova Týna, poddaní pana Jana z Lobkovic, a *Jan Labra*; r. 1556. přidružil se k nim i *Wolfgang mladší*, zvaný *Maria*, z Horšova Týna. Jména ostatních čtyř se nám nezachovala. Však našli tam v kolleji staršího krajana; byl to *Valentín Vojt*, Pražan rodilý ve straně podobojí, který neznámým během dostal se do Říma a tam již r. 1553. vstoupil do noviciatu u jesuitů. Král Ferdinand sice nerad slyšel, že jeho klienti v Římě přijali řeholi, ježto doufal, že budou z nich jednou faráři a preláti. Ale potom se spokojil; snad dával sobě vinu, že o jejich výživu v Římě v čas se nepostaral a tak jejich nepřijetí do kolleje německé zavinil. Však potom, dokud žil, posílal co rok 400 zl. do kolleje sv. Ignacia v Římě.¹³⁾

Dne 25. ledna 1556. zdvihlo se z Říma 12 jesuitů, aby se vydali do Prahy a zaujali kollej u sv. Klimenta. Byli to kněží *Dr. Ursmar de Goisson* od Lutrichu jako rektor, *Dr. Cornelius Brogelman* z Flander jako ministr, *Dr. Henrich Blysssem* od Bonnu a *Dr. Henrich Tilian* z Flander; pak magistři filosofie *Vilém z Gelder*,

¹¹⁾ Schmiedl I 71—73.

¹²⁾ Borový, Acta consist. II. 211—214.

¹³⁾ Schmiedl I. 83. 84.

Petr Sylvius z Flander, Florian ze Vlach, Baltazar Pfarrkirchner Bavořík a Kašpar Conger Slovinec z Kraňska; posléze koadjutorové služební Gonsalvo z Kalabrie, Roger z Flander a Bartoloměj ze Švýcar. General jejich Ignác, stojí již takměř nad hrobem († 31/7 1556.), ve tklivém loučení připomenul jim těžkosti a nebezpečí, jež je očekávají, ale napomínal je k důvěře, říká: „*Kristus vítězí nad světem, On bude s Vámi. Mužně pracujte, udatné mějte srdce v Hospodinu; Jemu služte věrně, dobrý boj bojujte! To budiž řečeno Vám i Vaším následovníkům.*“ ¹⁴⁾ Na cestě zakusili mnohého nepohodlí; kráčeje po kluzkém sněhu alpských hor v drsném čase únorovém, přestáli mnohé nebezpečí; když přišli do krajín německých, lutheráni jim láli a dávali jim „mnichů papeženců, lidí povětrných, zralých pro kata neb kamenování.“ V hospodách jim krčmáři předkládali masitou večeři, ač byl čas postní, a tak oni pocestní raději o hladu chodili spat. ¹⁵⁾ Po odpočinku ve vídeňské kolleji obrátili se do Čech a stihli do Prahy dne 18. dubna 1556., starší z nich na voze, mladší pěšky se sklopenými zraky, v černých habitech, krátkých pláštích, opírajíce se o hole, a tak ubírali se ulicemi a náměstím ke sv. Klimentu. Lidé v ulicích stanuli, jedni se tázali: „Nač ti cizí mnichové k nám přišli?“ Jiní odpovídali: „Přišli, aby nás převedli na víru římskou a k poslušenství papeže. Slíbili, že brzy otevrou veřejné školy a budou učit naši mládež.“ ¹⁶⁾ Katolíci radovali se příchodu jesuitů, ale utrakvisté, lutheráni a bratři jevíli smýšlení nepřátelské. Po ulicích šly hlasy, že bude třeba ty nové mnichy vházeti do Vltavy a dům jejich vypáliti; na svých pochůzkách pozdravováni byli jesuité blátem i kamením. Jednou když pater Canisius u sv. Klimenta sloužil mši, z nenadání kámen z ulice hozený prorazil kostelní okno a dopadl u samého oltáře. Jinému paterovi u oltáře člověk jeden chtěl dáti políček; ale frater ministrans chopil se ho, pohrozil mu králem a vyvedl ho z kostela. Když místodržitel arcikníže Ferdinand zvěděl o těch výtržnostech, ujal se jesuitů, dával jim branný průvod, a lidu pohrozil přísnými tresty. Později (r. 1561.) jmenoval dva pány a dva vladyky, mezi nimiž byli Ladislav z Lobkovic na Chlumci a Jan Bechyně z Lažan na Píčině, *protektory kolleje*, aby se starali o její bezpečí. ¹⁷⁾ V náhradu za ony urážky dostávalo se jesuitům hojných důkazů přízně od katolického duchovenstva; také mnozí páni, kteří své domy měli v Praze, jevíli dobrou vůli k nim a podporovali je štědrými dary; zvláště to byli všichni Popelové z Lobkovic, tehdy četní a bohatí, Berkové z Dubé, Martinicové Smečenští, Adam ze Šternberka, později též Vilém z Rožmberka, Vratislav z Pernšteina, někteří Kolovratové a jiní.

Vedle zřízení katolických škol v Čechách nezbytné bylo konečné *obsazení arcibiskupského stolce v Praze*, uprázdněného od 140 let. Na to naléhala u krále Ferdinanda kapitula pražská již r. 1547., potom i stolice papežská vždy důtklivěji k tomu se přimlouvala. Ferdinand I. však z příčin finančních tu záležitost odkládal do roku 1561., kdy povolal na stolec arcibiskupský *Antonína Brusa z Mohelnice*, velmistra křižovníků, který od r. 1558. držel biskupství

¹⁴⁾ Schmiedl I. 86.

¹⁵⁾ Ib. 87. 88.

¹⁶⁾ Ib. 102.

¹⁷⁾ Schmiedl I. 89. 90., 155.

ve Vídni. Osvícený tento prelát rázně a obezřele se zasazoval o dobrou organisaci katolíků v Čechách a domáhal se poslušnosti též u konsistoře strany podobojí. Sice úmrtím císaře Ferdinanda I. r. 1564. pozbyl hlavní své opory, a u jeho nástupce Maximiliana II., v náboženství mdlého a netečného, docházel spíše překážky než podpory ve snahách svých; ale arcibiskup neustal v práci reformační, vydatně jsa v tom podporován z kolleje sv. Klimenta. V rozmluvě s papežským nunciem Janem Delfinem v únoru r. 1575., vykládaje těžkost svého postavení, udal, že v Čechách jest asi 300.000 *katolíků*, a jestliže ti své víry se drží, jest to zásluhou paterů Societatis Jesu.¹⁸⁾ Než zachování tohoto počtu katolíků, aby nebyl ztenčen, bylo toliko předchozím úkolem katolické reformace. Náboženský zmatek, jaký tehdy panoval ve většině obyvatel země české, takměř vybízeli k *výbojnému postupu strany katolické*; a ten výboj nastal záhy, bez násilí, bez dragonad, ale s užitím vydatných zbraní, jaké poskytovaly síla víry, věda, výmluvnost a dobří příkladové. V tom tichém boji duchů vidíme patery Societatis Jesu v popředí válečného šiku katolického, a vydatná ta práce dá se sledovati ve dvojím směru, *ve školství a na missiích*.

II.

Tomek v dějinách university pražské líčí smutný stav, na jakém se ocitla *akademie Karlova* od času války husitské, jednak schudnutím, jednak osamocením, poněvadž mistři karolinští jakožto husité pozbyli styku s universitami zahraničnými, a tudíž jim zaschnul živý zdroj vědeckého pokroku. Akademie Karlova odtud záležela z jediné fakulty svobodného umění, čítajíc v 16. století vždy jen 10—11 mistrů, z nichž někteří učili také bohosloví a lékařství. Hmotné jejich opatření bylo skrovné; professura byla tudíž duchům čilým a snaživým toliko dočasným povoláním, takže záhy vystupovali z akademie, vyhledávajíce konečné zaopatření své buď v duchovní správě, buď v úřadech veřejných, buď v praxi advokatské neb lékařské; na akademii tudíž zůstávali duchové všednější jakosti, vlažní naproti časovému pokroku. Znamenáme sice na onen čas potěšitelný pokrok v Čechách v oboru duševním, ale z akademie pražské to nevycházelo. Světlé hlavy, jako Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic, Václav Mladič Písecký, Řehoř Hrubý z Jelení, Martin Kuthen a jiní nabyli vzdělání svého na universitách vlaských, Jan Horák z Milešovy na akademii lipské, Matouš Collinus z Chotěřiny na akademii vittenberské. Počet studujících na Karlově akademii k r. 1566. se udává na 546, k r. 1581. na 671; ale v tom se zahrnovali hlavně odrostlejší žáci škol městských, kde humanitním předmětům se vyučovalo; vlastních frekventantů akademie však bylo tak málo, že šly někdy stesky a obavy, aby nebylo více profesorů nežli studentů.¹⁹⁾ Doba studií trvala z pravidla toliko jedno polouletí, a za ten čas odbýval se všecken chaos předmětů vyučovacích. Rovněž chaotický byl způsob vyučování na školách městských až do náklonu 16. století.

¹⁸⁾ Theiner, Relace nunciatury z Prahy ddto 25. Febr. 1575. p. 452—463.

¹⁹⁾ Tomek v Musejníku 1848. p. 175 a násl.

Zcela jinak vedli si *jesuité na svých školách u sv. Klimenta*, kdež zahájili vyučování dne 7. července r. 1556. Předměty náučné rozdělili na postupné třídy dle věku a chápavosti žáků. Nováčkové ve studiích řaděni byli do třídy elementární; zde vyučoval magister *Kašpar Konger Slovinec*, který s mládeží českou dobře se smluvil a během roku žáky tou měrou pocvičil v latině, že oni postoupivše do třídy vyšší, s prospěchem tu mohli sledovati výklady latinské grammatiky u magistra *Baltazara Pfarrkirchnera* Bavořika. V III. třídě učil skladbě latinské mgr. *Florian Vlach*, v IV. třídě poesii mgr. *Petr Sylvius z Flander*; do těchto nižších tříd přihlásilo se hned s počátku dostatečné množství žáků. Za to nebylo hned žáků do V. třídy, kdež vyučování rhetorice zahájil mgr. *Vilém z Gelderska* teprv v roce následujícím. To bylo v Čechách první řádně sestavené gymnasium dle vzoru škol vlaských, a pravidlem tu bylo, aby ni-žádny žák nebyl připuštěn do třídy vyšší, dokud náležitou měrou nevyhověl na předešlém stupni. Z gymnasia šel postup na fakultu filosofickou, a odtud na theologickou; však na studium filosofie teprv po roce přihlásili se posluchači. Za to zahájil *dr. Henrik Blysssem* hned 7. července 1556. výklady z bohosloví, řecké i hebrejské grammatiky, k čemuž za málo let přibyla matematika, fysika a ethika.²⁰⁾

⟨Rychlý pokrok české mládeže na školách jezuitských záhy na se obrátil zření vzdělaných vrstev v Praze. Již malí žáci doma štěbetali po latinsku ku podivu rodičův, ba na ulici se potkávajíce se žáky škol, podřízených akademii karolinské, promlouvali k nim po latinsku, a tázaní neodpovídali, neumějíce. Tudíž nemálo žáků vystupovalo ze škol městských a hlásili se k přijetí do škol klementinských.⟩ To způsobilo poplach mezi mistry v Karolině; zkoumali, radili se o nápravě schodku žáků svých, a poznali, že příčinou toho jest chybná methoda vyučovací, že všemu se učí najednou bez náležitého postupu učiva. I přibili na vrata Karolina disticha, jež svědčila všem officialům škol městských:

Non bonus est coctor, patina qui miscet in una
omnia, aves, pisces, ova, legumen, oves
Sic malus est doctor, teneros si quis simul annos
grammaticen, logicen rhetoricienque docet.²¹⁾

(Nedobry jest kuchař, jenž na jedné pánvi v hromadu mísí ptáky, ryby, vejce, čočku i skopové maso. Tak špatný jest učitel, který mládež najednou učí grammatice, logice a rhetorice.) Od toho času také ozývaly se na veřejnosti i na sněmích tužby po nápravě a povznesení akademie Karlovy, a jestliže potom školství v Čechách přišlo k lepšímu rozkvětu, zvláště za rektora Martina Bacháčka z Nouměric: podnět k tomu dalo závodění se školami jezuitskými. Než přes to vše pocítovaly školy pražské velkou ujmu na žácích, kdežto do škol klementinských hlásilo se žáků vždy více, než mohlo býti přijato, a byli to synové většinou z rodin utrakvistických neb protestantských. Nic nebylo platno, že konšelé pražští z pobídky mistrů karolinských zakazovali měšťanům posílati syny do škol jezuitských, kde prý se jen učí zbytečností papeženským, a pouka-

²⁰⁾ Schmiedl I. 93.

²¹⁾ Ib. I. 103.

zovali ke staré slávě škol karolinských; měšťané toho zákazu málo dbali, vidouce, že páni a vladykové, katoličtí i podobojí, posílají své syny do školy u sv. Klimenta. Již r. 1568. posílal i staroměstský primátor Jan Dražický syna svého Vojtěcha do téže školy.²²⁾

◀ Zajímavo jest sledovati, kterak vynikající kněží strany podobojí vyhledávali styků s jesuity. *Mistr Havel Gelastus Vodňanský*, professor na Karlově akademii, který pro svou příchýlnost k starým řádům církevním neměl přízně u svých kolegů, pojal velkou úctu k jesuitům, často zacházel do jejich kolleje a obcova duchovním jejich exerciciím. Odtud nabyl odvahy k boji proti tehdejší konsistoři podobojí, která v duchovenstvu sobě podrízeném trpěla živly lutheránské, zvingliánské i novokřtěnecké. V tom boji měl za sebou mnoho farářů v Praze i na venku, a r. 1561. dovolával se zakročení císaře Ferdinanda I. na zachování staré církve podobojí. Tato odvaha sice mu vzbudila velkou zášť u sektářské většiny stavů; než on toho nedbal a přestal na tom, že r. 1562. císař stavům odňal patronat nad konsistoří podobojí a odtud sázel do té konsistoře kněží ze sektářství nepodezřelé. Mr. Gelastus potom dokonale přilnul ke straně katolické, sloužíval mši u sv. Klimenta, a když r. 1577. umřel, jesuité mu vystrojili pohřeb v kostele sv. Jakuba u minoritů. V poslední své vůli odkázal kolleji klementinské 100 tolarů, ostatek jmění určil na fundaci, aby z úroků byly kupovány chleby pro chudé lidi.²³⁾ Ve veřejnosti bylo nápadno i přátelství, které jesuitům projevoval kněz *Jan Mystopol*, přední na straně podobojí. Týž od r. 1530. jako člen konsistoře dolejší býval v čele novotářské strany mezi utrakvisty; ale již r. 1543. se zpácil, a události za krvavého sněmu r. 1547. dojaly ho tou měrou, že odtud vždy více se chýlil k názorům katolickým. Od r. 1562. až do své smrti r. 1568. byl administrátorem dolejší konsistoře, a tehdy přátelil se s jesuity; na ulici pěkně je pozdravoval, rád s nimi býval a rozprávěl, a jsa mezi svými, říkával: „Kdo toho sobě žádá, aby synové jeho byli učení, nechať dá je do školy k jesuitům.“ Jakož tehdy kněží strany podobojí skoro napořád se ženili, tak i kněz Mystopol choval u sebe dítky své, a r. 1566. dal dva své syny, pěkné a bystré mládencečky, do školy k svatému Klimentu, kdež potom zdárně studovali. Od r. 1567. i mnozí kněží strany podobojí, kaplani i faráři pražští, obcovali přednáškám v kolleji sv. Klimenta, kdy pater Alexandr Heller z Vídně vykládal apologetiku (explicationes controversarum quaestionum), a pater Michael Tominec (Tolmeiner), Slovan z Goricka, v češtině dobře zběhlý, soukromé jim dával lekce o jazyku řeckém a hebrejském.²⁴⁾

◀ Nápadna jest úcta, jaké požívali jesuité u vynikajících tehdy mediků? Že v první řadě to byl slavný doktor *Petr Ondřej Matthioli*, dvorský i kař císařský, který 1556.—1565. chodil do kolleje léčit nemocných beze vsí záplaty, nic není s podivením; byl katolík rodilý ze Sieny ve Vlaších; ale od r. 1567. byl domácím lékařem v kolleji mladý doktor *Adam Huber*, později s titulem z *Riesenchachu* psaný, Moravan z Meziříčí rodilý, utrakvista, slavný i v písemnictví

²²⁾ Schmiedl I. 104, 259.

²³⁾ Borový, Akta konsist. I. 374—388, Musejník 1848. p. 175. a násl., Schmiedl I. 398

²⁴⁾ Schmiedl I. 226. a násl.

českém. Když za morové rány r. 1568. stonali někteří kollegiati u sv. Klimenta, on ochotně k nim chodil ve dne v noci, léčil a léky přinášel, a za to nechtěl vzíti nižádných peněz; a nechodil tam toliko z povolání lékařského, nýbrž vyhledával tam i duševní zábavy ve vědeckých rozprávkách. Z toho mu vzešla nevůle v městě, a v ulicích naň pokřikovali: „Hlehle, husita jezuvita!“ Jimž on klidně odpovídal: „Ó vy dobří! Ani nevíte, k jakému přátelství vábí pravá nábožnost a pokora při veliké učenosti! Proto nelze mně upustiti od paterů jesuitů!“²⁵⁾ Podobně si vedl také doktor lékařství *Tomáš Husínecký*, z Vodňan rodilý a kollegiat karolinský, od r. 1562. člen konsistoře dolejší. Týž rád pobýval u jesuitů na hovorech vědeckých a přiznával se k tomu, že od nich vždy vracel se moudřejší. R. 1569. vzdav se professury, žil jen povolání lékařskému a v něm umřel za moru r. 1582.²⁶⁾ Neumíme povědět, ke které osobě vztahuje se zpráva, že r. 1572. žil v Praze medik slovutný, víry zvingliánské, který často zacházel do kolleje na hovory s rektorem *Henrikem Blysemem*, a potom zhostiv se pochybností ve víře, stal se katolíkem.²⁷⁾ Podobně i *Simon Simonis*, doktor akademie lipské, spisovatel 15 knih o lékařství, strávil 12 nepokojných let na universitách v Genevě, Paříži, Heidelberce a v Lipsku, uchýlil se do Prahy, vyhledával zábavy u jesuitů, a podlehnul jim v disputacích, r. 1581. vyznal víru katolickou veřejně v přítomnosti arcibiskupa *Martina Medka* a vyslance španělského.²⁸⁾

Ze všeho toho jde na jevo, že kollej klementinská splnila, co od ní přislíbovali sobě císař *Ferdinand I.*, kapitula pražská a přední šlechta katolická. Však již r. 1559. nejvyšší úředníci zemští podali císaři zprávu, která doktoři a magistři *Societatis Jesu* co den vyučují několik set mládenců na užitek církve a na zachování starého náboženství katolického, a jest tudíž naděje, že z těch škol vyjdou učení kněží a správcové škol, kteří kázáním a vyučováním lépe porídí proti bouřlivým sektám, nežli by jinak se porádilo mečem a ohněm.²⁹⁾ R. 1588. čítalo se v koleji 500 studentů, gymnasiastů i akademiků. Veškerá doba studií rozdělena byla na tři periody. Nedospělá mládež měla se cvičiti v literním umění a v mravích křesťanských, odrostlá mládež pak v předmětech humanitních, v mathematice a přírodních vědách, čímž připravila se na nejvyšší stupeň, bohosloví. Za školní knihy sloužily grammatiky od *Donata* a *Despauteria*, nějaký čas i *Copia verborum* *Erazima Rotterodamského*, kterouž knihu však již r. 1559. rektor *Hoffaeus* vymítil ze školy, ježto prý pocházela od autora haeresií načichlého. Nový školní rok zahájen býval obyčejně v říjnu slavnostním způsobem za přítomnosti mnohých pánů a prelátů, jež vždy primus ze žáků pozdravoval latinskými verši. Pak vyvolávání byli žáci v té řadě, jak minulého roku školního byli pokročili v studiích; vynikající dařeni byli knížkami v pozlacené vazbě a zasedli pak na nejvyšší místa, níže sedali akcersisté, kteří dařeni byli obrázky, a pak usadili se žáci ostatní. Vůbec chváleni byli žáci klementinští, že jsou pilní, skromní a pobožní, čímž lišili

²⁵⁾ Schmiedl I. 258.

²⁶⁾ Tomek v *Musejníku* 1847. p. 634, Schmiedl I. 146.

²⁷⁾ Schmiedl I. 312.

²⁸⁾ Ib. 452.

²⁹⁾ Borový, *Acta Consist.* II. 363.

se od žáků jiných škol. Však byl u nich obyčej, že každý magister vybral ve své třídě žáka nejhodnějšího, který měl ostatním býti na dobrý příklad a chybujiících napomínati, aby se napravili.³⁰⁾

Cizinci z doktorů a magistrů kolleje záhy byli vystřídáni v práci od vydatných sil domácích. R. 1559. přišli z Říma pateri *Valentin Vojt* a *Ondřej Pěšín*, později oba *Volfgangové z Horšova Týna* a *Jan Labra*, posléze doktoři *Václav Šturm* a *Baltazar Hostounský*; záhy si odchovala kollej pražská vlastní dorost pro tovaryšstvo; byli to Pražané *Alexandr Vojt* a bratr jeho *Martin*, *Vojtěch Boušek* a *Mikuláš Salius*, dále *Volfgang Gingalius*, *Pavel Vincenc* z Plzně, *Jan Reinl*, vesměs dobří Čechové, dále *Jakub Pontanus* z Mostu, který potom hlavně v Němcích účinkoval, *Jan Vitzthum* z Moravy a *Mikuláš Polák*. I cizozemští kollegiaté učili se češtině, jako *P. Baltazar Pfarrkirchner* Bavorík, který již r. 1558. vyslyšchal Čechy ve zpovědnici, *P. Marco Soldano Bergamesco* Vlach, jenž potom byl českým kazatelem o missiích. Od r. 1558. rektor *Pavel Hoffaeus* zavedl každodenní *hodiny české konversace* v refektáři, k čemuž dával zvláštní znamení zvoncem; ten obyčej pak zůstal již na vždy, pokud ho bylo potřebí.³¹⁾ Byli mezi kollegiaty někteří, již mluvili mnohými jazyky, jako pater *Gingalius*, Čech, zvláště ale pater *Valentin Campelius*, který mluvil latinsky, řecky, hebrejsky, česky i chorvatsky, německy, francouzsky, vlasky i španělsky, rozuměl i Polákům a Rusům. Kollej pražská záhy se zmohla počtem svých členů; již r. 1567. jich bylo 43, z nichž byla skoro polovice noviců; r. 1573. převeden byl noviciat do nové kolleje v Brně, ale proto přec již r. 1576. bylo u sv. Klimenta v Praze 10 kněží, 8 koadjutorů a 17 kleriků studujících, r. 1615. bylo tu 44, a r. 1618. již 62 členů kolleje.

Chvála vysoké školy klementinské záhy se rozšířila netoliko po Čechách, ale daleko i do vůkolních zemí. K těm školám přihlížela i domácí šlechta, a posílala tam své syny, pro něž jesuité již r. 1556. zřídili zvláštní pensionat (*konvikt*, *contubernium nobilium*); zde r. 1567. chováno bylo 24 mladých pánů a vladyk, po roce již 30. K prvním chovancům náležel *Křištof Popel z Lobkovic* na Horšově Týně, katolík statečný, který umřel r. 1609. jako nejv. hofmistr zemský, kdežto bratr jeho *Vilém*, neučený, dal se svést k české konfessí a pak těžce pykal po r. 1620. ztrátou statkův a vězením na Zbiroze; dále z rodu *Popelů z Lobkovic* *Oldřich Štátný* na Kosti, *Havel*, *Jiří* na Mladé Boleslavi, *Jiří* na Duchcově, *Adam*, *Jan* a *Matouš Děpolt* na Bílině. *Zdeněk Vojtěch* na Chlumci (od r. 1599. nejv. kancléř), *Adam ze Šternberka* (1608.—23. nejv. purkrabí), *Zbyněk Berka z Dubé* (1592.—1606. arcibiskup pražský), *Zdeněk* i *Ladislav Berkové*, *František z Ditrichšteina*, *Václav Haugvic z Biskupic*, *Vilém z Říčan*, *Jan Arnošt z Oppersdorfu*, potom *Jaroslav Bořita z Martinic* a jeho po matce bratr *Albrecht Šebestian Leskovec z Leskova*, *Jindřich* i *Herald Václav Libšteinský z Kolovrat* a mnozí jiní. Ze stavu vladyk tu byli nejedni *Lažanští z Bukové*, *Běšínové z Běšín*, *Čejkové z Olbramovic*, *Kocové z Dobrše*, *Pernklobové z Šenrajtu*, *Žakavci z Žakavy*, *Příchoští z Příchovic*, *Chanovští* i *Často-*

³⁰⁾ Schmiedl I. 134. 135.

³¹⁾ Schmiedl I. 143. 144.

lárové z Dlouhé Vsi a jiní vladykové pošumavští. V konviktě byli i mládenci z rodů knížecích, jako r. 1573. dva *synové falckrabí Arnošta* na Kladsku, Rychnově, Liticích a Potštejně, a mladý kníže *Jáchym z Plavna*. R. 1608. uchýlil se do Prahy *Ahies*, syn sultana Mahomeda III., utíkaje z Carhradu před nebezpečím života; v Soluni pokřtil jej exarcha Kosmas jménem Šimon, a císař Rudolf II. dal ho na čas do konviktu k jezuitům. Také *Fědor Borisovič*, syn caře moskevského Borise Godunova, r. 1608. chován byl v konviktě na císařské útraty.³²⁾ R. 1575. *založil papež Řehoř XIII. 12 nadačních míst* v konviktě pražském pro mladíky, kteří by chtěli vstoupiti do stavu duchovního; však na ta místa bylo málo žadatelů ze šlechty, a proto přijímáni byli mladíci z dobrých rodin městských.³³⁾ Z těch pak vyšla slušná řada kněží zvučného jména, jako *Jiří Bertold Pontan* (Spanmüller) z *Breitenberka*, probošt pražský, *Jan Sixt z Lerchenfelzu*, probošt litoměřický, *Volfgany Zelender z Prošvic*, opat broumovský, *Adam z Vínore* a *Ctibor Kotva z Freifeldu*, kanovníci svatovítští a jiní. R. 1583. bylo v konviktě mimo stipendiaty papežské 57 mladíků stavu panského, rytířského i městského. R. 1584. bylo všech konviktorů 111, a to 12 z panstva, množství z rytířstva, 26 alumnů papežských, z nichž toho roku 6 bylo svěceno na kněžství.³⁴⁾

↳ Však na školách klementinských nestudovala pouze mládež katolická; velký díl, snad dobrá polovice, byli *synové utrakvistů, lutheránů*, ba i *českých bratří*. Naproti takovým užívali jesuité moudré zdržlivosti. Chovali se k nim tak vlídně, jako ke katolíkům, víru katolickou jim nevnucovali, ale dávali jim všecku příležitost k poznání podstaty katolické církve. Ale právě touto zdržlivou methodou toho docílili, že mnohý mládenec i proti vůli rodičů neb příbuzných opustil tábor církvi nepřátelský, k čemuž napomáhala vzácná svornost mezi konviktory a šlechtné závodění v pilnosti a v dobrém mravu. Již r. 1561. přijali 4 mládenci v tom konviktě katolickou víru s umíněním, že účinkovati budou u rodičů i přátel, aby taktéž učinili. Tehdáž měl nejv. písař *Volf z Vřesovic* na Doubravské Hoře, utrakvista, tři své syny na učení u sv. Klimenta, kteří zůstávajíce utrakvisty, po čase vynikali v šlechtě vzděláním a výmluvností a byli mistrům svým ke cti. Rovněž studoval u sv. Klimenta rytíř *Volf Ilburk z Vřesovic* na Podsedicích a přijal katolickou víru, jehož pak syn *Vilém*, od r. 1612. mincmistr královský, čítán byl k nejostřejším katolíkům. Dva *synové Albrechta Domináčka z Písnice*, protestanta, *Sigmund* a *Jindřich*, po delším pobytu v konviktě r. 1566. vyznali víru katolickou, z nichž první vstoupil do řehole jezuitův a již r. 1568. vynikal výmluvností na synodě v Olomúci, jsa na tamější kolleji magistrem rhetoriky; ale po roce z únavy a pro těžkost řehole vystoupil z řádu a byl později kanovníkem pražským, kdežto bratr jeho Jindřich byl r. 1584. kancléřem Rožmberským, r. 1601. místokancléřem zemským, a na svém statku Hertenberku a Šenbachu klidně a bez hluku provedl katolickou reformaci. R. 1573. studovali u sv. Klimenta dva *synové Jindřicha z Donína* a na Benátkách

³²⁾ Schmiedl II. 499. 500

³³⁾ Schmiedl I. 364.

³⁴⁾ Schmiedl I. 498.

z jednoty českých bratří, *Ferdinand* a *Jaroslav*, později i mladší jejich bratři *Vratislav* a *Jan*, a ti všichni přijali víru katolickou. Podobně byl konvertitou z jednoty bratrské *Václav Švihovský z Riesemberka* (syn Ferdinandův na klášteře Sázavském), který r. 1588. vstoupil do tovaryšstva a byl potom horlivým a platným jeho členem. Týž na stranu katolickou převedl i staršího bratra svého *Bedřicha* na Nalžovech, ale marně k tomu měl nejstaršího bratra *Děpolta* na Horažďevovicích. Z pozdějších konvertitů uvádíme k r. 1602. mladého *Bedřicha z Talmberka*, který pak r. 1621. zachránil otce svého, jednoho z direktorů stavovského povstání, od trestu na hrdle i statku, dále *Jana Španovského z Lisova*, jenž r. 1609. zemřel na cestě do Vlach.³⁵⁾

Než takové konverse studentů způsobovaly jesuitům tytéž mnohé mrzutosti, ba i nebezpečí, čehož uvedeme jeden příklad na místě mnohých. R. 1560. jeden žák třídy grammatikální, z Prahy rodilý, umínil si, že bude katolickým; ale bál se matky, kteráž hrozila, že zabije jeho i sebe, jest iže on dá se k papežencům. Tedy mládenec, aby byl bezpečen, potaji uprchl do Plzně a tam přihlásiv se k víře katolické, přijal svátost pod jednou způsobou. Matka, když syn její ze školy se nevracel, zuřila a křičela, že prý jesuité syna jí u sebe skrývají, a domáhala se toho u všech instancí, anobrž i u arciknížete gubernatora Ferdinanda, aby syn byl jí navrácen, kdežto jesuité sami o něm nevěděli. Všechno město bylo vzhůru, a již se chýlilo k útoku lidu na kolleji sv. Klimenta. Ale tu v čas uprchlý student poslal list z Plzně svému magistru Štěpánu Liberiorovi, jímž ovšem jesuité u městské rady se ospravedlnili. K jejich radě vrátil se mladík do Prahy, a dobrými slovy ukrotil matčin hněv, tak že sama ho přivedla do kolleje řkouc: „Ať je katolickým, když tak jemu se líbí blázniti. Já za to nemohu, že utekl.“³⁶⁾

◀ Vedle konviktu šlechtického vznikl r. 1559. při kolleji sv. Klimenta také *seminář alumnů chudých* (domus pauperum); pobídku k tomu dala kapitula svatovítská, podávajíc hmotnou pomoc. Seminář měl přijímati z Prahy i z venkova mládence chudé, ale nadané, kteří by měli náchylnost ke stavu duchovnímu. Ti měli v semináři byt, stravu, šat klerikální a jiné pohodlí zcela zdarma, měli tu příležitost ke studiím a naváděni byli k pobožnému životu. Ti, kteří tu setrvali do konce, vstupovali do tovaryšstva aneb do jiných řeholí, anebo šli do duchovní správy arcidiecese pražské. Ústav ten, nemaje vlastní fundace, držel se hlavně ze štědrosti dobrodinců, arcibiskupa, kapituly a šlechty české. Semináři byly posílány pravidelné dary výroční na penězích i potravinách; mnozí páni, Lobkovicové, Martinicové, Berkové a jiní, pořizující poslední své vůle, odkazovali pro alumnusy velké summy peněz, 1000—2000 tolarů; císař Rudolf II. r. 1596., kdy jesuité konali pobožnost za šťastný průběh války turecké, daroval semináři 3000 tolarů; r. 1593. vdova Kateřina Vydrová v Praze pro seminář darovala svou knihovnu a výroční plat 60 tolarů, na domě jejím zjištěných. Vlastní dům obdržel seminář r. 1579. od *Jana st. z Lobkovic* na Točnicku a Zbizoze. Byl to pěkný dům včatý v ulici Platnéřské proti kapli sv. Eligia.

³⁵⁾ Schmiedl I. 140. 216. 263. 339. II. 482. 298. 556

³⁶⁾ Schmiedl I. 140.

R. 1580. bylo v tom semináři 9 alumnů, r. 1588. již 30, r. 1600. pak 100 alumnů, kteří zpěvem 4—6hlasým oslavovali služby Boží u sv. Klimenta a v novém kostele nejsvětějšího Salvatora. Z pravidla přijímání byli do semináře jen mládenci z Čech, a výjimky byly řídké. Již rektor Hoffaeus, z Bingenu v Porýní rodilý, r. 1559. odmítl přijetí dvou mladých Vlachů, ač měli vysokou protekci, říka, že seminář žije z českých peněz a není tudíž pro cizince. Z alumnů r. 1580. vynikl *Křištof Spotek*, potom jesuita, který r. 1601. poslán byl do Dorpatu Livonského, tam od Švédů byl jat se šesti tovaryši a ve vězení byl umoren; dále *Theofil Krístek* (Crysteccus), po letech v řádu jesuitů slavný učenec, kazatel a missionář; r. 1587. *Vilém Lamormaine*, z La Roche v Lucembursku rodilý, po čase zpovědník Ferdinanda II., dále *Šimon Brož z Hornšteina* a *Kašpar Arsenius z Radbuzy*, oba po čase členové kapituly svátovítské. Jakož r. 1567. čeští utrakvisté přimkli se k církvi katolické, tudíž do semináře přijímání byli také mládenci strany podobojí, a zvykali katolickým řádům. Mnozí z nich z domova zvykli názorům lutheránským a jinak sektářským, ale v semináři toho zanechávali; r. 1583. jich 14 přijalo svátost sub una³⁷⁾ a tak bývalo i na dále. Mnozí z nich ani nechtěli užiti velkonočních prázdnin a zůstávali v semináři, z obavy, aby od rodičů doma nebyli nuceni u oltáře přijímati svátost podobojí.

✓ Při výchově akademické mládeže měli jesuité na zřeteli všechny momenty k povznesení katolického ducha. Naváděli studenty k *úctě velebné svátosti oltářní* o pobožnostech 40hodinných, u Božího hrobu ve svatý týden, a zvláště o slavnosti Božího Těla. Ta slavnost konávala se v kolleji vždy v neděli po vlastním svátku; oltáře postaveny byly na dvoře, z kostela vyšel průvod studentů za korouhvemi, pak následovali klerikové a kněží z Tovaryšstva, svátost nesl vždy některý prelát, často arcibiskup, někdy i papežský nuncius, za nimi šlechta i lid. V průvodu r. 1567. bylo 46 mladých šlechticů, oděných bílými rízy a zdobených zlatem a drahokameny; v rukou třímali stkvostné korouhve, jež rodiče jim pořídili; jiní sypali kvítí, a studenti pěli hymny české i latinské s průvodem hudby. U oltáře Božího Těla dva studující vedli dialog o přítomnosti Krista Pána v nejsvětější svátosti; jeden mluvě za židy odpíral, druhý, a to byl syn administratora Jana Mystopola, jménem křesťanů pěkně a s důrazem hájil pravdu, k veliké chvále od přítomných pánů, k potěšení přítomného otce svého, který radostí zplakal. Ta krásná slavnost opakována byla v nejbližší neděli, tak jak sobě přáli páni Lobkovicové a jiní z velmožů.³⁸⁾

✓ Ob čas provozovali studenti, zvláště alumnové semináře, v kolleji *dramatická představení*. Sem náležejí *dialogy* a *biblické sceny* u Božího hrobu v čas velikonoční; r. 1559. na hod Boží svatodušní přednášeli studenti s poledne delší sermony o sedmi darech Ducha svatého v sedmi jazycích, v hebrejském, řeckém, latinském, italském, českém, německém i v německo-latinských makkaronech. K divadelnímu představení studenti zvali gubernatora arciknížete (do r. 1567.),

³⁷⁾ Schmiedl I. 489.

³⁸⁾ Ib. 228. Onen mladý Mystopol asi jest týž, který roku 1611. byl farářem utrakvistickým u svatého Mikuláše na Malé Straně (viz Schmiedl II. 602.)

pány a rytíře v Praze přebývajících, přední duchovenstvo i magistraty pražských měst. Na radnicích bývali vřídlně přijímáni, a odtud rádo jim bylo propůjčováno, čeho bylo třeba k divadelní úpravě, tapety, zbraně, i městští trubači a trabanti. Při představení, které se dělo na dvoře kolleje, zaujalo panstvo místo v oknech, ve dvoře pak před jevištěm nahromadilo se měšťanstvo pražské. Tak o masopustě 1559. sehrán byl kus „*Svár duše s tělem*“, r. 1560. drama „*Euripa*“ či o nestálosti věcí lidských, 1561. hra o *Adamovi*, 1562. „*Saul va smrt a korunování krále Davida*“, hra hlučná, která divákům velice se zamluvila, 1563. „*Philopédius*“, 1564. „*Fucus*“, 1565. „*Mille-Artifex*“, 1567. „*Smrt sv. Václava*“, kterou nově sepsal mgr. Mikuláš Salius S. J., rodilý Pražan, a ta tragoedie velice se líbila, tak že diváci nekatolíci odcházejíce mluvili mezi sebou: „Jestliže jesuité takhle se nám přizpůsobují, pak zasluhují chleba mezi námi.“³⁹⁾ A tak potom co rok jednou i dvakrát bavili Pražany divadlem užitečným, což trvalo do r. 1680.

Ušak měli jesuité jiné ještě prostředky k probuzení a utvrzení katolického ducha mezi mládeží. Jestliže strana podobojí měla své kongregace literatské v městech velkých i malých, jesuité zřizovali kongregace *Marianské*, tak jak se začaly v Římě r. 1563. z přičinění mgra Jana z Luváně brabantské. První v Praze družinu Marianskou založili studenti z konviktu šlechtického r. 1575. na spolek s alumný semináře chudých, a duchovním správcem jejich byl dr. Edmund Campian z Anglie, týž. který r. 1581. v Anglii podstoupil smrt mučedníka. Později odloučili se alumnové chudí od šlechticův a založili kongregaci vlastní. Záhy také vznikaly kongregace mužů katolických, do nichž za sodaly vstupovali přední šlechtici domácí i církevní hodnostáři. Vznikla i kongregace četných v Praze na onen čas Vlachů, kteří již r. 1567. při kolleji klementinské měli vlastní svou kapli.⁴⁰⁾

Zajímavo jest pozorovati, jak užitečně se baviti uměli studenti klementinští. Každou sobotu pořádali mezi sebou *disputace učené*, druh s druhem, aneb jedna třída s druhou, a rodičové bývali rádi přítomni. Tudíž studenti pocvičili se v řečnictví a dialektice, a tak po čase vyvinuli se z nich horliví a obratní hajitelé katolické věci na veřejnosti i v rodinách a v přátelstvu; a ta stránka nabývá tím větší váhy, když povážíme, že velký díl studentů byl z rodin utrakvistických neb protestantských. Tak staly se školy klementinské důležitým činitelem katolické reformace v Čechách již dávno před bitvou bělohorskou. Vědeckým výsledkem svým předstihly zajisté všechny ostatní školy v Čechách a odchovávaly kněží a učitele pro katolické osady, i domácí praeceptory pro katolické rodiny šlechtické. To bylo pak vynikajícím velmožům pobídkou, aby na venkovských statcích svých zakládali nové kolleje pro jesuity, při nich gymnasia se studii filosofickými, s konvikty a semináři, vše dle vzoru škol klementinských. V *Krumlově* vznikla taková kollej již r. 1584. péčí pana Viléma z Rožmberka, v *Chomútově* r. 1589. péčí pana Jiřího Popela z Lobkovic, v *Jindřichově Hradci* r. 1594. z vůle pana Adama z Hradce, kterýž pak svěřil rektoru kolleje dozor nad školami

³⁹⁾ Schmiedl I. 135, 146, 170, 182, 230 atd.

⁴⁰⁾ P. Josefa Svobody S. J. Družina Marianská.

na všech rozsáhlých statech svých, tak aby tam nebylo jiných officialů školních než dobře katolických. Na Moavě počala se *kollej olomúcká* již r. 1558. péčí biskupa Marka Kuena, a vzrostla tam brzy akademie, v *Brně* založil kollej r. 1572. biskup olomúcký Jan Grodecký z Grodku, a v *Kladsku* r. 1595. proměnilo se probošství na kollej jesuitskou, tak jak o to usiloval sám poslední probošt Křištof Kirmesser, vida, že hrabství Kladské téměř venkoncem již odumřelo pro věc katolickou. Nové tyto školy jesuitské pak vydatně účinkovaly pro katolickou reformaci v blízkém i dalekém okolí svém.

Poznamenati sluší, že jesuité nestrnuli na té methodě vyučovací, které se byli drželi od počátku. General jejich Claudio Aquaviva (1581.—1615.) na sklonku 16. století svolal do Říma vynikající rektory kollejí z různých zemí, aby se uradili o vhodnějším způsobu vyučování. Výsledek těch úrad potom na zkoušku byl prakticky provozován na některých školách, a když po letech ona opravená methoda se osvědčila býti dobrou, vydána byla tiskem pod jménem *ratio studiorum*. Španělský jesuita Gillen Batteus vydal knihu *Janua linguarum*, kterou potom Jan Amos Komenský zdokonalil.

III.

Jestliže obnova katolických škol v Čechách a na Moravě zjedнала církvi dostatek učitelův a kněží spolehlivých a mimo to i vydatné opory ve šlechtě: neméně důležitá byla i práce, kterou v době předbělohorské vykonala *duchovní správa* na dosažení bývalé jednoty ve víře.

Jest neklamnou známkou každé pravé reformace, když reformator začíná s nápravou vlastního domu, nežli přikročí k nápravě svého okolí. A tu známku shledáváme na onen čas v Čechách ve sboru církve bojující. Sledující akta katolické konsistoře pražské od polovice 16. století a dopisy arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice, vidíme v nich netoliko snahu, aby staveno bylo v zemi lutheránství a zvingliánství, aby přetrženy byly sbory bratří boleslavských, mikulášencův plačtivých i novokřtěncův pikhartských, aby přestaly zlořády svévolných a hamižných patronů; my shledáváme tu stíhání kněží neposlušných, kněží ženatých, kněží zoufalých a od víry sběhlých. Záhy začala se i *reformace klášterů českých*. Duchovní tyto ústavy, od štědrých králů založené za časů lepšího štěstí národa českého, od doby husitské války sešly tak, že sotvy tomu lze uvěřiti. Mnohé z nich zašly navždy aneb na čas; v jiných bylo málo mnichů, a ti byli větším dílem Němci nebo Poláci, u nichž byla zlehčena řehole a na díle i víra, tak že apostasie bývala tam častou událostí.⁴¹⁾ Neumějíce spravovati sebe samy, neuměli spravovati zbytek svých poddaných na gruntech klášterních, kdež z netečnosti oněch pánů dědičných skoro všude se rozhostilo protestantství pod rouškou utrakvismu. Však bylo i vědecké vzdělání mnichů tak nepatrné, že nekatolíci v Čechách měli z toho smíchy, a sám arcibiskup trpké vedl stesky, že opatové posílají jemu na kněžské svěcení kandidaty málo vycvičené.⁴²⁾

⁴¹⁾ Schmiedl I. 62

⁴²⁾ Gindely, Brüder II. 10.

Náprava klášterů začala se brzy po ukončení sněmu tridentského. Arcibiskup Brus již prve dal v tom příklad dobrý, když jako velmistr křižovníků svůj konvent při špitále sv. Františka u mostu pražského držel v dobrém řádu. R. 1566. přinutil *augustiniany u sv. Tomáše a minority u sv. Jakuba* k řádnému zachovávání řehole, a potom uvedl v obyčej, aby řeholníci všech klášterů pražských na výroční exercicia duchovní chodili k jesuitům u sv. Klimenta. I v klášteřích na venkově ponenáhlu zavládal duch koncilia tridentského a voláni tam byli z Prahy jesuité, aby řídili duchovní cvičení dle pravidel ignaciánských. Tak bylo již zajisté r. 1566. u *augustinianů v Mělníce*. Reformu klášterů cisterciánských provedl od r. 1572. P. Ondřej Wittmann, opat zbraslavský a generalní dozorce všech klášterů cisterciánských v koruně České. Nejdřív povolal opat německého kazatele z kolleje sv. Klimenta v Praze, dra Henrika Blyssema, na Zbraslav, a na rekolekcích napravil klášterní kázeň; r. 1584. vedli jesuité rekolekce v klášteřích ve *Vyšším Brodě* a *Trněné Koruně*, r. 1599. v *Sedlci*, pak ve *Plasích* a ve *Žďáře* moravském. Ke Zbraslavi asi vztahuje se zpráva historika Schmiedla (soudíc dle chronologického pořádku), že r. 1572. dr. Blysem navštívil bohatý jeden klášter na venkově, kde byl výborný opat (Wittmann) se šesti mnichy, při nichž ale byla řehole porušena. Blysem tam ponenáhlu obnovil kázeň a ducha řeholníků zase vztyčil, tak že napotom sobě ukládali více povinností, nežli Blysem jim předeepsal. Jiný klášter venkovský našel dr. Blysem tak porušev, že tam nežilo se po mnišsku, ale po světácku, a panovaly tam různice neustálé; on však ty mnichy pohnul všechny k generalní zpovědi, soky přivedl ke smíru, a knihy smilné, jež tam našel, před očima jejich trhal. V jiném klášteře (asi ve Vyšším Brodě neb Trněné Koruně r. 1584.) doktor Václav Sturm obnovil svornost a nábožný život, tak že tam od té doby zase byly v chrámě zpívány kanonické hodinky.⁴³⁾ Opat *teplský* r. 1571. choval sobě sekretáře lutherána, týž asi z pobídky opatovy tehdy přijel do Prahy, kdež u jesuitů poučen byl ve víře a stal se katolíkem.⁴⁴⁾ Opat *benediktinů v Kladrubech*, Josef Vron z Dorndorfu, Polák, pro nepořádný život a utiskování poddaných, jsa tajný lutherán, byl od arcibiskupa vyloučen z řehole, žil potom v Praze z nachování svého, kdež umřel r. 1589. a pochován u sv. Ducha.⁴⁵⁾ Klášter *augustinianů kanovníků v Třeboni* byl z těžkých příčin r. 1565. zrušen, a duchovní správu tam vedli jesuité po tři léta. Však ponenáhlu množil se počet řeholníků v klášteřích přistupováním odchovanců z konviktu a semináře při kostele sv. Klimenta, a vanul tam napotom svěží duch katolický. Z těch někdejších seminaristů vynikl zvláště *Jan Lohel* z Chebu, od r. 1587. generální

⁴³⁾ Aliud coenobium (nec hujus attinet nomen scire) sic disciplinam corruerat, ut profanorum potius, quam religiosorum hominum coetus haberetur ab omnibus; discordiis perpetuis inter se scindebantur. Patrum nostrorum (Soc. Jesu) praecipue Rectoris (Blyssemii) suavi et minime odiosa diligentia ac censura Deo et religiosae disciplinae restitutum est totum, de totius vitae peccatis instituta apud nostros homologesi, concordantes ruerunt in amplexus, libri amatorii palam lacerati; in alio coenobio, Sturmii nostri opera, praeter laetissimos concordiae et religiosae pacis conciliatos fructus, in usum revocata est horas canonicas in templo canendi consuetudo. Schmiedl I 319.

⁴⁴⁾ Schmiedl I. 303.

⁴⁵⁾ Dačický I. 170, 348, 349.

visitator klášterů premonstratských v Čechách (Strahov, Teplá), na Moravě (Louka, Nová Říše, Hradiště), ve Slezích i Lužicích, který v reformaci svých klášterů dovršil, co tam jesuité započali v příčině pobožnosti a přísné kázně řeholní. Podobně účinkoval *Volfgang Zelender z Prošvic*, z Plzně rodilý, jakožto opat broumovský k reformě klášterů benediktinských. K této reformě zajisté přispěl příklad tuhé kázně a kajicného života nové řehole *kapucínů*, jež r. 1599. usadil nábožný *frà Lorenzo de Brindisi* na Hradčanech, podobně i tuhá kázeň nových 17 *františkánů* vlaských, španělských i německých, které Rudolf II. r. 1607. usadil při chrámě Panny Marie Sněžné na Novém Městě Pražském.

Zajímavo jest sledovati postup *katolické reformace u laiků* v Čechách; prostředky, jichž se k tomu užívalo, byly mimo školskou práci kázání, poučování, ceremonie a dobří příkladové. Práce reformační konati se mohla na onen čas jen v místech, kde pod ochranou katolických vrchností byla bezpečna před výbuchy zášti a nenávisti, tedy na statcích královských a duchovenských a na gruntech katolické šlechty. O násilném vnucování katolické víry tehdy nebylo ani řeči, leda u lidí, kteří ze zášti mluvili nepravdu. Tichou *reformací v městech pražských* z počátku chránil císař Ferdinand I., pak syn jeho arcikníže Ferdinand, do r. 1567. místodržitel v Čechách, a v následujících dobách hlavně nejvyšší úředníci zemští, jsouce většinou víry katolické.

V polovici 16. století bylo usedlé měšťanstvo v Praze valnou většinou víry podobojí a rádo se snášelo s četnými Němci víry luthéranské, helvetské, kterých již drahně tu bylo usazeno, zvláště na Starém Městě a na Malé Straně; ale nížádný katolík tu nebyl přijímán k měšťanství ani k cechům řemesel. Tudíž cokoli bylo v Praze katoliků, byli to dvořané hradčanští, páni a vladykové, kteří tu měli své domy, dále něco lidu nájemnického a hlavně Vlaši, kteří jako kupci, umělci, zedníci a kominíci tu čteně obývali, zvláště na Malé Straně. Z toho jde na jevo, že tehdy katolická správa duchovní v Praze neměla velikého zaměstnání. Na služby Boží k sv. Vítu chodil císařský dvůr a nejvyšší úředníci zemští, dosti čteně navštěvovány byly mše sv. u sv. Tomáše, u křižovníků a u sv. Jakuba; konvent maltánů byl tehdy prázdný, a bohoslužby na Strahově, u sv. Anežky, u Matky Boží Sněžné, na Karlově a na Vyšehradě sotvy mívaly více než nepatrné hloučky účastníkův. Ostatní kostely pražské byly v rukou utrakvistů. Však od r. 1556. byl *kostel sv. Klimenta na Starém Městě* sídlem stále *missie katolické*, kterouž řídili doktoři a magistři Societatis Jesu.

Předním úkolem jesuitů v Čechách na onen čas bylo sice vyučování mládeže; ale v čas prázdně školní rádi se věnovali kazatelně. Již doktor *Petr Canisius*, pobýváje r. 1555—56. v Praze, k žádosti kapituly pražské kázal u sv. Víta německy v neděli a svátek dopoledne za velikého účastenství dvora, šlechty i duchovenstva; po něm tam kázal *dr. Henrich Blyssem*, a gubernator arcikníže Ferdinand vyhledával v tom svou útěchu, že jeho kázání nezanedbal nikdy.⁴⁶⁾ Dr. Blyssem vedl si v té práci s moudrým umírněním, nedorážel na jinovérce, aniž užíval výrazů drastických

⁴⁶⁾ Schmiedl I. 72, 94. Gindely Brüder II. 12. 13.

a hanlivých, ač tak bývalo v obyčeji na straně protivné; kázal zásady katolické v duchu pravdy a pokory. Když na velký pátek r. 1558. vstoupil na kazatelnu u sv. Víta, byl kostel plný, neboť přišel, kde kdo rozuměl němčině, katolíci i jinověrci. Od r. 1556. bývalo v každou neděli a svátek německé kázání u sv. Klimenta, a účastenství se zmáhalo. Z toho všeho měl tehdejší administrator arcibiskupství, probošt Jindřich Skribonius, veliké potěšení, ale také toho želel, že jesuité nemají českých kazatelů, a tudíž nemohou užiteční býti většině obyvatel měst pražských. Jest sice pravda, že oni pateri pilně se učili češtině; než k dokonalé v ní zběhlosti byla jim přece jen cesta daleka, a první jejich klerikové čeští dleli právě na studiích v Římě. Tedy chtěje poněkud vyhověti přání proboštovu, povolali z Říma r. 1558. nejstaršího a nejschopnějšího z oněch kleriků, *Václava Šturma* z Horšova Týna, který právě odbyl studia gymnasiální a chystal se na další studium filosofie a bohosloví; ale nyní musil nechat všeho a býti *českým kazatelem u sv. Klimenta*. Však také dalo každé jeho kázání mnoho práce. Některý doktor v koleji mu podal napřed latinský elaborat pro kazatelnu, kterýž on přeložil sobě do češtiny; ale za pobytu svého v Římě zapomněl mnoho z mateřštiny, a ty jeho překlady oplývaly chybami syntaktickými. Proto dával své texty české k nápravě některému kanovníku u sv. Víta, potom naučil se kázání nazpaměť a přednesl je v refektáři před kollegiaty, kteří mu dávali návod k náležité gestikulaci. Byl pak tehdy Šturm ještě nesmělý a bojácný, a maje jíti na kazatelnu, zalézal do kouta, a stálo to mnohou prací představeného, aby jej pohnul jíti na kazatelnici. Tam strachy váznul v každém třetím slově, a výsledek nestál za namáhavou přípravu. Však r. 1559. přišli z Říma do Prahy magistři *Valentín Vojt* a *Ondřej Pěšín*, a ti kázali potom česky u sv. Klimenta v neděli a svátek odpoledne. Šturm zatím vrátil se do Říma na dokonání studií, odkudž vrátil se r. 1565. jako doktor bohosloví a neohrožený kazatel.⁴⁷⁾ Zatím již r. 1561. přibyli z Říma do pražské koleje nové síly kazatelské, pateri *Volfgang starší*, *Volfgang Maria*, *Jan Labra*; později kázali *Alexander Vojt* a *Mikuláš Šalius*, oba Pražané, dále pater *Michael Tominec*, Slovan od Gorice, češtiny dobře znalý, pater *Volfgang Gingalius*, nejpozději *dr. Baltazar Hostounský*.

Kázání česká u sv. Klimenta sice zanikla r. 1567. z nedostatku posluchačů, ježto odpolední hodina nebyla Čechům k tomu příhodna. Podobný nezdar měli jesuité v českých kázáních v kostele dominikánů u sv. Anežky. Tím lepší zdar měla česká jejich kázání u sv. *Jakuba*; zde r. 1561. zemřel pater Blažej, jediný Čech v konventě minoritů, a guardian nabídl osiřelou kazatelnu svatojakubskou jesuitům. Odtud kázával tu do roka 70krát pater Volfgang Maria Horšovský, výmluvný a učený, a posluchačů měl vždy slušný počet. Mimo katolíky přicházelo i drahně utrakvistů, jedni na poučení, jiní na výzvědy. Podobně nabyli jesuité i české kazatelny u sv. *Tomáše*. Když r. 1564. arcibiskup *Antonín Brus* mohelnický vrátil se z koncilia tridentského do Prahy, sám se ujal nedělní a sváteční kazatelny u sv. Víta, a doktor Blysem tam míval jen postní kázání v každý pátek; v neděli a svátek zatím kázal u sv. Benedikta na

⁴⁷⁾ Schmiedl I. 118, 202.

Hradčanech. Když pak r. 1565. arcibiskup musil sobě uložit setrnost k svému zdraví, připadla sváteční kazatelna zase doktoru Blysemovi, který tu vykládal písmo svaté s velikou pochvalou posluchačův, až r. 1574. odešel za rektora do Štyrského Hradce. R. 1569. o zelený čtvrtek kázal tam magister *Sigmund Domináček z Písnice* o večeri Páně, v přítomnosti a s velkou pochvalou arcibiskupa a kanovníků, kteréž kázání potom vydal tiskem.⁴⁸⁾

Pateři u sv. Klimenta postarali se záhy o to, aby zrakem a sluchem buzeny byly povznášející dojmy u Pražanů. R. 1559. s nemalým nákladem vystrojili k velikému pátku krásný *Boží hrob* dle vlaského vzoru; studenti jejich tu před nejsvětější svátostí vedli příhodné dialogy nebo představovali výjevy biblické, jiní zase vedli tklivé zpěvy sborové. To bylo v Praze novotou nebývalou; lidé přicházeli k sv. Klimentu ve velkých zástupech, aby viděli a slyšeli; kostel zůstával otevřený přes celou noc na bílou sobotu, a k půlnoci přišel sám gubernator arcikníže Ferdinand s četnými dvořany svými, aby na obou kolenou kleče klaněl se Kristu Pánu v svátosti přítomnému. I ceremonie na bílou sobotu vábily množství lidí starých i mladých a neminuly se s hlubokým dojmem. Tak bylo rok co rok, a přijížděli i z venkova lidé k těmto slavnostem. Ten obyčej strojení Božího hrobu pak z pobídky arciknížete Ferdinanda uveden byl do chrámu sv. Víta, pak do jiných chrámů katolických, a také kněží strany podobojí ho schvalovali a ve svých kostelích Boží hrob strojili v Praze i na venkově.⁴⁹⁾ Však i jiné novoty, které zavedli jesuité, zamlouvaly se Čechům, zpěvu i hudby milovným; tak *zpívané litanie* ke všem svatým na den sv. Marka i ve dni křížové, kdy po mši byla processí v kostele sv. Klimenta, rovněž i lauretanská litanie v neděli a svátek v čas nešporní, a krásné *zpěvy symfonické*, často s průvodem hudby figuralní, které vedli studenti o velké mši svaté ve dnech svátečních.⁵⁰⁾

K otázce, jaký byl praktický účinek takové práce duchovenstva katolického hned s počátku, lze odpovídati takto: R. 1558. přistoupily v kostele sv. Klimenta 3 osoby k víře katolické, roku 1560. již 34, r. 1562. 27, r. 1566. již 300, r. 1567. vždy ještě 160. K *paschalní zpovědi* r. 1558 šlo u sv. Klimenta 200 osob, r. 1560. bylo jich 540, r. 1561. již 1000, r. 1567. 1400, r. 1568., v roce morovém 2000, po roce již 2200.⁵¹⁾

Pověst o těchto změnách v Praze šířila se netoliko po Čechách, ale i v zemích vůkolních, a v Sasích způsobila nemalý rozruch. Již r. 1560. mluvilo se tu o divokých psech a vlčích, vyslaných z Italie do Němec na Kristovy ovce; téhož r. 1560. byl *synod lutheránů v Mansfeldu*, kdež jesuité prohlášeni za pohany a publikány, a kdožkolivěk by za svými potřebami zašel do Prahy, měl jesuitům se vyhýbat, nic s nimi nemíti ani co k jídlu od nich přijímat. Účinek těch nálezů mansfeldských záhy byl patrný v Praze. Do oken chrámu sv. Klimenta létalo kamení, v čas prázdnin školních neznámí pachatelé vnikli do jedné učební síně klementinské a roz-

⁴⁸⁾ Schmiedl I. 201—280.

⁴⁹⁾ Schmiedl I. 127—128, 144—145, 155 atd.

⁵⁰⁾ Ib. I. 145.

⁵¹⁾ Schmiedl I. 118—119, 143, 156, 218, 231, 251, 284.

bourali tu kamna; někteří odvážlivci s pokrytou hlavou vešli do chrámu jezuitského a posmívali se Božímu hrobu velkonočnímu. Jesuité od přátel dostávali výstrahy, aby se chránili, až půjdou s Hradčan dolů, aby nebyli pobodáni aneb do Vltavy vházeni. Však arcikníže Ferdinand rázně zakročil a 25. dubna 1560. dal několik odvážlivých rouhačů schytati a poslati do Benátek vlaských na robotu galejní.⁵²⁾ Brzy pak měl arcikníže příležitost k pokárání vlastních dvořanů svých, mezi nimiž bylo něco akatolíkův a něco těch, kteří ve víře byli pochybní a v zásadách lehcí. Dr. Henrich Blysem když kázal u sv. Víta před arciknížetem a jeho dvorem, v horlení pro správu křesťanského života asi dotekl se nejednoho z těch dvořanův; i zanevřeli naň a kuli pikle proti němu. Vypravuje historik Schmiedl k r. 1563., že byl tehdy v Praze kněz jeden německý, výmluvný, na povrchu katolický, ale ve víře podezřelý, který po způsobu Lutherovu v kázáních tupil katolické kněží, mnichům vytýkal nevědomost, lakotu a mrzký život a tak veřejně na cti je plundroval, ač sám byl člověk nechvalný.⁵³⁾ Dle všeho to byl *kněz Jakub Šternovic*, dvorní kaplan arciknížete Ferdinanda, který r. 1560. vetřel se na opatství strahovské, ač nebyl knězem řeholním, tu z důchodů kláštera hýřil, statky jeho mrhal a bratry premonstraty nechával o hladu, až se rozprchli.⁵⁴⁾ Týž měl s vrchu na jesuity; neboť když r. 1560. začal spor s kapitulou pražskou o jakési právo patronatní, tu arcikníže dal ten mrzutý soud na rozeznání jesuitům, a ti ovšem přirklí právo kapitule. Odtud ona jeho hanlivá kázání na kněží a mnichy, jak to konal nejspíše v kostele svém strahovském, a tím stal se miláčkem lehkomyšlných dvořanů. V době, kdy r. 1563. arcibiskup Antonín Brus dlel na konciliu tridentském, ukládali o to, aby dra. Blysema vystrčili z kazatelny svatovítské a onen oblíbený jejich kněz aby zaujal místo kazatelské. Ale nepochodili. Arcikníže poznal vlka v ovčím rouně, velel mu, aby jemu šel z očí a nikdy aby více nepřicházel, i zapověděl mu všechno kázání. Za to dvořané jesuitům se mstili, zlořečíce jim, a mezi lid o nich vtrušovali a drobili řeči hanebné a stydké. Ba jednou, když dr. Blysem s jedním soudruhem, paterem Fernando de Cordova, který dlel v Praze na zotavené, ubíral se Bruskou na Hradčany: s okna jednoho domu hozen byl na oba jesuity hrnec veliký, který jednomu z nich se svezl po hlavě. Arcikníže, jak o tom zvěděl, svolal všechny dvořany a promluvil s nimi tak srozumitelně, že potom jesuité již měli od nich pokoj.⁵⁵⁾ R. 1565. posílal své dvořany na poučení do kolleje sv. Klimenta, a mnozí z nich přistoupili k víře katolické.

Zajímavý byl tehdy *poměr strany katolické ke straně konservativních utrakvistů*. Bohoslovci katoličtí v zásadě nic neměli proti přijímání svátosti oltářní podobojí způsobou; ale v praxi byli proti

⁵²⁾ Ib. I. 138, 139.

⁵³⁾ *Erat Praga* homo quidam sacerdos, germanicae linguae facundia praestans, sed sublestae fidei imo quem nemo catholicum dicere posset Is concionali lingua, quae una haereticorum eo seculo gloria fuit, sacerdotum catholicorum vitam, ac potissimum monachorum ignorantiam, hypocrisim et libidines (ita homo impurus loquebatur) lacerabat, et plaudente populo enarrabat etc. Schmiedl I. 174.

⁵⁴⁾ Ekert, *Posvátná místa* I. 123.

⁵⁵⁾ Schmiedl I. 174, 175.

tomu, zvláště jesuité, jednak proto, že utrakvisté tvrdili, kterak přijímání podobojí nutné jest ke spáse duše, jednak že pod rouškou kalicha skrývaly se všechny náboženské sekty, co jich tehdy bylo v Čechách. Však ono brojení proti kalichu laiků vymáhalo velké opatrnosti. Zkusil to r. 1563. pater *Volfgang Maria* Horšovský, když o kázání u sv. Jakuba promluvil slova: „Toho mám za kacíře, který tvrdí, že přijímání podobojí nutné jest ke spasení věčnému“. To způsobilo prudké pohnutí mezi posluchači utrakvisty; v překroucené formě šířili onen výrok po ulicích i po domích, tak že se ozývaly hlasy hněvivé: „Ten jezuvita nemá lásky k vlasti, ve které se zrodil, ani šetrnosti ke králi a kompaktatům. Čechy všechny má za zmetky církve, že od sboru tridentského do klatby jsou dáni prohlašuje, a jako kacíře, jimž nesvědčí zásluha krve Páně, na peklo je odsuzuje!“ V tom hněvu nikdo nepídil se po pravdě, a již se chystali někteří, že patera Wolfganga zabijí, až zase půjde k sv. Jakubu. Ale moudřejší měšťané, bojíce se hněvu králova, bděli nad pořádkem v obci a tu bouři spokojili.⁵⁶⁾ Ovšem že kyselost k jesuitům v lidu přece tytéž proskakovala. R. 1563 řádila v městě Praze morová rána; ale v kolleji tehdy nikdo od moru se nerozstonal; a hle, již proto byly slyšány úsměšky: „Vy jezovitě! Bůh vás opustil, a čert o vás nedbá! Bůh vám nechce, a čert vás nebere!“⁵⁷⁾

Toho času císař Ferdinand I. vyhledával při sboru tridentském, a také toho dosáhl pod určitými podmínkami, že *Čechům a Moravanům povoleno bylo podávání svátosti oltářní pod obojí způsobou*. Příslušný dekret tridentský byl v katolických kostelích v Praze ohlašován dne 23. července 1564. Tímto opatřením doufal císař, že přivede katolíky a utrakvisty k jednotě náboženské pod společným arcibiskupem, aby pak na lutherány a české bratří mohl ostřeji nastupovati. Ale k této činnosti již čas jeho se připozdil; císař zemřel o sv. Jakubě r. 1564, a synu jeho Maximilianu II. nedostávalo se ani vůle ani ráznosti k provedení zámyslů otcových. Z počátku nejevila konsistoř podobojí ni žádnou chuť, podniknouti poslušnosti arcibiskupa pražského, a zaslané dekrety tridentské vrátila mu nerozpečetěné. Domnívala se, že pro ni jest arcibiskup leda k tomu, aby kandidátům strany podobojí udílel svěcení na stav kněžský. Však uplynulo málo let a konsistoř velice skrotla. Na sněmu r. 1567. se ukázalo, jak málo přívrženců měla církev utrakvistická mezi pány a rytíři v Čechách, a že valná jich většina hlásí se buď k lutheránům, buď k bratrům. Tehdáž páni a rytíři vyprosili na císaři Maximilianovi II., aby se mohli spravovati toliko písmem svatým a nebyli nuceni řídit se kompaktaty basilejskými, která tudíž vymazána byla z desk zemských. Tím krokem vymkla se protestantská šlechta dokonale z pravomoci konsistoře podobojí, které odtud nezbývalo než dvojí resoluce: buď přejíti na stranu lutheránskou, aneb vejíti upřímně do tábora katolického. Váhání v tom zajisté nebylo dlouhé; administrator kněz *Jan Mystopol* a jiní konsistoriáni již r. 1567. tulili se ke straně katolické a vyhledávali duchovní posily ve stycích s jesuity. Na podzim r. 1567. vyžádal

⁵⁶⁾ Schmiedl I. 173.

⁵⁷⁾ Ib. I. 173

si kněz Mystopol v čele duchovenstva strany podobojí u arcibiskupa slyšení a v dlouhé řeči ohlásil, že on a jeho spolubratři přistupují k té víře, od které předchůdci jejich před 160 lety se byli trhli, a připojil prosbu, aby některý kněz Societatis Jesu odeslán byl k císaři do Vídně se žádostí za potvrzení té unie utrakvistů s katolíky. Arcibiskup rád to slyšel, ale neradil k ukvapení, aby v zemi nenastaly nové a nebezpečné rozbroje. Také rektor kolleje klementinské dr. Henrich Blysem z platných příčin spěchoval se vyslati k císaři s poselstvím někoho ze svých; napsal toliko příslušný list, který prostřednictvím kolleje vídeňské dostal se do císařské kanceláře. Maximilian II. sice rád slyšel zprávu o *unii utrakvistů s katolíky v Čechách*, ale odkázal utrakvisty k nejvyšším úředníkům zemským, aby s nimi o prohlášení té unie vyjednávali; k čemuž zase arcibiskup neradil, protože ve sboru nejvyšších úředníků bylo několik akatolíků. Ta záležitost tedy byla zkoncována tak, že konsistoř strany podobojí měla dle přání arcibiskupa Brusa naříditi svým kněžím, aby obnovili speciální zpověď, aby přestalo udílení svátosti oltářní dítkám, posléze aby zakazovali potupné písně na kněží a mnichy; však ve zrušení svátku mistra Jana Husi mělo býti sečkáno na příhodnější čas.⁵⁸⁾ Zůstala ona unie tudíž jen soukromým ujednáním mezi arcibiskupem a konsistoří dolejší; ale pravda jest, že od toho času uznávání byli v Čechách úředně *dvoji katolíci, jedni sub una, druzí sub utraque*. O manželských sňatcích kněží strany podobojí, jak se zdá, nebylo zatím nic ujednáno; a trvalo v tom dočasně tiché poshovění. Než tolik jest jisto, že lid v Praze té unii málo byl vděčen, svým kněžím lál a vyhrožoval, a všecka nenávist shrnula se na administrátora Mystopola jakožto papežence.⁵⁹⁾

Unie prakticky se osvědčila za *dlouhého sněmu r. 1575.*, kdy katolíci a utrakvisté jednosvorně účinkovali u slabého císaře Maximiliana, aby nepropouštěl svobodu augsburského vyznání v Čechách. Když pak lutheráni a čeští bratři se sjednotili ke společné konfessi české a naléhavě a s pohrůzkami žádali císaře za její potvrzení, tu kollegiati klementinští, *dr. Václav Šturm a Baltazar Hostounský*, sepsali a tiskem vydali řízný posudek oné konfessi nové a ten spis rozšířili mezi sněmovníky. Hned potom 30 pánů katolických, jimž na pomoc přišli papežský nuncius Jan Delfino a španělský vyslanec markýz de Almazon, potom hlouček pánův a vladyk utrakvistických i konsistoř podobojí jednosvorně působili na císaře a prosbami i hrozbami toho dosáhli, že Maximilian II. onu českou konfessi nestvrdil; lutheránům dal ústní slib tolerance, dokud by katolíků nechali s pokojem, ale sbory českých bratří přísně zakázal.⁶⁰⁾ Utrakvističtí faráři potom v Praze s kazatelnou působili ve smyslu katolickém; ale neužívali v tom opatrnosti, promlouvajíce s větším důrazem, než bylo radno. R. 1577. jeden pražský farář o kázání prohodil slova,

⁵⁸⁾ Schmiedl I 313—314 klade to jednání pod záhlaví r. 1572, ale určitě tu jako jednatele utrakvistů jmenuje kn Jana Mystopola, který zemřel r. 1568. Shoda událostí tudíž nutí, onu unii klásti k r. 1567. Svátek mistra Jana Husi formálně zrušil Mr. Petr Codicillus z Tulechova ve svém kalendáři r. 1585, začez snášel od protestantské strany nemalé mrzutosti.

⁵⁹⁾ Schmiedl I 314.

⁶⁰⁾ Šíře o tom jedná staf v Almanachu družstva Vlast k jubileu papeže Lva XIII r. 1893 I. 202—222.

že „konfessionisté čeští, t. j. lutheráni a bratři, nic dobrého nezamýšlejí a pokoje nedají, dokud nebudou zbrání skroceni.“ Z toho bouřil se lid pražský; vina byla dávana jesuitům, kteří prý zamýšlejí pobití všech ctitelů Husových v Praze, a že k tomu konci mají pohotově prý 1200 branných dílem ve své kolleji, dílem na statku svém Kopanině. Již byl strach, aby popuzený lid nepřilehl ke kolleji sv. Klimenta na její záhubu mečem a ohněm, a zdá se, že Pražanům tehdy na mysli tanula krvavá noc sv. Bartoloměje v Paříži r. 1572. Ale konšelé staroměstští tehdy bděli nad pořádkem v městě, ve dne v noci dali kolleji hlídati od branných drábů městských, a také císař Rudolf II. listem s Hradčan do měst pražských vyslaným přičinil se k dokonalému upokojení v městě.⁶¹⁾

Moudřeji nežli utrakvisté vedlo si kněžstvo katolické a zvláště jesuité v boji proti konfessionistům. O kázáních nikoho nepopouzeli, služby a pocty Boží vždy více zvelebovali, a lid český vábili k sobě také dobrými příklady, zvláště skutky lásky k bližnímu. Protestanté zavrhovali vzývání svatých, a jesuité v lidu *obnovovali úctu k Marii Panně a k svatým patronům českým Václavu, Ivanu, Lidmíle, Vojtěchu i Prokopu*. Protestantství zlehčilo záslužnost *dobrých skutků*, a jesuité navštěvovali vězně, z nichž mnohým svými přímluvami u dvora vymohli svobodu, mnohým i prominutí trestu na hrdle; z vyprošených peněz vykupovali dlužníky ze šatlavy, jiným přinášeli stravu, a delinkventům na cestě k popravišti dávali poslední útěchu. Vdovy a sirotci dostávali u vrat kolleje podporu v nouzi a bídě. Jesuité zjednali si volný přístup do špitálů a tam chudým opatrovancům kázali; vyhledávali nemocných cizinců po hospodách a těšili je slovem Božím. Zvláště jim záleželo na smíření různic; přítrž činili soubojům, tehdy v Čechách velmi častým; mařili pokusy samovraždy, konkubinity měnili na řádná manželství aneb je rozváděli; veřejné nevěstky a jejich svůdnice přiváděli k pokání, a na šlechticích vyprošovali peníze, kterými podporovali chudé a osiřelé panny, aby nouze je nepřivedla k prostituci. Pan Vratislav z Pernšteina r. 1575. k tomu konci věnoval mnoho set zlatých. Ostře bylo tehdy bojováno proti lichvě; r. 1580. jedna lichvářka vyzpovídavši se u sv. Klimenta, nahradila 400 tolarů zdělané škody. R. 1591. jeden šlechtic přišel ke svým 4020 zl., o které ho lichvář byl obral a po zpovědi zase je nahradil.⁶²⁾ Takové skutky dobré nesly hojně úroky duchovní a způsobovaly konverse na stranu katolickou. Jevilo se to již za císaře Maximiliana, o němž se nedá tvrditi, že by k těm konversím byl se přičinil. R. 1570. stal se na Starém Městě Pražském první případ, že katolík přípuštěn byl k právu měšťanskému; byl to *Sebastian Agrikola*, za něhož u konšelů se přimlouval nejv. kancléř Vratislav z Pernšteina. Týž Agrikola pak brzy vřaděn byl do sboru konšelského, a odtud v městě vzrůstal počet katolických měšťanů.⁶³⁾ R. 1584. stal se *Václav Krocín z Drahošíle* primatorem hlavního města, o němž jest podstatná domněnka, že byl katolíkem.

Katolickou věc rozmáhaly také příklady pobožnosti osob vzácných. Předem to byla choť Maximiliana II., *císařovna Marie*,

⁶¹⁾ Schmiedl I. 399

⁶²⁾ Ib. I. 142, 152, 167, 252, 287, 342, 391, 456, 612.

⁶³⁾ Schmiedl I. 287.

dcera někdy císaře Karla V., o níž jest známo, že za dlouhého sněmu r. 1575. přimlouvala se u svého manžela, aby v Čechách nepropouštěl ani svobodu vyznání augsburského ani konfessí české. Tehdáž vyprosila na papežské stoličce *jubileum* pro císařský dvůr; téměř veškeren dvůr šel tehdy ke zpovědi a přijímání; císařovna v listopadu 1575. za mrazivého počasí, oděna jsouc v prostý šat služebné děvečky, schodila chrámy pražské a pohývala tam na slzavých modlitbách; tím příkladem obracela smíchy, divoké tance a jiné zábavy obecného lidu na skroušenost. Jesuitům tehdy dala nemálo peněz, aby je rozdali k účelům dobrým.⁶⁴⁾ To vše spadá v čas, kdy Maximilian II. vydal z Řezna ostré mandaty proti náboženským sektám a zvláště proti sborům českých bratří, z čehož byly obavy velkého rozjitření v zemi. Toho roku 1575. byla v kolleji jesuitské slavnost Božího Těla zvláště okázalá. Svátost pod nebesy nesl papežský legát Jan Delfino, biskup torcellanský, umbellu přednášel sám španělský vyslanec markýz de Almazon, za nímž kráčeli jiní vyslanci a množství panstva. Téhož dne pro zábavu panstva provedl dr. Edmund Campian S. J. se svými studenty pěkné divadlo, jak Abraham obětuje Isáka, s velkou pochvalou přítomných. Tehdáž také objevuje se poprvé v Praze obyčej vlaský. Kněží jdouce zaopatřovat nemocných, nesli svátost oltářní pod nebesy v průvodu pochodní a luceren, a ministrantův zvoneček vyzýval k poklekání. Páni a rytíři tu dávali svátosti průvod, k nim připojili se měšťané obojího pohlaví, a ten průvod byl tak dojemný, že i nekatolíci to vidouce, v pravo v levo poklekali R. 1576. šel takový průvod z kostela sv. Klimenta na 2000 kroků k jedné konvertitce umírající.⁶⁵⁾

Maximilianův nástupce *Rudolf II.* v první polovici svého panování dával pěkný příklad pobožnosti, chodil s dvorem svým k sv. Vítu na kázání a služby Boží, na slavný průvod o Božím Těle, a navštěvoval Boží hrob velkonoční u sv. Klimenta. Později sice v tom ochaboval, když přes náležitost oddával se svým zábavám, zvláště zvrhlým účelům hvězdářství a lučby; ale katolické reformaci nepřestával býti příznivým, jakož do tajné rady své nebral než muže smýšlení přesně katolického. Vzorem nábožnosti byla císařova sestra *Alžběta, vdova krále francouzského Karla IX.*, po jehož smrti r. 1574. opustila Francii a od r. 1575. stále bydlela na hradě pražském, kdež umřela r. 1592. Po příkladu své matky císařovny Marie neustávala dobře činiti chudým i zdobiti chrámy skvostnými paramenty. Chrám Všech Svatých na hradě, který od požáru r. 1541. stál v pustotě, na své útraty obnovila, a bylo jí zajisté k radosti, že r. 1588. tam ze Sázavy přeneseny a slavně uloženy byly ostatky sv. Prokopa opata.

Nápadné bylo rostoucí účastenství při hlásání slova Božího. R. 1578. jesuité kázali v neděli a svátek dopoledne německy u sv. Víta císaři a jeho dvoru; císařovně Marii a její družině kázali španělsky; Vlachům bylo kázáno vlasky ve zvláštní jejich kapli, a mimo to byla nedělní kázání u sv. Klimenta pro lid německý, u sv. Tomáše a u sv. Jakuba bylo kázání pro Čechy. Však bylo přání mnohých pánů českých, aby při kolleji sv. Klimenta zbudován byl pro českou bohoslužbu zvláštní prostranný chrám, ježto skrovný kostel sv. Kli-

⁶⁴⁾ Ib I. 368.

menta sotvy Němcům stačil. Tu hned r. 1578. dal se rektor P. Alexander Vojt do stavby *nového kostela nejsvětějšího Salvatora* při kolleji, a docházel v tom vydatné podpory. Císař Rudolf kázal k té stavbě dodávati cihly a vápno ze svého panství brandýsského, pan Václav Ples Heřmanský ze Sloupna obětoval k tomu svůj zlatý řetěz z hrdla, jiní katoličtí páni dávali příspěvky po 100—1000 zl., jiní pomáhali při kupování domů proti mostu, aby získáno bylo místo pro kostel; tehdy také byla koupena stará spustlá kovárna na místě nynějšího hlavního portálu kostela. Starý ale bytelný kostelík sv. Bartoloměje, který dotud sloužil semináři a konviktu, určen byl za presbytář nového kostela, k němuž byly budovány nové lodi. Stavba pokračovala rychle, tak že již k vánocům r. 1580. posvětil arcibiskup nový hlavní oltář, úbělem krásně zdobený. R. 1584. byl kostel již v plné kráse hotový, pořízena společná sakristie pro oba kostely jezuitské, nový i starý, a papež Řehoř XIII. učinil k hlavnímu oltáři sv. kříže nadání plnomocných odpustků dne 9. března 1584. Velký zvon na věž kostela daroval pan Jiří Popel z Lobkovic, menší zvon pořídily dvě měštky, Anna, matka rektora Vojta, a Marianna Dubenská; oba zvony ulity u Brikiho z Cimberka r. 1581. Na doplacení stavby a na spomožení kolleji sebrali páni a rytíři katoličtí, na sněmu r. 1585. shromáždění, mezi sebou do 6000 tolarů. ⁶⁶⁾ Odtud sloužil malý kostel sv. Klimenta toliko Němcům, kdežto ve velkém chrámu sv. Salvatora byly toliko české služby Boží.

Vzrůst věci katolické jevil se v Praze velikým počtem těch, kteří přistupovali ke zpovědi a přijímání svátosti oltářní. O novém roce 1578. arcibiskup Antonín Brus sloužil u sv. Klimenta mši pontifikální, a když podával svátost, spatřil tak velké množství přistupujících ke stolu Páně, že nad tím žasnul a nemohl se zdržeti slzí, a jeden přítomný kněz stareček pravil: „Od šedesáti let jsem knězem, a neviděl jsem nikdy tolik lidí přijímajících svátost pod jednou způsobou!“ ⁶⁷⁾ R. 1598., kdy bylo blízké nebezpečí moru, přistoupilo v obou kostelích jezuitských 7300 lidí k sv. přijímání, r. 1600. sice jen 5600, poněvadž císařský dvůr a mnoho z panstva byli mimo Prahu; r. 1601. jich bylo 6800, asi tolik i r. 1602. ⁶⁸⁾

Rok co rok přistupovali k víře katolické lutheráni, kalvinisté a jiní akatolíci, ačkoli v nestejném počtu. R. 1580. bylo *konvertitů* u sv. Klimenta 584, r. 1581. 178, r. 1582. jen 23, v následujících devíti letech do r. 1591. bylo jich úhrnem 590. V letech 1592. až 1615. bylo jich v Praze úhrnem 5394, tedy za každý rok v průměru 235; v téže lhůtě 23leté bylo také mnoho konvertitů v městech venkovských, kde byly jezuitské kolleje; tak čítalo se jich za tu lhůtu v Olomúci 9634, v Brně 2051, v Krumlově 1589, v Chomútově 1201. V Kladsku (1595.—1615.) bylo jich 908, v Jindřichově Hradci (1596.—1615.) 481. ⁶⁹⁾ V letech 1616.—1617. bylo konvertitů

⁶⁵⁾ Schmiedl I 369

⁶⁶⁾ Schmiedl I 420, 421, 445, 474, 486, 513.

⁶⁷⁾ Schmiedl I. 423.

⁶⁸⁾ Schmiedl II. 146, 208, 242, 282.

⁶⁹⁾ Schmiedl I. 441, 454, 475, 487, 494, 513, 532, 546, 563, 578, 595, 612. Čísla konvertitů v letech 1592—1615 uvádí Schmiedl II. v notě na stránce poslední.

v Praze 682, v Krumlově 160, v Jindřichově Hradci 43, v Chomutově 42, v Kladsku 45. K tomu přistupuje počet oněch, kteří získáni byli církvi o missiích venkovských.

Exkurse jesuitů z Prahy začaly se dosti záhy. V březnu 1558. ubíral se z Bavor do Čech pater *Juan de Vittoria*, aby jako visitator poznal potřeby pražské kolleje. Na cestě stanul v Domažlicích, kdež konšelé přívětivě k němu se měli a k šťastnému příjezdu jemu blahopřáli. Ježto zde právě meškalo nemálo Vlachů za příčinou obchodů svých, domažličtí páni ochotně mu propůjčili kostel, aby jim mohl kázati. Mnozí z města obcovali tomu kázání, ačkoli vlastině nerozuměli. Na další cestě stanul pater v katolické Plzni, kdež ho konšelé pěkně vítali a ubytovali ho v domě jednoho měšťana, jehož syn právě studoval v Praze u jesuitů. Tam jemu posílali dary a vyjednávali s ním o založení domu jesuitů v Plzni; nabízeli mu klášter dominikánů, kdež té doby jediný byl kněz, ochotný ustoupiti jesuitům. Ale z provedení toho zámyslu sešlo, ježto pražská kollej neměla tehdy nadbytek tovaryšů. Pater Juan přece byl potěšen ze svého pobytu v Čechách a domníval se, že snadno bude získati lid český pro víru katolickou. Ubytovav se v kolleji pražské, o svatém Duše vydal se s dvěma koadjutory Čechy na vycházku do jedné vsi blíže Hradčan, aby tam katechisoval. Ale sedláci ho odbyli hrubě, a jeden z průvodčích dal se na útěk, boje se bití. Než pater nedal se zastrašiti a vydal se tam opět, sedl k rolníkům do krčmy a zapředl s nimi hovor o nebi, o pekle, o věcech pobožných, při čemž koadjutor tlumočil. Však nic neprospělo, neboť sedlák jeden se mu ozval, že prý není pekla, ježto Kristus vstoupiv do pekel, peklo přemohl. Hlavní však bylo vadou, že pater s nimi nemohl sám po česku hovořiti.⁷⁰⁾

S vydatnějším účinkem se potkaly exkurse, když z Říma přibyli do Prahy tovaryši národnosti české. Ti v čase školních prázdnin vyjížděli do venkovských měst a míst, kamž od katolických vrchností byli zváni, a kázáním a katechisováním tam šířili víru katolickou. Nejčastěji bývali ve blízké *Zbraslavi*, kdež pilně pomáhali cisterciánům v duchovní správě a navštěvovali četné vsi klášteru poddané, až celé to panství zbraslavské se srovnalo s církví. Velmi horlivý patron missií byl pan *Jáchym Novohradský z Kolovrat* a na Košátkách, který sňatkem s Annou Bezdrůžickou z Kolovrat nabyt *panství buštěhradského*, a později došel i zápisné držby hradu i města Mělníka. Týž jsa víry podobojí odvrátil se od ní r. 1567., kdy zrušena byla kompaktata basilejská, a o vánocích toho roku zpovídal se u sv. Klimenta v Praze. Týž pak hned r. 1568. povolal zpovědníka svého, P. Michala Tomince, na Buštěhrad, aby tam konal missie. A tyto dobře se vydařily. P. Tominec tu hned na ponejprv získal 30 duší, a odtud jesuité již toho místa se nespustili, až bylo to panství naskrz obráceno k víře katolické, při čemž pan Kolovrat pomáhal příkladem a napomináním, jsa vedle Čenka Berky a Jiřího Popela z Lobkovic nejhorlivějším katolíkem v domácí šlechtě. Když r. 1573. dlel u něho P. Baltazar Hostounský, pan Kolovrat pilně doslýchal jeho kázání, a doma potom opakoval výklady missionářovy své rodině a služebnictvu; tím obrátil na víru i svou sestru, která

⁷⁰⁾ Schmiedl I. 116—118.

dotud se držela českých bratří; P. Hostounský pro ni přeložil do češtiny „Rozjímání sv. Augustina“, které se jí tak zalíbilo, že svým nákladem dala je vytisknouti. R. 1574. kázal na Buštěhradě P. Alexander Vojt a získal tu 100 duší pro víru katolickou; přijímání svátosti oltářní pod jednou způsobou jim schvaloval dle písma takto: „Kristus dí: Já jsem hrozen; tedy jest Kristus celý přítomen v podstatě vína. A opět dí: Já jsem zrno pšeničné; tudíž celý jest přítomen v podstatě chleba.“ Ten prostičký výklad šel prostičkému lidu tak na rozum, že napotom konvertité buštěhradští o přijímání podobojí ani slyšeti nechtěli. P. Vojt r. 1574. obnovil tu *processí křížovou*, dávno zde z obvyklosti vyšlá. Průvod šel z městečka na hodinu cesty do polí, a z vůkolních vsí se připojovaly průvody venkovanů za křížem a korouhvemi, jichž druhý den průvodní vlálo 40, třetí den již 50, a horlivě tu byly zpívány litanie ke všem svatým. Ten dobrý lid radostně k tomu se znal, kterak slychali od rodičů a dědů, že taková *processí* tu vždycky bývala před dávnm, a nyní radovali se z jejich obnovy. Téhož r. 1574. přišel pater po druhé na Buštěhrad, aby tu konal *slavnost Božího Těla*. Nikoli bez vlivu na prospěch missií byl výjev, který se udál r. 1573. Byl tehdy kdes na Buštěhradsku farář strany podobojí, který svátost oltářní podával osadníkům bez předcházející zpovědi. Jednou potkal se s ním pan Kolovrat na cestě a vytýkal mu, proč že podává svátost těm, kteří nevyhledávají smíru s Bohem a svátost přijímají nehodně. Jemuž odpověděl kněz: „Vysoce urozený pane, jinak činiti nemůžeme! Sedláci by nás hnali a nedávali by nám desátku!“ Z čehož se pohoršil pan Kolovrat, řka: „Ó vy třikrát bídní! Tedy nikoli pro evangelium, kterým se zastíráte, ale pro bídný zisk vedete takové řády!“ Kněz mlčel, a přítomní sedláci dobře si to zapamatovali.

Z Buštěhradu zacházeli missionáři do nedalekého *Kladna*, které náleželo katolické linii pánů *Žďárských ze Žďáru*, však mělo poddané víry podobojí. Již r. 1574. odvrátil tu pater Vojt přes 100 lidí od kalicha, a v následujících letech v tom pokračoval.⁷¹⁾ Na *panství smečenské* již r. 1570. odebral se dr. Jindřich Blysem k žádosti pana *Jirího Bořity z Martinic*, a v potomních letech tu bylo pracováno se zdarem vždy větším; r. 1604. čítalo se tu konvertitů 103, a do r. 1609. bylo panství smečenské již většinou katolické, z čehož pojali tehdy protestantští stavové vášnivou zášť proti tehdejšímu pánu smečenskému, *Jaroslavovi z Martinic* a roztrušovali o něm klamné zprávy, jakoby své poddané jen nejhrubším násilím na stranu římskou byl přehnal. Soused pana Martinice byl pan *Bohuslav Valkoun z Adlar*, pán na *Štáfě a Zlonicích*, který po předcích svých znal se k jednotě českých bratří. Ten zajisté dobře věděl, jak na Smečensku missionáři si vedli, a sám se přichýlil k víře katolické. K jeho pozvání zajel k němu z Prahy P. Jakub Colens, rodilý Polák, vyučil jej ve víře a 22. září 1608. jej vyslyšel ve zpovědi a podal mu svátost oltářní pod jednou způsobou. Odtud pan Valkoun zůstal tuhým katolíkem, i když protestantští stavové za to se mu mstili a r. 1609. své revoluční vojsko, kterým doháněli císaře Rudolfa II. k propuštění svobody české konfessi, ubytovali také na jeho panství zlonickém.⁷²⁾

⁷¹⁾ Zprávy o Buštěhradě a Kladně má Schmiedl I. 232, 252, 282, 341, 359, 368 a násl.

⁷²⁾ Schmiedl I. 289, 456, 560, 613. — II. 280, 354, 546.

Panství roudnické od času hu-itských bojů mělo poddané víry podobojí, a r. 1540. dal katolický pán jejich Karel z Duban revers, že je zůstaví v užívání kalicha až do zavedení obecného zákona v příčině náboženství. R. 1567. stal se zápisným pánem na Roudnici *Jan* kníže *Ostrovský*, potomek Rurikovičů ruských. Týž r. 1570. povolal k sobě z kolleje sv. Klimenta dva magistry, Blažeje Montagnina a Martina Buzíka, aby jej poučili ve víře katolické, a brzy přiveden byl do lůna církve s třemi osobami svého dvora; následujícího roku 1571. všecko jeho služebnictvo učinilo po jeho příkladu. V městě Roudnici začala se katolická reformace r. 1606., kdy paní *Polyxena Lobkovská z Pernšteina* žádala za vyslání katolického kněze na proboštsví roudnické. Arcibiskupem tam byl na to místo poslán novosvěcenec mistr *Jakub Peitus Hostounský*. Mnozí nad tím vrtěli hlavou, že na důležité místo vyslán byl začátečník; ale mladičský probošt ihned na místě „suché mše“ (t. j. mše bez kanonu) sloužil mši sv. po katolicku a zajisté o kázáních horlivě účinkoval pro zájmy církve; vždyť byl odchovancem jesuitského semináře.⁷³⁾

Na *Mělníce* byla duchovní správa strany podobojí; ale ode dávna byl tu klášter kanovníků sv. Augustina. Jím na pomoc povolal zápisný držitel Mělníka, pan *Zdislav Berka z Dubé*, r. 1566. doktora Blyssema, který v kostele klášterním horlivě kázal a zpovídal do r. 1570., po něm P. Mikuláš Salius, Pražan, r. 1575. P. Alexander Vojt. Tak znenáhla se množil počet katolíků v Mělníce, k čemuž napomáhali další zápisní držitelé Mělníka, a to od r. 1595. pání *Novohradští z Kolovrat* a od r. 1612. horlivý *Jakub Horčický z Tepence*, odchovanec jesuitů.⁷⁴⁾

Z Mělníka zacházeli missionáři na *Košátky*, statek Novohradských z Kolovrat, a dále k německému lidu na *Zákupy*, panství pana Zbyňka Berky z Dubé († 1578.) a syna jeho Václava († 1612.), po nichž tam vládl Zbyněk Novohradský z Kolovrat. S jakým zdarem tu missionáři pracovali, o tom jsou zprávy chudé. K r. 1578. je psáno, že pater Zeidelius v Zákupích s užtkem pracoval k potěšení katolíkův, a že r. 1599. tam jesuité byli a ve zpovědnici měli dosti zaměstnání.⁷⁵⁾ O *Mladou Boleslav*, která za vlády Krajířů z Krajku stala se hlavním sídlem jednoty českých bratří, ale r. 1588. přešla v držbu horlivého katolíka Jiřího Popela z Lobkovic, jesuité ani se nepokusili, znamenajíce, že pan Popel toho panství nemíní podržeti, ale za Chomútov je změnit. Tehdáž sice pater Alexander Vojt se tu zastavil, ale brzy ubíral se dále na *panství kostecké*, kamž jej volal pan Oldřich Šťastný Popel z Lobkovic. Zde pracoval pater Vojt s dobrým výsledkem, a po něm jiní v letech následujících. Dosáhli tu aspoň tolik, že po bitvě bělohorské tu provedena byla katolická reformace bez násilného donucování. Odtud vydávali se na *panství Branné*, kamž od r. 1585. volala je paní Marie Valdšteinská z Martinic, katolická vdova po Zdeňku z Valdšteina strany podobojí, vládouc na *Štěpánicích, Branné a Dymokurách* do své smrti r. 1606. jako dobrodějka kostelů a chudých. Na těch statecích konaly se missie r. 1599. s dobrým prospěchem.⁷⁶⁾ K žádosti pana

⁷³⁾ Ib. I. 290, 303, II. 424.

⁷⁴⁾ Schmiedl I. k r. 1566, 1567, 1570, 1571, 1575.

⁷⁵⁾ Ib. I. 425, II. 180.

⁷⁶⁾ Ib. I. 515, 560, II. 29, 83, 421.

Jana Václava z Lobkovic r. 1598. odebrali se dva jesuité do *Králové Hradce*, a tu na práci pobýli tři měsíce, vycházejíce do okolí; získali tehdy pro církev 13 duší.⁷⁷⁾

Rozsáhlé pole k missiím rozestřelo se jesuitům ve východních Čechách od r. 1561., kdy veliká panství *Litomyšl*, *Lanškroun* a *Lanšperk*, čítající úhrnem 3718 poddaných usedlostí, dostala se v držbu horlivého katolíka pana *Vratislava z Pernšteina*. Ony grunty za vlády pánů Kostků z Postupic docela se naplnily vyznavači víry bratrské, a když Kostkové jich pozbyli konfiskací po vzpouře r. 1547, i následující držitelé Jan a Jarošlav z Pernšteina s jednotou bratrskou dobře se snášeli; než jinak bylo za Vratislava z Pernšteina, na nějž veliký vliv měla španělská manželka jeho *Maria Manriquez de Lara*. Již za milostivého léta r. 1567. povolán byl od pana Pernšteina pater Hurtado Perez z olomúcké kolleje na Litomyšl, aby pro dvůr jeho konal příslušné pobožnosti. R. 1574. byl tu pater Hurtado opět, a jemu na pomoc přijel z Prahy pater Volfgang Gingalius se sborem pěvců a hudebníků, jichž výkony tak dojímaly naslouchající české bratři, že hned tři z nich přihlásili se k víře katolické. R. 1578. začaly se tu pravidelné missie vedením patera *Baltazara Hostounského*; výsledek na ponejprv byl slabý, a nemnoho bratří se přihlásilo ke konverzi; ale mnozí jiní byli zvrtkáni. Vytrvalost patera Hostounského toho docílila, že r. 1581. na tom panství šlo k velikonoční zpovědi 3000, r. 1582. již 5000. K tomu se přičinil i pan Pernštejn, když r. 1581. uživ práva svého patronatního, ze všech svých 36 kostelů na tom panství vypudil kazatele bratrské, a na kolik možno bylo, osadil je katolickými kněžími, a neosazené kostely jim svěřil ke správě jako filialky. Pater Hostounský pak přeložil do češtiny a tiskem vydal „Indické epištoly“ a hojně rozdával osadníkům na Litomyšlsku, jakož i patera Václava Šturma komentář o učení českých bratří starších. V dalších letech do r. 1599. dokonávali tu jesuité svou namáhavou práci.⁷⁸⁾ V *Lanškrouně* pracoval p. Baltazar Sammereyer Bavořík až do své smrti r. 1585. Málo let potom bylo panství lanškrounské a lanšperské s 1550 poddanými usedlostmi odprodáno protestantskému pánu Adamu Hrzánovi z Harasova, který sice po roce 1609. přestoupil na stranu katolickou, ale přece jen za něho zastydla reformace na Lanškrounsku až do r. 1624.⁷⁹⁾

Dávným sídlem českých bratří bývalo *panství richmburské*; i to bylo r. 1547. konfiskováno, ježto dědičný pán jeho Vilém z Valdšteina účastnil se vzpoury stavovské, a po čase je koupil katolický pán Zdeněk Berka z Dubé. Syn jeho Václav r. 1583. vypudil ze svého městečka *Hlinska* bratrského kazatele a povolal tam jesuity na missii. I přišli tam z Prahy pateri Mikuláš Salius a Marko Soldano, Vlach, a kázali lidu; příštího roku byl tu pater Salius opět a přivedl v Hlinsku a okolí 800 lidí na víru katolickou, načež pan Berka tu usadil katolického faráře.⁸⁰⁾ V *Richmburce* začal reformaci teprv r. 1615. pan *Lev Burjan Berka z Dubé*, dědic Václavův. K jeho vyzvání přišli tam z Prahy pateri David Drachovský a Jakub

⁷⁷⁾ Ib. II. 147.

⁷⁸⁾ Schmiedl I. 247, 351, 425, 457, 479, II. 180.

⁷⁹⁾ Schmiedl I. 517.

⁸⁰⁾ Ib. I. 487, 500.

Mathiades dne 11. října 1615.; pan Berka je uvedl do kostela, kterýž oni hned znova vysvětili a pak tu mši sv. konali. Již prve byl pan Berka oznámil osadníkům, že jest jistá jeho vůle, aby všichni byli katoličtí. Téhož dne zajel pak do jiného městečka na panství, aby obyvatelům podobné ohlásil. Zatím vydali se Richmburští ve velkém davu k matce pana Berky, kteráž nebyla víry katolické, a zapřísahali ji, aby syna svého odvrátila od jeho úmyslu, ač může-li. Než pan Berka odpověděl k přimluvám matčiny: „Raději bych dal se na kusy rozsekati, než bych od svého zámyslu upustil!“ Také hned 17. října vypudil z Richmburka bratrského kazatele a svěřil administraturu fary pateru Drachovskému, kdežto tovaryš jeho pater Mathiades obcházel farnosti venkovské a tam kázal a přísluhoval. Když na *Heřmanově Městci* a *Stolanech* r. 1608. zavládl pan *Ladislav Berka z Dubé*, hned následujícího roku povolal tam jesuity z Prahy na missie; ale v Městci byla práce tuhá, a teprv r. 1610. tu získáno bylo 15 duší. Ve *Stolanech*, kde v letech 1570.—1603. vládl katolický pán Václav Ples ze Sloupna, udržel se hlouček lidí katolických, kteří raději se zdržovali přijetí svátostí, čekajíce, až k nim přijde kněz katolický. To se stalo r. 1611., kdy přišli k nim jesuité a utvrdili je ve víře; k tomu získáno bylo zde 15 akatolíků.⁸¹⁾ Tuhá práce reformační byla na panství *Janovičkách* u Kutné Hory. Bydlil prý zde lid drsný a sprostný, u nichž pobožnost vyhasla, a všichni spásu svou zakládali na kalichu. Živili se napořád pálením uhlí pro tavírny kutnohorské. Od r. 1600. zde vládl pan *Václav Heralt Libšteinský z Kolovrat*, ostrý katolík. Týž od r. 1608. tu zřizoval missie, a r. 1610. tu v městečku a v okolí kázal a katechisoval pater Jan Szölesy, Uher; ale těžkou měl práci, ježto sedláci nechtěli býti „jednuškami.“ Kdykoli zašel k hospodáři na oběd, dávali mu sice jísti, ale nic k pití, pravíce s posměchem: „Vždyť jednušky nepijí!“ Ale pater je přemohl trpělivostí a posléze toho dosáhl, že na víru se obrátilo městečko Janovičky venkoncem, a v příslušných vesnicích 60 duší.⁸²⁾ Na panství *vysokochlumeckém* a *jistebnickém* starala se katolická vrchnost, pan *Ladislav Popel z Lobkovic* († 1584.) a syn jeho *Zdeněk Vojtěch* a často uváděli missionáře. R. 1558. zašel na Chlumec P. Gerard Vlach a četné zde Vlasy tvrdil ve víře, přísluhuje jim svátostmi. Ale v domácím lidu českém byla největší neochota k missionářům. R. 1605. pater Řehoř Kamiňský v Jistebnici získal 70 duší, na mnoze starců, pamětlivých starých řádů církevních; ale v jiných městečkách nebyl ani přijat, a vítán leda hroudami a kamením. Mnohem lépe pochodil pater Kamiňský na *Žichovicích* u Horažďovic, statku pana *Jindřicha Libšteinského z Kolovrat*. Tam našel 300 katolických osadníků, kteří u něho vykonali generalní zpověď, a 17 podobojích odvrátil od kalicha.⁸³⁾ R. 1608. tu missionářil pater Michael Besko. V *Horažďovicích* stále se držela katolická fara ve správě rytířského řádu johannitů; ale vrchnost zámecká, páni Švihovští z Risenberka, dávno od víry katolické odpadli na stranu českých bratrů. Od r. 1594. tu vládl Děpolt Švihovský; ale nejmladší bratr jeho Václav v mládí

⁸¹⁾ Schmiedl II. 546, 576, 595.⁸²⁾ Ib. II. 493, 576.⁸³⁾ Schmiedl II. 396.

svém stal se katolíkem, vstoupil do řádu jezuitů a do své smrti r. 1608. začasť přicházel do Horažďovic a tu kázáním účinkoval a tvrdil osadníky ve víře. I v *Strakonících* byla duchovní správa stále v rukou řádu johannitů. Velkopřevor toho řádu Matouš Děpolt z Lobkovic povolal tam z Prahy jesuity, kteří zde r. 1593.—94. konali missie s hojným užitkem duchovním.⁸⁴⁾ *Plzeň*, vždy katolická, za panování Maximiliana II. měnila se na město nábožensky smíšené, ježto k přimluvě podkomořího Burjana Trčky z Lípy přijímání tam byli k měšťanskému právu také akatolíci, čehož prve nikdy nebyvalo. Však ti akatolíci porušovali ve víře mnohé měšťany katolické, což konšelé města těžce snášeli. I vymohli na císaři Rudolfovi II. r. 1578. mandat, že nikdo nemá trpín býti v Plzni, kdo by nebyl pravého náboženství katolického. Odtud byla tu v městě zase bývalá jednota ve víře, a v letech 1581.—82. byli tu z Prahy vždy o velikonocích pateri Salius a Soldano a tu pracující tvrdili katolíky ve víře a 8 jinověrců obrátili do církve. R. 1583. meškal tu pater Salius v duchovní práci šest měsíců a 14 konvertitů získal.⁸⁵⁾ Později tu dlel na práci pater Pavel Vincenc, rodák plzeňský, a r. 1594. jsa tu o velikonocích, zašel na šternberské panství *Zelenou Horu*, kde několik lutheránů na víru obrátil. Ale znaviv se tou prací, zemřel v Plzni o dušičkách r. 1594. Plzeňští mu vystrojili pohřeb, jako by byl biskupem. R. 1604. voláni byli jesuité na jednu farnost *kláštera plasského*, a tak horlivě si tam vedli, že 113 osadníků připravili ke zpovědi a k přijetí svátosti sub una.⁸⁶⁾ Na *panství blatenském*, dokud tam panovali Lvové z Rožmitála, obyvatelé se drželi víry katolické; za pozdější vlády Řepických ze Sudoměře, kteří se drželi víry podobojí, zhusta se tam usazovali akatolíci, až to panství koupil *Jan hrabě z Rozdražova* a Pomsdorfu, Slezák horlivě katolický. Ten hned r. 1578. povolal do Blatné jesuitu Alexandra Vojta, který tu potom do r. 1582. pracoval a jednotu ve víře obnovil.⁸⁷⁾

Jde na rozum, že jesuité z kolleje sv. Klimenta nezanedbávali duchovní správy vlastních poddaných svých. Majíce od r. 1572. vsi *Kopaninu* a *Nebušice* u Prahy, k čemuž r. 1594. přibyl statek *Motol*, vysílali tam své tovaryše na každou neděli a svátek, aby kázali a přisluhovali v kostele sv. Maří Magdaleny v Kopanině, čemuž lid vesnický byl velice vděčen. R. 1606. obdrževše hotových 15000 tolarů na místě výročního platu z královské komory, koupili zámek *Bernartice* u Bechyně, k čemuž se drželo půl městečka Bernartic s podacím kostela a půl vsi Podolska. Ten statek potom vždy spravoval jeden člen z kolleje a měl přihlížeti též k duchovním potřebám obyvatel. Ale ti poddaní drželi se víry českých bratrů a byli velice zpuční; nabádání od vůkolních zemanů, r. 1610. opanovali kostel sv. Martina a Prokopa, nechťce tam jesuitu pustiti, a povolali kazatele své víry. Tak vzdorovali čtyři léta; r. 1611. jesuitům vyloupili špejchar, konírnu a chlévy, ve dvore jejich rozbili kamna, dvěře. okna i postele, až teprv když do Bernartic r. 1614. přišli císařští

⁸⁴⁾ Ib. II. 3, 29.

⁸⁵⁾ Ib. I. 425, 458, 479, 487.

⁸⁶⁾ Schmiedl II. 28, 355.

⁸⁷⁾ Ib. I. 425, 456, 475, 534.

kommissaři, hrozíce přísnou exekucí, poddali se a vydali klíče kostela.⁸⁸⁾

V jižních Čechách na panstvích pánů z Rožmberka rozhostilo se během 16. století husitství s příděchem zásad lutheránských neb kalvínských v hojně míře, ač duchovní správa zůstávala při kněžích katolických. Tu zahájil katolickou reformaci pan *Vilém z Rožmberka*, když r. 1566. povolal na *Třeboň* z Prahy doktora Václava Šturma a magistra Mikuláše Poláka. Ti tu pobýli celý rok na práci, a vyslyšeli přes 500 zpovědí. Zde ponejprv poznal dr. Šturm české bratří z osobního s nimi styku, jejich tuhost ve své víře i odvahu v jejím hájení. Získal jich tehdy jen 5 pro víru katolickou, ale při tom se naučil, jak bojovati proti jejich dogmatice slovem i písmem. Po něm tu pracovali 1568.—70. pateri Wolfgang Maria a Mikuláš Salius.⁸⁹⁾

Důležitá stanice pro katolickou reformaci vznikla v *Krumlově*, když pan Vilém z Rožmberka v letech 1584.—88. tam založil jesuitskou kolleji s úplným gymnasiem a seminářem a nadal důchody i právem patronatním nade všemi kostely a školami rozsáhlého panství krumlovského, a to vše jim stvrdil vkladem do zemských desk. Zde jesuité zahájili důraznou činnost, kázáním a katechisováním tvrdili katolíky ve víře, podobojí odvraceli od kalicha, protestanty obraceli na víru; bojovali též proti pověře i smilstvu, přihlíželi k dobrému mravu mezi patronatním duchovenstvem, a v Krumlově založili družinu Marianskou. Ačkoli v měšťanstvu, zvláště v zámožnějším, bylo mnoho lutheránů, kteří tytéž měli i většinu v městské radě, přece r. 1595. bylo z města a okolí přes 3400 lidí u zpovědi, a arcibiskup Zbyněk Berka, zavítav sem na visitaci, biřmoval tu 700 lidí. A přece tehdejší byly poměry kolleje krumlovské velmi trudné; pan Vilém z Rožmberka umřel r. 1592., po něm statky dědil bratr jeho Petr Vok, který před lety na cestě do Francie působením kalvínského doktora Theodora Bézy vystoupil z katolické církve, a nyní co pán na Krumlově činil jesuitům všemožné obtíže a příkoří, hádaje se s nimi o platy, deputaty i patronat kostelů, jen aby je vypudil z města. Ale oni zmužile trpěli, snášeli a pracovali, až pan Petr Vok r. 1602. postoupil panství krumlovského císaři Rudolfovi II. Týž zde usazoval zámecké hejtmany spolehlivé, kteří práv jesuitů šetřili a hájili a nižádných postranních schůzek a sborů lutheránských ani bratrských tu netrpěli. Tím zmáhala se katolická reformace v Krumlově, kde o velkonocích r. 1610. bylo 4000 lidí u zpovědi, a počet konvertitů rok co rok byl větší. Exkurse jesuitů z Krumlova byly časté. Zacházeli na missie do *Kremže*, do *Černic*, *Velešína*, dále na klášterství *Zlaté Koruny* a *Vyššího Brodu*, ba až do *Cáhlavy* v Horních Rakousích. R. 1588. ve Vyšším Brodě šlo ke zpovědi 700 konvertitů a 120 katolíků. Všude zvykali osadníci speciální zpovědi a přijímání svátosti pod jednou způsobou. Rádi vídání bývali jesuité také v *Budějovicích*, kde katolíci byli ve velké většině. R. 1596 obnovili poutní pobožnosti v *Kájově* u Krumlova, konali tam slavné služby Boží s lahodnou hudbou, a ty pouti, zvláště „o zlaté sobotě“ v měsíci říjnu, přicházely ve velkou oblibu u lidí

⁸⁸⁾ Schmiedl I. 320, 332., II. 147, 319, 577, 715.

⁸⁹⁾ Ib. I. 220, 239, 255.

blízkých i dalekých, tak že se tam scházelo do 10.000 lidí. Starý Petr Vok z Rožmberka, maje sídlo na Třeboni, sice zakázal farářům na Třeboňsku a Novohradsku ty pouti kájovské. Ale proto přece přišlo k 15. srpnu 1602. k pouti do Kájova 18 průvodů s faráři svými; jediný farář v Poleticích (Stein) přivedl pod korouhvemi 300 svých osadníků. R. 1613. obnovili jesuité *pouti k sv. Tomáši* v Šumavě tři míle od Krumlova.⁹⁰⁾

Jiné důležité ohnisko reformace byl *Jindřichův Hradec*, kde vrchnost držela se pevně víry katolické a v tom smyslu také osazovala děkanství v Hradci. Ale duchovní správa bývala tu mdlá, a měšťanstvo skoro napořád se drželo strany podobojí. Klášter františkánů, založený zde r. 1478., byl již 1566. prázdný. Téhož r. 1566. povolala sem paní *Anna Hradecká z Rožmberka*, vdova po Jáchymu z Hradce, z pražské kolleje doktora Wolfganga z Horšova Týna, aby pečoval o duchovní potřeby katolíků, na kolik jich zde a v okolí bylo. Ale ten doktor byl povahy přísné a prudké, a mnoho nepořídil; proto byl r. 1568. odvolán a brzy vystoupil z tovaryšstva. Teprv r. 1594. založil pan *Adam z Hradce* sám v Jindřichově Hradci řádnou kolleji jesuitskou s gymnasiem a seminářem a hojně nadání jí učinil; po jeho brzké smrti pečoval o kolleji syn jeho *Jáchym Oldřich* († 1604.) a pak téhož svat *Vilém Slavata z Chlumu*, před tím od rektora Jana Rotaria z víry bratrské na víru katolickou obrácený. Kolleji odevzdán i patronat nad farami panství hradeckého a teleckého i dozor nad školami. Jesuité pak nemeškali a všude tam dosazovali katolické faráře a kantory a kázáním a katechisováním obraceli poddané panství hradeckého na víru. R. 1599. pan Jáchym Oldřich z Hradce vypudil všecky akatolické pastory ze svých panství. Však jest pravda, že u venkovského lidu byla větší ochota k misionářům, než v městě Hradci, kde měšťané klid sváteční porušovali prací, na mši nechodili, ceremoniím se posmívali, papeži antikristů spílali a v haeretických knihách čítali. Násilí proti nim se neužívalo, leda že byl jim posléze odpírán pohřeb při kostelích, a pokutováni byli ti, kteří se rouhali nebo přes pole odcházeli do vzdálených osad protestantských. Tak zůstalo město v odporu proti církvi přes rok 1620. Vydatnější byl výsledek na venkově, v *Počátkách, Pěně, Dráchově, Jarošově, Kumžáku, Lodhěrově, Kardašově Řečici, Stráži a Strymilově*, kde katolickým farářům jesuité občas přicházeli na pomoc. Z Hradce voláni byli jesuité r. 1614. od pana *Albrechta Šebestiána Leskovce* na statek jeho *Cerekvici*, kde bydleli tuzí protestanté, majíce ze starších dob na kostele nápis plný hany a potupy na papeže a katolíky. Pan Leskovec ten nápis sice dal zabílet, ale nenávisť k církvi nebyla tím smazána, a proto jesuité tam pracovali s užtkem skrovným.⁹¹⁾

Jiné ohnisko reformace otevřelo se jesuitům, když pan *Jiří Popel z Lobkovic*, nejv. hofmistr, katolík z míry horlivý, r. 1588. nabyt rozsáhlého *panství chomútovského*, kde obývali samí lutheráni. Již v únoru 1589. povolal tam z Prahy jesuitu patera Lukáše Pergera a usadil jej na zámku, za nímž přibyl tovaryš pater Martin Bastius, a v červnu r. 1591. byla již hotova zřizovací listina nové

⁹⁰⁾ Schmiedl I. 502, 523, 565., II. 10, 65, 223, 247, 223, 291 atd. dle indexu.

⁹¹⁾ Schmiedl I., II. dle indexu.

kolleje chomútovské s gymnasiem a seminářem, a zamýšlel tu fundator zříditi celou universitu. Ta fundace i s odevzdáním patronatu far a škol na panství *chomútovském, ličkovském i libochovickém* k rukám jesuitů vložena byla do desk. To způsobilo v blízkých Sasích takový poplach, že se tam modlili za odvrácení papeženské modloslužby. Jesuité hned dali se do práce; obnovili v Chomútově katolické bohoslužby, pan Popel zakázal babám, aby dívky samy doma křtily, zakázal pohřební zvonění těm, kteří po katolicku nedali se zaopatřiti, z čehož v červenci r. 1591. vzniklo nebezpečné vzbouření v městě, tak že jesuité jen stěží spasili se útekem do Libochovic. Však brzy se vrátili zase a krotili hněv pana Popela, který přichvátav z Prahy, přísně chtěl trestati. Užitek z toho byl, že za ten rok bylo v Chomútově 160 konvertitů, a že o velikonocích 1592. šli tu ke zpovědi primas a 4 konšelé, 24 předních měšťanů, za jejich příkladem 515 lidí z města i předměstí, a jiní slíbili, že brzy půjdou také. Pan Lobkovic z toho tak se radoval, že dal zpívati *Te Deum laudamus*, slavně zvoniti a stříleti. R. 1593. čítalo se 660 konvertitů. Poměry se zhoršily, když r. 1594. pan Jiří Popel upadl v nemilost císařskou, pro domnělou velezrádu byl uvězněn, statků zbaven a do své smrti r. 1608. ve vězení chován. Císař Rudolf potom držel panství chomútovské sám a pak po dílcích je rozprodával. Kupci byli samí protestanté; sama obec města Chomútova za 97.470 tolarů koupila hrad chomútovský s mnohými vesnicemi a grunty. Tu lutheránství v městě dostalo se opět k vládě, a mnozí konvertité se zpáčili; přece ale r. 1605. tu bylo 500 lidí u zpovědi, a hlavní kostel městský i vřkolní fary v *Příčaplich, Borku, Krbicích, Údlících, Blatně i Březně* podržely své katolické faráře, ač tito měli trampotné bydlo. Kollej chomútovská stála nezvratně při svých právních deskami ztvrzených, a školy její dobře prospívaly, tak že r. 1615. čítal tu seminář 160 alumnů. Téhož r. 1615. vřadil císař Matyáš do rady chomútovské tří katolíky, mezi nimiž byl primator Jan Kramer.⁹²⁾

Z Chomútova účinkovali jesuité po celém kraji pod Krušnými horami. Do *Kadaně*, kde již r. 1548. lutheráni byli na vrchu, ač tu značný díl měšťanů při víře katolické zůstával, zašli jesuité z Prahy již r. 1581. a kázali zde; z Chomútova pak tytýž vyjížděli do *Kadaně* a tvrdili katolíky ve víře. R. 1604. usilovali kadaňští o svržení svého primatora Marka Remela, horlivého katolíka, ale jesuité se ho zastali u podkomořího tak důrazně, že týž při nejbližší obnově rady Remela potvrdil v jeho úradě a jemu na pomoc několik více katolíků do rady sadil. — Také v městě *Mostu* byl velký díl sousedů katolíků, a od dávných dob zde trval klášter panen Magdalenitek kajících. R. 1581. zavítal sem jesuita pater Jan Vivarius z Cách, byl pěkně přijat, a když kázal, měl do 4000 posluchačů katolíků i lutheránů. Potom chomútovští jesuité zde bývali často, a r. 1605. se stalo, že císařským rychtářem jmenován byl dobrý katolík Melchior Štecher, a za konšely povýšeno 8 katolíků.⁹³⁾

Zámek *Hertenberk* (v Loketsku na pomezí míšeňském) s 12 vesnicemi získal r. 1597. český místokancléř Jindřich Domináček z Písnice, někdy chovanec semináře klementinského; k tomu získal

⁹²⁾ Schmiedl I., II. dle indexu.

⁹³⁾ Ib. I. 456, 457. — II. 330, 334, 358, 401, 461, 552.

i městečko *Schönbach* a 11 vsí. Ten povolal sem r. 1604. dva kněží z kolleje virchurské, 1605. jesuity z Prahy, a ti v dobrotě a bez násilí provedli tu dokonalou reformaci katolickou, tak že prostiští horalé na těch panstvích ochotně se znamenali sv. křížem, při zvonení se modlili pozdravení andělské, a obnoven tu byl průvod o Božím Těle, od 60 let opomenutý, k čemuž obyvatelé rádi snášeli stromy a chvojí na výzdobu svých domů. Šťastný ten výsledek na statcích pana Domináčka dodal odvahy také jiným pánům katolickým, aby na svých statcích provedli reformaci.⁹⁴⁾

V *Duchcově* kázali jesuité již 1581.; k žádosti pana Viléma Popela z Lobkovic r. 1612. a 1613. tu byl pater Tomáš Kisser z Chomútova, v městě a okolí kázal a mnoho lidí pro církev získal. V *Bělině* městě získali jesuité již r. 1604. přes 100 konvertitův a v tom se zdarem pokračovali r. 1606. a 1612. Pater Kisser r. 1613. s panem Vilémem z Lobkovic navštívil hrad *Střekov* na skále, tu hradní čeledi kázal a pak po vůkolních horách a údolích chodě vyhledával prostý lid, v náboženství netečný, a vštěpoval u nich víru. Odtud zavítal do města *Ústí n. L.*, kde bylo něco katolíkův, a tam ohlásil missijní odpustky. Brzy se mu zpovídalo 50 lidí, a jakož té doby hrozil mor, pater tam konal prosební průvod, jehož se účastnili cechové i magistrat, ač v městě panovala víra lutherská.⁹⁵⁾

R. 1584. získal pan Jiří Popel z Lobkovic pohorské panství *Krupku*, kde byl prázdný klášter františkanů se sešlým kostelem. Ten klášter pan Popel daroval pražským jesuitům, kteří r. 1587. tam zřídili stálou missii. Katolíků byl tam skrovný počet, ale většina protestantská byla pokojná a povolná. Odtud poznali blízký Mariánský kostelík v *Šejnově* (*Maria Schein*), který již před r. 1419. býval předmětem poutí, tak že na onen čas i knížecí dvůr z Drážďan sem přicházel. Odumřelý zde kultus Mariánský jesuité znova roznítili, a k velkonocům, letnicím, zvláště ale k svátku 8. září sem přicházely nábožné průvody, i bývalo tu 100—200 poenitentů. Přicházeli i katolíci z farností protestantských a nedali se od pouti zdržeti ani hrozbami ani šatlavou, i chodili sem z dálky 10—12 mil. R. 1610. k 8. září přišlo 4000 poutníků se 40 kněžími.⁹⁶⁾

Však netoliko u lidu venkovského, nýbrž také u katolických Pražanův a u osob šlechtických přicházely poutní průvody v oblibu Do Brandýsa a Staré Boleslavě, kde bylo plno českých bratří, již r. 1567. zašel z Prahy pater Michael Tominec a tu kázal; brzy ho vystřídal pater Wolfgang Maria, kterýž poznáv tu starožitný obraz Matky Boží ze žlutého kovu ulitý i pobožné o něm vzkazy z dávných dob, obnovil mezi pražskými katolíky úctu k *Panně Marii Boleslavské*, tak že záhy nabyli odvahy a podnikali veřejné tam průvody poutní. První taková pout vyšla 25. března 1577. z chrámu sv. Klimenta v Praze, a vydařila se pěkně. Napřed šli za korouhvemi sodalové vlastí a latinští, pak kongregace Božího Těla, 4 pateri jesuité a nemálo jiných účastníkův, i kráčeli ulicemi k Poříčské bráně, nedbajíce broukání jinověrných diváků; bez překážky došli do Bole-

⁹⁴⁾ Schmiedl II. 354, 398.

⁹⁵⁾ Ib. I. 456, II. 354, 663, 691, 692.

⁹⁶⁾ Schmiedl I. 550, 562, 600, 617, II. 220, 282, 334, 576, 618, 716, 752.

slavě a po vykonané pobožnosti vrátili se večer do Prahy. Ještě slavnější byl průvod dne 15. srpna téhož roku, jehož se účastnili katoličtí měšťané z Prahy. Vyšli z chrámu sv. Jakuba, a provázeli je, kde kdo v Praze byl katolík, rodiny panské se sluhy, dvořané, cizí vyslanectva; císařští hudebníci provázeli zpěvy, a dvorští trabanti s kopími kráčeli po obou stranách až ke bráně Poříčské. Když pak večer poutníci z Boleslavě se vraceli, čekali na ně u brány přátelé ve velkém počtu a provázeli je ulicemi Šilinkovou i Celetnou, a byla účast tak veliká, že staroměstský rink byl pln lidí, a kostel sv. Jakuba ani jim nestačil. Od toho času pak ony pouti boleslavské konány byly rok co rok. R. 1608. sice opomenuty pro stav válečný, ve kterém země se nalézala, ale již 17. srpna 1609. vedli pateri Theofil Křístek a Jakub Kolenec velký zástup poutníků, rozdělený na tři sbory, do Boleslavě, kráčeli za křížem, hymny zpívající, a nic nedbali na dobu divoce pohnutou, kdy Staré a Nové Město pražské bylo v moci protestantských stavův a jejich revolučního vojska, a slýchána byla pohružka, že za 10 let nebude v Čechách ani jednoho katolíka. R. 1612. šla z Prahy trojí pout do Boleslavě, a 25. března vedl processí o 6000 účastnících sám arcibiskup Karel z Lamberka s preláty a mnohým panstvem. Processí r. 1613. vedl arcibiskup Lohelius od sv. Víta hlavními ulicemi; účastnili se té pouti mnozí páni s paními, též nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka s paní svou. Nedbali deště silného ani blátivého předměstí, ani hněvivých pohledů mnohých diváků. Teprv r. 1617. ta veřejná okázalost byla opomenuta, ježto tehdy se již jevily stíny následující velké revoluce.⁹⁷⁾

Vzácný příklad pobožnosti viděl český i německý lid v Čechách r. 1596., kdy větší počet paní ze šlechty s fraucimorem a služebníky, provázeny dvěma kněžími, podnikly dalekou *pout do Šejnova* u Krupky. V čele byla ovdovělá paní Marie Manriquez z Pernšteina, s ní dcery Alžběta hraběnka z Fürstenberka, Polyxena z Rožmberka a Františka panna. Dilem šly pěšky, pokud nohy stačily, dilem se vezly, a 28. května stihly do Kadaně; tam zdržely se dva dni na pobožnostech v kostele 14 pomocníků, jemuž darovaly stříbrný kalich a jiné vzácné paramenty, a chudým mnoho almužny rozdaly. Odtud vydaly se na Chomútov, Most a pak pobýly dva dni na Mariánské pobožnosti v Šejnově, odkudž odebraly se do Roudnice, zámku paní Polyxeny Rožmberské. Tu pout pořádala paní Marie Manriquez, aby vyprosila pomoc pro svého svata vévodu de Villaformosa, který u španělského krále měl těžký soud pro velezrádu. Brzy po té pouti přišel posel ze Španěl s radostnou zprávou, že inkvisice uznala vévodu za nevinna.⁹⁸⁾

Od r. 1598. v oblibu vešla, zvláště u šlechty, *pout ke hrobu sv. Ivana* při klášterním chrámě benediktinův u sv. Jana pod Skalou. Dne 2. července 1600. vyšel z kostela strahovského průvod 300 účastníků s kříži a korouhvemi i s hudbou, zpívající litanie; slabí jeli na voze, ostatní kráčeli pěšky, mnozí sňali svou obuv, a nedbajíc častých přeháněk deště, jimiž promokli, na večer stihli k sv. Ivanu, kdež se zpovídali a dlouho do noci na modlitbě trvali. Noc přespali

⁹⁷⁾ Schmiedl I. 232, 399., II. 541, 652, 688, 543.

⁹⁸⁾ Ib. II. 78.

buď pod širým nebem aneb ve stanech ze chvojí, a na úsvitě zase šli do chrámu, kdež průvodčí jesuité pateri Neubauer a Křístek kázali a poutníky tvrdili proti mnohým posměškům se strany akatolíků. Tak byla ta pout konána rok co rok, přinášela kostelu tamějšímu mnohé vzácné dary a oslavena byla zvláště r. 1617., kdy se jí účastnil sám císař Matyáš s chotí svou Annou.⁹⁹⁾

Týž císař Matyáš jevil mnohem větší ráznost v provádění katolické reformace, nežli předchůdce jeho Rudolf II., ač mu bylo při tom šetřiti majestatu Rudolfa II. a porovnání mezi stavy zemskými z r. 1609. *Korunní statky* (Pardubice, Trutnov, Kolín, Malešov, Poděbrady, Brandýs, Lysá, Benátky, Křivoklát, Točnick, Zbiroh, Dobříš a j.) dotud zůstávaly nedotčeny od katolických missií. Bylyť ve správě úředníků královské komory, kteří předem přihlíželi k tomu, aby statky co možno nejvíce užitku dávaly, a tudíž starali se o to, aby královští robotníci ve svých povinnostech ničím nebyli vyrušováni. Na těch statcích byli hejtmané a purkrabí skoro napořád akatolíci, a fary tam byly v rukou kněží strany podobojí různých odstínův. Ale r. 1615. shledáváme všeobecné vystřídání hejtmanů královských panství ve prospěch nižší šlechty strany katolické¹⁰⁰⁾, a reformace zahájena byla na panství křivoklátském již r. 1616. se vším důrazem. Působil k tomu hlavně pan Vilém Slavata, jsa tehdy presidentem královské komory.

Ze všeho, co v tomto článku bylo vypravováno, vychází na jevo, že od polovice 16. století katolická věc v Čechách z hlubokého úpadku a takměř z mrákoty smrtelné povstávala zvolna sice, ale bezpečně ke stálému vzrůstu. Jest sice pravda, že v tom čase od strany katolické odpadl nejeden z velmožův, ale opačných případů bylo více. Pražský arcibiskup, podporován dvorní kanceláří, vždy dovedl uhájiti katolických farářův, aspoň od času Rudolfa II., proti akatolickým patronům. Majestat a porovnání z r. 1609. naplňovaly sice českou stranu podobojí takovou důvěrou, že slýcháno bylo tvrzení, kterak za 10 let nebude v Čechách ani jednoho katolíka; ale brzy nabyli náčelníci té strany dokonalého přesvědčení, že ani majestat ani porovnání nestačí k zastavení pokroku katolictví v Čechách. Odtud vyplývalo rostoucí jejich rozechvění, které vedlo k osudné bouři r. 1618.

Několik slov o českém kněžstvu stol. XIV. a XV.

O zkaženosti kněžstva před dobou husitskou píše a mluví se od přemnohých historiků tak, jako by nemohlo ani býti jinak, nežli že znemravňelost tato byla všeobecná a že stala se příčinou a podnětem k reformaci a válce husitské. Příčinou tou po našem soudě bylo něco jiného, jakási otázka socialní, že mělo duchovenstvo

⁹⁹⁾ Schmiedl II. 147, 180, 209 atd. dle indexu.

¹⁰⁰⁾ Vyplývá to ze Sedláčkova rozvrhu berní a sbírek z r. 1615, kde uvádějí se i statky královské.

i světské i řeholní větších statků, důchodů a příjmů, než se závistníci domnívali, že by nutno bylo k živobytí, tak že majetek tento stal se lakadlem lidu nezámožného, ba i zámožného. Na základě bádání přišli jsme k úsudku poněkud jinému, než jak se má obecně za to, i budiž nám dovoleno hned z předu vysloviti, že byly v té „obecné“ zkaženosti též četné a čestné výjimky, tak že příště vypravovatel dějin domácích nemusí „si ukládati veliké sebezapření, řekne-li, že nechce kalem tím hýbat.“

Toto obviňování duchovenstva, které šmahem se prohlašuje za zkažené, sesvětštělé, požívavé, nekonající svých povinností, základ má v tom, že ojedinělé případy se ihned generalisují. Což historie vůbec a soudní zvlášť zaznamenává ty tisíce občanů pořádných, kteří se ničím neprovinili, či nepodává spíše zprávy o těch, kteří se prohřešili proti stávajícím řádům a platným zákonům? Kdyby někdo čerpal z kriminální statistiky doby této, nenapsal by, že je to hrozné, úžasné, co nyní žije lupičů, vrahů, žhářů, zlodějů a jiných zločinců? A kolikáté je to procento všeho obyvatelstva?

Že nacházíme i starší stesky na znemravnělost kněžstva, není divu, vždyť i tenkrát dovedli spisovatelé generalisovati.

Tak Albert Rakouský vzkázal konciliu v Basileji shromážděnému, že podnětem k českému kacírství byla deformace, zvrhlost kněžstva.¹⁾ Tutéž výtku slyšíme v Čechách. Táboři odůvodňovali české nepokoje takto: Byliť sú papeži, legáti, kardináli, biskupové, mnišie, farári lakomí svatokupci, svatokrádci, nesmírní kuběnáři, zatajili božieho zákonu pro svú nešlechetnú lenosť. To jest bouře příčina, na popy krvavé jde ta jistá všecka vina.²⁾

Také ze zbožné myslí Ondřeje z Brodu vytryskl stesk: „Ó Pane Ježíši, spravedlivě a milosrdně nás tresceš, ježto nekráčeli jsme po cestě Tvé. Odvrátili jsme se od života pravého a přiklonili jsme se k životu zvířecímu. Jeden ku smyslnému chtíči, druhý ku šatu nádhernému, jiný vyhledával cestiček a dožadoval se přízně, ten ucházel se o kolik praebend, onen pečoval o bohatství; tu stavby domů nákladné a rozkošné na podívanou zahrady, zde zámky malbou krášlili a strojili hostiny, onde hráč, kostkář a i kupec sotva kdy chodíval do kostela a zřídka vycházel z hostince, tam ukládal peníze, ale mše sloužití buď nikdy nebo zřídka se mu chtělo. Mezi kleriky jakoby nebylo poslušenství; při dvorech církevních knížat zřejmá simonie, a u mnichů, lze-li jim tak říkati, chtivost bez konce. Nebylo chyby při laicích, aby se jí kněží prvé a zřejměji nebyli dopouštěli. Vše, co jsi učinil, ó Pane, dle spravedlivého soudu jsi učinil, ježto hřešili jsme proti Tobě a přikázání Tvých jsme neposlouchali.“³⁾

Co máme o těchto věcech souditi?

Výtka Táborův a stejně smýšlejících snáší chyby papežů, kardinálů, jest tedy až příliš obecná. V Čechách shledáváme zhusta velmi čestné výjimky, ba pravý opak těch chyb, z nichž bratr Tábor viní kněžstvo katolické. O stesku Ondřejově pak lze říci, justus accusator sui ipsius, že na sebe sama žaluje jenom člověk spravedlivý. Onť budiž tedy prvním, o kterém pravíme, že nebyl skvrnou kněžstva.

¹⁾ Monum. concil. gener. II., 535. — ²⁾ Výbor z liter. č. II., 287. — ³⁾ Höfler Gesch. d. hus. B. II., 353.

Za kněžský hřích považuje stavby domů nákladné a zámky malbou zdobené. Dnes prohlašují přátelé umění tento hřích za zásluhu a vděčně vzpomínají dob Karlových i Václavových, kdy král i duchovenstvo nešetřilo nákladu na velebné chrámy Boží i umělecky vypravené ambity klášterní. Pomíjíme stkvostů Karlových, jako benediktinských Emaus, augustiánského Karlova, Servitů ve Slupech, starších i současných staveb řeholníků cisterských, a vzpomeneme jen kostela Věch svatých znova zřízeného mezi lety 1364. 86. hlavně nákladem arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě. Byla to vzdušná, lehká stavba, samé široké, parlérovské okno; obruby oken vrcholily v ozdobných kyticích, opěrné pilíře pokryty byly pruty, kružbami a ornamenty.⁴⁾ Za Václava pokračováno bylo v největších dílech Karlových. R. 1385. sklenut byl chor u sv. Víta a po sedmi letech u přítomnosti Jana z Jenštejna, královského dvoru, biskupů a prelátů položen byl základ ku hlavní lodi⁵⁾, která za čtyři leta pokročila tak daleko, že tělo sv. Vojtěcha do ní bylo přeneseno. V Praze pracovalo se dále o chrámě v Týně, stavěna byla kaple Božího Těla i kaple Betlémská. Johannité stavěli při svém chrámě jednu z věží, zderazští opravovali svůj kostel, křižovníci stavěli vyhořelý špitál. Řeholníci vysebrodští dali tehdá sklenouti stejnorodní prostoru chrámovou, minoritům v Jindřichově Hradci mistři Mikuláš a Ondřej budovali ambit dle vzoru třeboňského. Praemonstrati v Milevsku přestavovali kostel sv. Jiljí. Vedle stavitelství pěstovány byly i všechny jiné odbory umění. Dokladů toho z doby předhusitské nalézáme v inventářích kostela pražského, klášterů u sv. Tomáše, ve Zlaté Koruně, vysebrodského, třeboňského i bohatých rodů panských. Inventář kláštera břevnovského mluví o stkvostném rouše kněží, hedvábných pokrývkách oltářních, o albách tu s lemem ze zlatotkaného aksamitu, tam s lemem zeleným, zlatem zdobeným. Kostel nezamyslický měl šest kalichů, šest stříbrných, dvě měděné a jednu dřevěnou monstranci, sochu P. Marie z alabastru s korunou perlovou, polické proboštsství mělo tři monstrance, dvě sošky Panny Marie z alabastru a ze sloní kosti. V Břevnově měli mezi jinými sochami a obrazy též starý porouchaný obraz Nanebevzetí Panny Marie ze vzácných lasturek, jako z perel, poháry z berillu, jeden o noze stříbrné a mnoho drahých kamenův a perel na schránkách. Také malovanou mapu světa ochraňovali ve své klenotnici.⁶⁾

Tyto a podobné hříchy, jež kněžstvo, s takovým nákladem podporující rozvoj umění, páchalo, uznalé potomstvo snad rádo promine. Dobu Karlovu, kdy výbor duchů neobyčejně vynikajících obkličoval trůn královský, charakterisují Branišovy Dějiny umění (str. 105. a předch.) takto: „Umění i vědění povzneseno jest tehdy v Čechách k nebyvalé výši; obojí bylo ve službách církve; umění bylo zajisté služkou ochotnou i věrnou a zdárně plnilo úkol svůj; neboť zušlechťující mysl, povznášelo jich z prachu všednosti nábožným vzletem k nebi, samo při tom zůstávalo skromným, nevyhledávajíc odměny ani slávy. Jevila se ovšem na obzoru zlověstná mračna bouře, která záhy potom po vlasti naší se rozžula a žhavými blesky svými tak mnohé krásné dílo dřívějších dob zasáhla, ba nejedno vztekem

⁴⁾ Braniš, Dějiny umění II., 34. — ⁵⁾ Frind, Bischöfe etc. Prags 104. —

⁶⁾ Emler, Věstník král. č. spol. n. 1888. 280.

vichru svého s povrchu zemského dokonce smetla. Umění v bouřích husitských utrpělo ztrát nenahraditelných. Fanatismus šílený a vždy nelítostný pálil a ničil díla krasoumná, jako podněty modloslužby, nádherné chrámy obráceny v zříceniny. Umělci rozprchli se po zemích sousedních“.

Mezi díla umění stavitelského, jež zahlazena byla s povrchu země, sluší počítati velkolepý klášter kartouzský za branou Újezdskou. Rýmovaná kronika česká k r. 1419.—20. dí o udeření husitů na kláštery: „Kartúsy klášter spálíchu a mnichy ven vyvodíchu řkúce: Hý na ty Němice, ležie jak vepři v krmníce.“⁷⁾ Také z těchto slov vyznívá obvyklá výtká o zkaženosti mnišstva, výtká, která při této prvé oběti rozdivočilého lidu, jest, jak uvidíme, zcela neoprávněna.

Když roznesla se zpráva o úmrtí krále Václava, srotili se ve čtvrtek 17. srpna 1419. zástupové, nepřátelé kříže Kristova a svatých, a rozběhli se pobíhajíce po kostelích a klášteřích pražských, tu kdež nerozdávali pod obojí způsobou, rozbíjeli a tříštili velebné a posvátné ostatky i obrazy Pána našeho a svatých, loupežně uchvacující zároveň věci vzácnější a klenoty kostelní, pořízené velikým nákladem. Konečně asi o hodině páté, u valném počtu, ozbrojeni jsouce meči a holemi, sekerami, oštěpy a sudlicemi, zbraní i nástroji obrannými, vrhli se nepřátelsky na Kartúsy, klášter velmi krásný, zvaný zahradou Mariinou, kterýž byl král Jan s velikým nákladem velmi slavně ustavil⁸⁾, a zuřivě obořili se na mnichy tohoto přísného zákona. Tyto v choru shromážděné zahrnuli hanou a spíláním, ohrožující je svými zbraněmi a nástroji, jakoby je chtěli ubiti. V klášteře vylámali dvěře u cel, u spižírny i u všech ostatních budov, a v ničemnosti své rozházeli, strávili, odnesli nebo zničili, nač ze zásob a náradí přišli. Co nestačili snísti nebo odnésti, rozlili po zemi a pošlapali. Mnichové dívali se z choru v kostele s bolestí na to řádění. Roucha i knihy jejich rozebrali a rozchvátali, ve chrámě rozsekali a rozlámali obrazy svatých i obrazy Krista Pána, sv. ostatky neuctivě pohazovali, rouhali se hlavicím sv. děvic, jež sňavše s archy, ve hře i po zemi si házeli, pobořili i oltáře, zničili neb odnesli z nich ostatky svatých, zotvírali hroby urozených, kteří v kostele byli pochováni, rozbili mramorové náhrobky, pohnuli i mrtvolami, ba zneuctili i Svatého svatých, nejsvětější totiž svátost těla jeho přenesli a zmařili, neví se jakým způsobem. Bylať pouze prázdná schránka mnichům vrácena. — Kostel i klášter byl potom zničen do základu

Prve než dílo zhouby bylo dokonáno, násilím přinutili pokorné a polekané obyvatele domu a vyvlekli je z kláštera na radnici, aby hádali se před konšely o víře a podávání Svátosti oltářní pod obojí způsobou. Cestou posmíval se jim dav, čině jim příkoří, zvláště před branou na Újezdě a na mostě, zpívaje o nich potupné písně. Laikové jim kněžím se rouhali řkouce: „Juž jsme té moci a tak veliké divy ukazujeme, že jsme *němé naučili mluvit*.“ Uprostřed mostu zastavili se na okamžik a někteří, jak se povídá, pronesli se: Udělejme jim zde hrob, — a ohrožovali je ranami. Mnohým katolíkům, kteří je spatřili, zarosily se oči, i někteří přívrženci špatné víry litovali jich

⁷⁾ Výbor II., 251. — ⁸⁾ Staří letop. č. 27.

a pobízeli je ku svému obřadu* (podobojí), jiní zase ze vzdálených oken i dveří posmívali se jim a pokřikovali na ně.

Radnice byla zavřena; i ozvaly se hlasy: „Zpátky na most s nimi!“ Po té konšelé vyšli z radnice a mnichy obklopivše, zavedli je brankou do radní síně. Zde vyslovil jim purkmistr Jan Bradatý a jiní konšelé soustrast s ujštěním, že nedávají jich jímati, ale že chtějí je osvoboditi z rukou obecného lidu a pobouřené obce, kteří by jich snad byli pobili.

Po takové omluvě a útěše byli mnichové necháni v radní síni přes noc. Podlahu měli za lehátko a místo prostěradel bídu, trpělivost sloužila jim za podušku, a láska, jakou Bůh jim daroval, byla příkryvkou, ona láska, která nejenom příkryvá množství hříchův, ale chrání též před útoky nezřízené bolestivosti a netrpělivosti a sílí před přívalem trápení a bezpráví, ať odkudkoliv přichází. Mnozí z nich spali málo nebo nic, proto vstali časněji než jindy, aby pomodlili se hodinky jitřní s obvyklými hodinkami denními. Tak proměnili síň radní v oratoř.

V rozvalinách jejich domova hospodařila ještě chátra. Proto uchýlili se k cisterským v Jerusalemě a odtud do kláštera téhož řádu v Sedlci. Dorazili tam o polednách dne 22. srpna. Opat, převor i všecken konvent, vstavše od jídla, uvedli je nejdříve do chrámu, pak rozdělili je po celách, pro sborové modlitby kněžské vykážavše jim zvláštní kapli poblíž jejich cel a oltáře ku sloužení mše sv. Také stravou hojně, po kolik neděl, je opatrovali, dokud král ze svého pomoci neskytl. Ba cisterští byli tak ochotnými hostiteli, že chtěli dáti kartusianům vše nevyhnutelně a obecně potřebné, aby mohli zachovávat observanci (ustanovení) své řehole

Vyhnaní doufali, že pomocí krále Sigmunda vrátí se zase do svého sídla, jež z rozvalin opět bude vyzdviženo, jenom když bratři do něho patřící vytrvají v pokoře a stálosti, vyhledávajíce ve všem slávu Boží, svoji spásu a pokud mohou i vzdělání jiných. Majetku nebylo jim tolik líto, vždyť ještě v čas uchránili lepší věci; k těmto počítali na prvním místě knihy, pak klenoty kostelní. Spíše litovali těch a modlili se za ty, kteří dopustili se tak hrozného rouhání. Děkovali Bohu, že zachoval jejich vytrvalost a stálost ve sv. víře, ve spravedlivé poslušnosti a v dobrém zachovávaní stanov řádových, že uchránil je bez pohromy před rukou divokou a dravou. Těšili se, že přijde doba, kdy znova zřídí svůj klášter, očistí svatyni poskvrněnou a obnoví ji, jak sluší se na řeholní stav pro službu Boží. Doufali, že opět vzdělají spustošenou zahradu Marie Panny a vystaví opuštěnou poustku sv. Jana pro oblíbení si čistoty a dosažení spásy, aby, pokud Bůh svatému tomu štípení nebeskou rosou dá vzrůst, vydávalo život čistotný, strom živý, jenž rozkvetl by květem vonným a vydával ovoce spasné. Přáli si, aby zbožné modlitby, milé chvály, sladká rozjímání a jiná duchovní cvičení ve víře, naději a lásce, svatý život, počestné mravy a ctnosti vrátily jim samým i jich nepřátelům svatý pokoj.⁹⁾

Všechno uvedené napsal jeden z bratří převorovi kartusie norimberské. Muži, kteří takto píší, zajisté zkažení nebyli. Řeholníci, kteří dle přísného zákona svého zachovávali neustálé mlčení —

⁹⁾ Palacký, Urk. Beitr. 3, 13.

odtud nazývá je zmíněná kronika Němíky, a proto chlubili se novotáři, že hluché mnichy kartouzské naučili slyšeti a němé mluvit¹⁰⁾ — členové řeholní rodiny, kteří pamětlivi jsou i po hrůzách dne za neklidné noci na radnici své sborové kněžské modlitby, kteří po stroskotání kláštera¹¹⁾ se nerozeběhnou, nýbrž pod cizí střechou pokračují v tuhém způsobu svého života, kteří spávali pod příkrývkou na dřevěném lehátku s prostěradlem a poduškou, v jejichž středu Jan z Jenštejna rád prodléval, mužové, kteří knihy považují za své klenoty, kněží, o kterých pamět zřejmě hlásá, že vždy a všude přísně konali své nesnadné povinnosti, že u nich život křesťanský patrně vzkvétal¹²⁾, řeholníci, které sám král Václav r. 1383. chválil za bezvadný život řeholní¹³⁾, neleželi v klášteře svém jako v krmnice. V Čechách měli ještě jiný klášter zvaný Keřem Marie Panny u Litomyšle.

Jako u těchto řeholníkův arcibiskup Jenštejn pobýval též rád u roudnických augustinů.

Ondřej z Brodu stejnou chválou jako o kartouzských zmiňuje se též o cisterských, nazývaje je dobrými křesťany, při kterých křesťanství patrně vzkvétá, šlechtnými občany a věrnými obyvateli království. Tito měli kláštery v Sedlci, Plasích, Nepomuku, Sv. Poli, Mnichově Hradišti, Oseku, Vyšším Brodě, Zlaté Koruně, Zbraslavi a Skalici. Jak rozmařile byli živi, vysvítá z dispense, kterou r. 1396. vyprosil si opat brodský Otto IV. Bylo mu dovoleno, že směl ještě s jedním bratrem, který s ním stoloval, požívat masitých pokrmů ve dny nezapověděné. V konventě tedy po celý rok nejedli masa, na stůl opatský se předkládalo ve dny nezapověděné teprve po r. 1396.

Také při jiných klášteřích shledáváme patrné stopy, že dbali řádu a svého zákona. Již Palacký vypsál z chroniky novoměstského písaře Prokopa z r. 1476, že bývalo v Čechách mnoho klášterů dobře obdarovaných, od kterých chudí mívali hojnou obživu¹⁴⁾. Měli někteří klášterové své špitály. Tak *křižovníkům* vyhořel v den smrti Karla IV. špitál u mostu a uhořelo chudých něco¹⁵⁾. Také v Litoměřicích měli až do r. 1421. špitál Panny Marie, v Budějovicích r. 1357. špitál sv. Václava, dále v Sušici, hospice v Černuci, Blatné, Županovicích, Dobřichovicích, Písku. Řád *německých rytířů* měl špitál v Bílině. Zderazští strážcové Božího hrobu měli v Praze svůj špitál a své školy a v Trutnově pohostinný dům¹⁶⁾.

Ze zprávy arcibiskupa pražského Řehořovi XI. z r. 1373.—4., když frà Pesslinus platil za domy joannitů po Čechách 400 zl. sběrateli papežského desátku¹⁷⁾, dovidáme se bližších údajův o této řeholi. V domech četněji obydlených konaly se kněžské hodinky v choru. Arnošt z Pardubic vypravuje ve svém odpustkovém listě, kterak Panna Maria od něho se odvrátila. Stalo pak se to, „když jsem byl v Kladště, do školy chodě při osadním kostele, jež křižovníci špitální sv. Jana jerusalemského spravují, když jsem byl při nešpoře mezi jinými žáčky a pacholaty v kůru.¹⁸⁾ Z kostela horažďovického zachovány jsou dva antifonaly z r. 1448. Také v Praze

¹⁰⁾ Ib. 524. — ¹¹⁾ Höfler I. 36. — ¹²⁾ Höfler II, 345. — ¹³⁾ Pelzel, Gesch. Wenzels 127. — ¹⁴⁾ Pal. Děj. III, 1, 133. — ¹⁵⁾ Dobner, Mon. I. 212. — ¹⁶⁾ Frind. Kirschengesch. III., 225, 241. — ¹⁷⁾ Tadra, Soudní akta I, 11. — ¹⁸⁾ Drahé kameny 522.

r. 1373. s 15 knězi a čtyřmi kleriky u Matky Boží pod řetězem živo bylo 27 skolarů s rektorem škol m Jindřichem, kantorem a sukcentorem. Kromě těchto bylo zde i více skolarů, které komtur živil, počet jich však nebyl stálý. Třikrát za týden dával komtur rozdělovati chudým chléb. Dům i statky jeho ležely při veřejných cestách, proto třeba bylo mnohým pomáhati. Také při komendě manětínské byla škola pod rektorem Matějem z Kostomlat, ve Strakoncích řídil ji scholasticus Mikuláš. Tamtéž léčili ve špitále 13 nemocných, rozdávali chléb třikrát týdně a chudým strojili oběd o výročí zakladatelově. Převor Beneš z Bračic odkázal své patrimonium velikému mistru Joštovi na založení špitálu pro 12 chudých. Špitál svatovítský o 6—14 chudých v Ml. Boleslavi řídil panoše Pavel Kabát. Členové klášterů měli společné opatření od praeceptora. Teprve r. 1456. následkem stesků do opatření dovolil strakonický mistr Jošt, aby bratřím v tamním konventě ročně dáváno bylo po třech kopách gr. na šaty. Kromě toho po výplatě rektora a zvoníka dělili se o obětiny. K tomu dal jim Jošt též naučení, aby v mysli své netrpěli jedu vlastnictví a toho, co jim povolil, ať užívají jako jmění společného, povoleného na zvláštní účely, při tom ať vedou svatý a počestný život, konají služby Boží vážně a zachovávají zvyklosti starší i novější.¹⁹⁾

Tuším, že nelze bez pozitivních důkazů souditi na rozmařilost těch klášterníků, kteří naprosto byli bez majetku, konali sborové modlitby a za stálé hosty mívali chudé a nemocné. Nově založil arcibiskup Jan r. 1375. pro kněze hospitál sv. Antonína a Alžběty na Hradčanech²⁰⁾, a pražský kanovník Sazema r. 1388. špitál v Ústí pro osm chudých²¹⁾. Patrně jest, že statků církevních užíváno bylo také na podporu chudých a na výživu žáků.

Nelze též říci, že by duchovní vrchnosti zanedbávali disciplinu.

Nepoddajnost tu a tam se vyskytující nebyla trpěna. Když někteří řeholníci kláštera na Zderaze po dioecesi při farách ustanovení domýšlejíce se, že nemohou zavolání býti zpět do domu, zapomínali na řeholní disciplinu, nechtějíce ani dle zákona žiti ani poslouchati, řkouce, že discipliny jsou prosti, r. 1390. prokurator probošta a konventu zderazského, aby zamezil pohoršení a ztrestal provinění, vyžádal si u papeže Bonifacia moc, že z rozumné příčiny může takové duchovní správce povolati zpět do kláštera a jiné na místo jejich ustanoviti.²²⁾ U křižovníků obnovil r. 1399. disciplinu v témž směru velmistr Zdeňko.

V posledním čtvrtstoletí věku XIV. i arcibiskupský soud Jana z Jenštejna přísně stíhal přestupky i nešvary kněžstva. Uvězněním, zbavením benefícia, suspensí, exkommunikací trestáni bez ohledu ti, kdo se provinili. Pouhé nestání k soudu trestáno nezřídká suspensí. Shledáváme na př. r. 1373. celý klášter sv. Kříže v Praze pod sekvstorem.²³⁾ Roku 1383. byl arcibiskup principalis sequestrator kanovníka Bertholda.²⁴⁾ Mikuláš kněz z Benešova sloužil mši svatou v místě stíženém interdiktem. Byl za to trestán suspensí a zakázány mu r. 1386. výkony kněžské.²⁵⁾ Buzek, farář bychorský,

¹⁹⁾ Arch. malt., Pam. kn. ve Strak. — ²⁰⁾ Borový. Libri erect. 138. —

²¹⁾ Ib. 287. — ²²⁾ Borový. L. erect. 365. — ²³⁾ Tadra, Soudní akta kons. praž. I., 10. — ²⁴⁾ Ib. II., 217. — ²⁵⁾ Ib. II., 363.

oznámil, že jeho sluha, ne na jeho rozkaz, zabil člověka v jeho přítomnosti, i byl 26. června 1386. suspendován ²⁶⁾, farář bojmannský nedostavil se k soudu a byl exkommunikován. ²⁷⁾

Kladrubský opat Racek s celým konventem professův a konvršův byli roku 1392. zbaveni exkommunikace a interdiktu. Čím se provinili? Domnívali se, že dávku jakousi již zaplatili, poslavše s penězi posla, a pak že opat, maje se oprávněným, vzdálil z fary Tuckaw rektora kostela do kolika poklesků zapleteného. Za to stížen byl klášter stavením služeb Božích, a ježto od služeb Božích neustáli, propadli vyloučení. ²⁸⁾ I sám litomyšlský biskup Jan, že se nedostavil k soudu, byl arcibiskupem vyobcován. ²⁹⁾ Vrchnost nejenom stíhala provinění soudem, ale varovala kněžstvo již předem. Úřadem k tomu byli povoláni tak nazvaní correctores cleri, zřízení již Arnoštem z Pardubic. Jan z Jenštejna řídil se ve správě církve české zásadou: Raději ztratím vyšší úřad svůj, než abych špatně řídil církev vlasti své, či dokonce ji zhubil. Přísný jsa na sebe byl přísným otcem svého kněžstva. Každého roku opakoval na synodách statuta Arnoštova, hrozil tresty, horlil proti přepjaté modě, proti simonii a nemravu, zapovídal i požadování štolových poplatků, rozkazoval vikářům, aby bez prodlení ohlašovali poklesky klerikův oprávcí duchovenstva, jenž pak napomínal, trestal, přibíraje na pomoc i Václava Korva, žalárníka arcibiskupského dvoru. Doléhal na kleriky, kteří otáleli s přijetím svěcení na kněžství, ujímaje jim příjmu; hájil kněžstvo proti přehmatům patronů, kteří po příkladě králově násilně zasahovali do práv církve.

Nejenom vrchnost bděla nad činností duchovenstva. Nadací listy často až do podrobnosti předpisují pořádek zádušních modlení a mší svatých. ³⁰⁾ Hrozí tresty a odnětím nadačního požitku, kdyby vše se tak nedálo, jak fundator si přál. Dobrka z Korkyně na př. založila a nadala při kostele ve Slapech kaplanství s dvěma kněžími; dozor nad nimi svěřila farářům a opatu zbraslavskému. Prikázáno jim, v jednom domě ať bydlí, ať 20 grošů platí plebanovi, nadání ať rozdělují mezi sebe rovným dílem a jsou pohostinní; týdně ať slouží každý z nich 4 mše svaté v určité dny a hodiny, v neděli nikoli mezi kázáním, ofěry ať dají farářům; farář ať jim opatří světlo a víno; ať jsou uctiví k farářům; v neděli a ve svátek ať účastní se mše svaté a processí ve svých superpeliciích a s farářem a jeho kaplanem ať zpívají. Zanedbá-li některý jednoho výkonu, zaplatí pokutou groš a sice bez odkladu. Farář mu ho nesmí odpustiti a rozdá jej chudým přede dveřmi kostela. Kaplani ať nechovají ani sokolů ni psů pro honbu; farář i opat ať jim tento zákaz připomene, a neuposlechli-li by ve třech dnech, zaplatí půl kopy grošů, po osmi dnech novou a novou kopu; — ať nepletou se do věcí osadníkův a ve sporech s nimi ať obracejí se na opata; každou noc ať spí doma a nevzdalují se leč z příčiny dostatečné, vzdálí-li se na pout neb na návštěvu svých přátel, pak jeden druhého ať zastane. Knihy své ať zůstaví kapli, aby kaplani při té kapli mohli vytrvalí býti při studiu písemnictví a ve službě Boží. Jeden z nich ať má před druhým přednost. Opatovi na Narození

²⁶⁾ Ib. II., 64. 385. — ²⁷⁾ Ib. II., 400. — ²⁸⁾ Borový, L. er. 387. — ²⁹⁾ Tadra, II., 273. — ³⁰⁾ Borový, L. er. 390.

Páně darem podají dva kapouny v ceně tří grošů.³¹⁾ — Tuším, že ti chudí přede dveřmi kostela ostřeji na kaplany dohlíželi, než farář za dvacet grošů a opat za šest grošů!

Vizmež dále, jak kněžstvo pilno bylo studií a věd.

Již před tím, než na prosbu Karla IV. papež Urban V. r. 1366. nařídil českým provincialům dominikanů, minoritů, augustianů a karmelitů, aby vydržovali lektory theologie, měli sionští a augustiani u sv. Tomáše vynikající theologie ve svém středu. Zvláště pak, pěstováním věd vynikal dominikanský klášter u sv. Klimenta. Knihy zároveň s kostelními klenoty byly pravidlem za nejdražší věci váženy. Mělyť zajisté i hmotnou cenu. Táboři když vybili kláštery, kostely neb i faráře, pálili, brali i prodávali knihy. Tak na př. Jan Macharen z Milevska se dvaceti jinými vybili kostel a kněze v Hořicích i sebrali plebanovi tři tuniky, dva kalichy, tři ornaty, šest svazků knih, osm z nich prodali šumařům za šest kop grošů.³²⁾ Stržili tedy právě tolik, co o 25 let později kněz johannita směl roztrhati za dvě léta. Suchomel z Chotětína přiznal se r. 1423., že z kněze Otíkovy truhly vzaty jsou knihy pravým krádežem a zlodějstvím a odevzdány — bezpochyby tábořskému — knězi Niklínovu robenci a on ovinuv je v kuklu, nesl je knězi Niklínovi do Újezda a vzal za ně Suchomel 8 grošův a lžíce čtyry kované.³³⁾ Mikuláš z Kamýku od Svínov přiznal se, že pobrali knihy z vybitého kostela v Boršově.³⁴⁾ V Žumberce vzali faráři dvoje knihy.³⁵⁾

Kněz Niklín platil knihy groši a kovanými lžicemi, jiným tábořským kněžím nebyly knihy příliš milé, snad těm, kteří připuzením pana Čenka z Velíše od suffragana Heřmana na Lipnici byli vysvěceni, o kterých kněz Trško říkával: „Světili se na Lipnici, budou z nich kati, biřici.“ Sám biskup Heřman zprotivil se později Tábořům mluvě, že jsem všecky lotry světil.³⁶⁾

Tito přišedše do Prahy nemodlili se hodinek kanonických ani hodinek za mrtvé, říkajíce: „Nechte, kněží, requiem, spravujte se zákonem.“³⁷⁾ A tupili mistry pražské, když tito hájili obřady církevní řkouce: „Nač nám jsou mistři fistři, když žijí jen pro lidskou moudrost.“ Nepotřebovali tedy ani antifonalu ani jiných bohoslužebných knih, sloužíce mše bez rouch po hostincích, sýpkách i lesích. Také nebeskými zpěvy introity, gradualy pohrdnuvše, zpívali při mši písničky rozpustilého, drzého a bouřlivého obsahu.³⁸⁾

Jedna ze zásad tábořských zněla: Kdo studuje svobodná umění a dosahuje v nich hodnosti, je marnivý, zpohanštělý a hřeší.³⁹⁾ Také věřící neměli dbáti výroků doktorův, než bible, ježto všechny takové knihy jsou jenom antikristovy chytrosti a proto třeba je zavrhnouti a spáliti. Též missaly, kancionaly, brevíře, roucha, kalichy, šat vzácnější ať se zničí a lépe jest uadělati si z nich kabátců, jupek i rukávců a košil z alb, než aby kněží konali v nich služby Boží.⁴⁰⁾

Názory takové tím spíše přijímali, ježto dle silné pověsti, jaká byla po království i za hranicemi, i obuvníci i krejčí služby Boží konali. Lid pak takovými zásadami odchovaný, bera knihy i mon-

³¹⁾ Borový, L. er. 397. — ³²⁾ Mareš, Popravčí kniha 35. — ³³⁾ Ib. 46. — ³⁴⁾ Ib. 37. — ³⁵⁾ Ib. 44. — ³⁶⁾ Staří Letop. č. 43. — ³⁷⁾ Höfler I., 72. — ³⁸⁾ Höfler II 339. — ³⁹⁾ Höfler I. 391. — ⁴⁰⁾ Ib.

strance z kostelů, sekal a spaloval je, nebo knihu v ceně 6 neb 8 kop prodával za půl kopy nebo za 20 gr., ba ještě laciněji. Paměti zřejmě svědčí, že když Pražané neb Táboři ničili kláštery — toto štípení antikristovo — zárem plály též bibliotheky na Strahově, u sv. Tomáše, v Postoloprtech a na Velehradě.

Ve všech klášteřích, praví Tadra ⁴¹⁾, i při všech kollegiatních kapitulách českých byly již ve 14. věku znamenité knihovny. Bohužel, že ve válkách husitských i také jinými příhodami mnohé z nich shořely, zachované však zbytky, katalogy a různé zprávy podávají nám důkaz o bohatství, které tou dobou v Čechách nahromaděno bylo. Z těch jediná bez pohromy zachovala se kapitulní bibliotheka v Praze, která nyní jest jedním z hlavních zdrojů bádání historického i literárního. Značný počet knih nalézal se v klášteře třeboňském dle katalogu ze XIV. stol. Podobně popsána byla již ve 14. stol. knihovna kláštera opatovického. Codex Thomaeus obsahuje popis knih kláštera sv. Tomáše. Mezi vzácnými knihami kláštera podlažického nalézal se Codex giganteus Kosmovy kroniky ze 13. věku. Zlomek inventáře břevnovského z let 1390.—94. vypočítává knihy obou spojených domů v Broumově i Břevnově ⁴²⁾. Klášter emauzský měl i slovanské rukopisy, a jeho bratři ještě r. 1416. dokončili bibli, psanou písmem hlaholským. Osek, Roudnice, Zbraslav, Zlatá Koruna, klášter sv. Kříže, Karlov vykazovaly větší neb menší sbírky knih a spisů. Knihovna ojbínských celestinů je základem bibliotheky klementinské ⁴³⁾.

Také knihovna universitní a jednotlivých kollejí po smrti terroristy Jana Želivského z Milevska utrpěla hlubokou ránu, když sprostý lid obojího města spustošil kollegia a knihy rozvlekl a roztrhal ⁴⁴⁾. Karel IV. opatřil své učení potřebnou knihovnou, koupiv r. 1370. za 100 hřiven stříbra (asi 2000 zl.) z pozůstalosti děkana vyšehradského Viléma z Hasenburka 114 svazků theologických, právnických i jiných knih. Ránu bibliothece zasazenou zahojil za vlády Albrechtovy zase kněz, kanovník kostela pražského a děkan téže kapituly darem 200 rukopisů z větší části obsahu lékařského a matematického. ⁴⁵⁾

Mívali i jednotlivci kněží druhdy i celé sbírky knih obsahu theologického i profanního. Arcibiskupský kaplan Bartoloměj měl r. 1386. výklad sv. Chrysostoma na evangelium sv. Matouše, pleban v Kostelci postillu, jinde měli liber sermonum, Mikuláš z Lyry O evangeliích, Peregrinovo O svatých, Jan, pleban bydžovský, byl r. 1374. dlužen skoro tři kopy za dekretaly, Přibyslav, arcijáhen horšovský, dal r. 1391. za Plinia, Cicerona a jakési Zrcadlo právní 117 dukátů, farář u sv. Michaela v Praze měl 1390. Speculum Guilielmi, Decretum a jiné knihy právníké. Zpovědník Otík z Berouna měl knihu pod jménem Scolastica historia, missal a jiné dvě knihy kostela líbeznického, jež Něta z Prahy neuměla ani pojmenovati; byvše ukradeny i s koněm, dostaly se do ženských Nětiných rukou. Platiloť již tehdaž: Habent sua fata libelli. Jindy (1383.) přiznával se panoše Hynek, že dluhuje mistru Matějovi čtyři groše za vypla-

⁴¹⁾ Kanceláře 212. — ⁴²⁾ Emler, Věstník kr. č. spol. nauk 1888., 230 n. —

⁴³⁾ Frind III. 302. — ⁴⁴⁾ Höfler I. 86, 48. — ⁴⁵⁾ Tadra, Kanceláře 201, Winter, Mus. 1892, 68.

cení dekretalů, co zastavil v Židech. Na jinou knihu, Casus zvanou, půjčili mu 56 gr. a třetí Huguiczionem librum prodal za 26 grošů. ⁴⁶⁾ Žid Isák z Kutné Hory, Jimlín z Benešova a Daniel, trvám, sotva psali ten matutinal, za který slíbili složit 5 kop 30 gr. ⁴⁷⁾

Těch 21 osob, o kterých Tadra praví, že za Lucemburků kupovali starší knihy a nové dávali si přepisovati, jsou snad až na jednoho veskrz osoby duchovní; mezi nimi ovšem Arnošt z Pardubic, Očko z Vlašimě, Jan ze Středy, jenž knihy své odkázal augustiánským klášterům u sv. Tomáše a v Litomyšli, dále kdysi rektor university pařížské a scholastik kostela pražského Vojtěch Rankův z Ježova, jenž knihy své odkázal na fundaci do Břevnova, prostý německý kazatel Jan ze Stříbra a farář dobešovský, vedle arcibiskupů Jana z Jenštejna a Zbyňka Zajíce.

Kněží však sami přikládali ruku k dílu a sami psali neb opisovali knihy, zvláště vzácnější; přede vším obraceli mnichové své umění na přepisování knih vědeckých a obřadních. Mezi 66 Tadrů jmenovanými opisovateli a spisovateli jest opět veliká většina duchovních, mezi nimi benediktin Jan z Holešova, se svým výkladem a nápěvem písně „Hospodine pomiluj ny“ z r. 1397., Lev z Ústí, Jiljí Zwierotický, kteří od husitů byvše vyhnáni, byli v Žitavě a tento v Budějovicích pérem pilní. Kněz Jindřich psal Konkordanci kanonů kláštera treboňského až ve vzdálené Patavii.

Opustivše tuto povšechnou zálibu duchovenstva ve knihách, obraťme zření své k některým representantům vědecké a literární práce. Máme na mysli arcibiskupy Jana z Jenštejna a velikého mistra vnitřního lékařství Albíka z Uničova, a matematika M. Jana Sindela.

Arcibiskup Jan za mládí svého nenepatrných zkušeností si získal na studiích po universitách pražské, padovské, bononské, v Montpellieru a Paříži. Stav se 1376. biskupem míšeňským, zůstal stále ještě dvořenínem, jenž nepohrdl honbou ani kláním. Osvědčiv se též jako diplomat, jmenován byl r. 1379. arcibiskupem pražským, jsa od r. 1376. prvním kancléřem krále Václava. Královskou kancelář vedl až do r. 1384.

Dnes snad za to obecně ho dobře bude vzpomínáno, že jsa přítelem literatury, napsal životopis sv. Václava a poručil jako legat apoštolské stolice, aby jeho svátek svěcen byl po diecesích rezenské, bamberské a míšeňské. ⁴⁸⁾

Zachovalof se po něm 31 spisů, jež rozdělit lze na liturgické, asketické, řečnické, dále spisky polemické, o církevní roztržce a spisky autobiografické a dopisy, jež svědčí o znalosti auctorů světských, kteří však v posledních letech postoupili místo oblíbenějším spisovatelům asketickým. Sloh jejich jest podobný slohu humanisty Jana ze Středy, jenom že je prostější a přirozenější. Svými 28 duchovními písněmi pojistil si čestné místo mezi nejlepšími současnými básníky. ⁴⁹⁾

Za doby zlé řídil Jan církev českou. Úctu i soustrast máme s ním, čteme-li obranný list jeho ku Jindřichovi z Rosenberka. Nebyl prý jsem schopen takovou církev řídit, neznám pohostinnosti,

⁴⁶⁾ Tadra, Soudní akta II. 220. — ⁴⁷⁾ Ib. 214. — ⁴⁸⁾ Frind III. 14. n. — ⁴⁹⁾ Dreves, Die Hymnen Johanns von Jenstein.

žiji nepravdivě, církev prý málo hájím, spravedlnosti nedbám a liknavý prý jsem v zastávání povinností. Ano, ti, kdo tak mluví, nepozorují, co ztratil jsem statků, co útisků jsem snesl, co překážek se mi nahrnulo. Neboť o sýpky a dvory plné dobytka a úrody přicházel jsem jedním výbuchem zlosti královské. Pro dluhy jsem šetřiti musil. Leč v tom jsem byl snad neopatrný, že dávek jsem nezdvojoval, dluhy odpouštěl, pokuty skrovně vymáhal, odúmrtí nepřijímal, v tom řeknou li, že jsem byl neprozřetelný — alespoň o duši svou dobře jsem se postaral. Skrovně jsem byl živ, hrady jsem vystavěl a církev ničím nezadlužil.

M. Albík vyučoval v Praze lékařství po 26 let. Byl muž tichého života, studií milovný. V době tak zlé zřeknuv se správy arcibiskupství, žil jako probošt na Vyšehradě. Náležel k nejbystřejším pozorovatelům a nejoblíbenějším lékařům svého století. Než ani pro tohoto tichého učenice nebylo v Čechách místočka, také on zemřel v cizině, kdesi v Uhrách r. 1427.⁵⁰⁾

Děkan vyšehradský M. Jan Šindel slynul jako matematik a hvězdář, pokoušel se i v etymologii, zaznamenal česká jména bylin i nemocí a obdaroval kollej velikou svou bibliothekou. Několik let trávil ve vyhnanství a na sklonku života oblíbil si též humanismus.⁵¹⁾

Jmenujeme-li ještě Stanislava ze Znojma jako pěstitele filosofie, můžeme říci, že tito mužové a jejich knihy, bibliotheky klášterní a staré urbáře jsou památníky, které po věky hájiti budou čest katolického kněžstva věku XIV.

Vděčné potomstvo přihlédne však ještě k jinému čestnému oboru kněžské práce. Bez této jak mladé, jak krátké byly by dějiny našeho národa! Nepřipadá mi vypočítávati těch, kdož psávali dávné kroniky, nýbrž dotknu kratince těch, kteří ve veřejných úřadech neúmornou rukou zaznamenávali prameny, jež prací badatelů našich svedeny byvše, tvoří veletok dějin země České.

Libri erectionum, Libri confirmationum, Acta judiciaria jsou hlasateli kněžské píle. Písaře sv. Jana z Pomuka již za píli jeho s díkem budiž vzpomenuto. Nejenom však v kanceláři duchovní, i ve státní kanceláři shledáváme, že všecka stojí pod vedením kněžským. Kancléři byly výlučně osoby duchovní. Z těchto zvláště pod Janem ze Středy r. 1380., jenž se stal z písaře kancléřem a biskupem olomouckým, dosáhla královská kancelář v Čechách takové dokonalosti, že stala se vzorem všem kancelářím okolním. Přednímu tomuto pěstiteli humanismu v Čechách byly vzorem Petrarca a Cola, s nimiž si dopisoval a idealem jeho — Cicero. Sloh, druhdy žertovný, oplývá citaty z latinských klassikův i ze spisovatelů církevních.

Mezi notáři a ostatním úřednictvem shledávali učení tak velikou většinou samé kněze, že opakuje se tvrzení, jako by úředníky královské kanceláře výhradně byli duchovní. Teprve bádání Tatrovu podařilo se nalézti mezi nimi některého laika. Rovněž mezi písaři zemských desk a mezi písaři měst pražských potkáváme se s kleriky.

Místem, kde nejprve ukládaly se veřejné listiny království, listiny kapituly a soukromých pánů se týkající, byla sakristie kostela pražského; podobně chovány bývaly listiny i jinde vždy při kostelích ať kollegiatních neb klášterních i farních. Z řečeného jest na jev,

⁵⁰⁾ Ottův Slov. nauč. — ⁵¹⁾ Truhlář, Počátky hum. v Čechách 24.

že pílí a obezřelostí duchovenstva z veliké části vypraveny a zachovány byly písemné památky o osudech naší vlasti.

Toho všeho ovšem pramálo dbali samozvaní oprávcové církve české a ničili množství památek a knih pracně a nákladně v potu pořízených, ve knihovnách i jinde ukrytých, jež spálili a roztrhali.⁵²⁾ Pak posílali věřící do Betléma, ať tam se stěň se učí. „Chce-li kdo Písmo uměti, musie do Betléma jíti, na stěňách se učiti⁵³⁾ a co nedovedli rečí, to chtěie přemoci sečí, pěstí, trdlem, palicí, cepem, mečem, sudlicí⁵⁴⁾. O překrašíie utěšenie — vytýkali jim katolíci — ano od vás nic dobrého nenie, chodíte kázat s rukavicemi i meči, strojíce lid vždycky k seči.“ Vytýkali dále husitům, „že učinili tolik kazatelů z ševcův, krejčův i knapův, k tomu z mlynářův i hernčířův i rezníkův . . . z pasařův i jiných řemeslníkův. Také sú ženám kázati kázali.“⁵⁵⁾

Jak tito noví kazatelé o lásce k bližnímu kázali, je z těchto ukázek zjevno. Po bitvě na Vítkově, když okolo sv. Pankráce po polích a vinicích těla silná udatných mužů českých a moravských, mnohých také mladých, krásných, kadeřavých ležela svlečena z odění a z rouch až do modré košile, bylo žel jich mnohým i se strany vítězné. Jen kněží vášniví neznali toho citu, nařizující, aby se nepochovávala těla padlých, než aby se zanechávala psům, vlkům a ptákům ku pokrmu a vidoucím ku strachu.⁵⁶⁾ Žižkovi knězi radili, že přemnohé kněze zbili, ač jich potom žádní byli.⁵⁷⁾ Když na Lipnici potom utopili biskupa Heřmana, nebyli při tom kněží bez viny. Slivek Hrnčíř vyznal r. 1420., že kněz Michal, kněz Prokop, kněz Petr pudili je, aby pálili řkúce: Nebudete-li páliti, ale sami budete pálení, ba ti kněží sami domy i kláštery ve Vodňanech pálili a bořili. Kněz Biskupec prý navodil Boletické, aby Kájov spálili, řka: Máte za duše, abyste tu jeskyni ďáblovu vypálili, nebť se tu mnoho zlého děje.⁵⁸⁾

Proti výtce, že vyhánějíe mnichy a jeptišky, službu a čest Boží ruší, říkali Táboři: „Jindy jsme my také myslii, že jsou svatí a že konají službu Boží. Poznali jsme je lépe a viděli, že jsou to svatí pokrytci, pokorní pyšní, prodavači odpustkův a mší za zemřelé, jejich modlitba že jest svatokupectví a když je boříme, rušíme jen hnízda ďábelská.“⁵⁹⁾ Uznávali sice, že v klášterích konaly se modlitby, ale Pán Bůh klášterníky vyslyší nic než jiné, leč by prý je spíše slyšel pro červenavé jejich líce a natloustlé rty.⁶⁰⁾ Ke kněžím a kazatelům takových zásad žel přidali se i někteří kněží řádného svěcení. Neboť dle Ondřeje z Brodu penězi přivábění jsou někteří kněží a klerikové chudí i milci královští. Slíbiliť jim prebendy kanovnické a bohaté kostely farní.⁶¹⁾ Také v klášterích co nespokojeno bylo, přidalo se k novému proudu. Jan Želivský z Milevska nebyl jediný. R. 1423. býval mnich syn Metlův při všech lúpežích⁶²⁾. Mnichy ne vždy vítali s otevřenou náručí. Dva takové v Soběslavi přebarvené opěvávali satyrická píseň: „Vlka poznáš po srsti a mnicha po jeho chytrosti. Když s sebe svrže kápí a světského se rúcha chopí, mní, by ho čert nepoznal a v tom rúše sě Bohu dostal. Musil by

⁵²⁾ Höfler I. 622. — ⁵³⁾ Ib. — ⁵⁴⁾ Sabina, Děj. I. č. 610. Výbor 242. — ⁵⁵⁾ Sab. 612. — ⁵⁶⁾ Tomek IV. 112, Höfler I. 422. — ⁵⁷⁾ Výb. 255. — ⁵⁸⁾ Mareš 32, 36, 41. — ⁵⁹⁾ Monum. 157. — ⁶⁰⁾ Ib. 161. — ⁶¹⁾ Ib. II. 339. — ⁶²⁾ Mareš 35.

v stúpie stlúci srdce vše i jeho ruce. Nemóž se tak změnití, by ho čert nemohl poznati.“⁶³⁾

Neschází však ani hrdinských příkladů, kterak katolíci, laikové i kněží, nad majetek, vlast i život vážili si víry po otcích zděděné. Premonstrat Jan, biskup litoměřický, příjmím Železný, Michael de Causis, Jan Eliae, Stanislav ze Znojma, Petr ze Znojma, Ondřej z Brodu. Štěpán Pálec, Jan Protiva, břevnovští benediktini Jan z Holešova († 1436.) a Václav z Chvaletic a j. — tito přední katolické víry v Čechách zastanci slovem i písmem, nebyli trpěni na půdě domácí. Když lid a kněží viklejší nutili faráře, aby nedbal arcibiskupského zákazu služeb Božích, tu mnozí z plebanů, nechtějíce jim býti po vůli, raději zvolili vyhnanství.⁶⁴⁾

Král Sigmund kázal před vánocemi l. 1420. Pražanům, aby řeholníkův a mnišek neobtěžovali. Na to prohlásili konšelé, ať nikdo se neopovází na mnichy a kněze pokřikovati „v sak, mniše, v sak“, jak zvykli byli za Václava krále.⁶⁵⁾

Když však ve Vratislavi hlásána byla vojna proti kališníkům, když všichni protivníci kalicha byli z Prahy vyhnáni, duchovní i světští, vznešení i prostí, a když se ženami i dětmi pod ochranu Čenkovu se statky svými bez počtu na hrad se utekli, spojil se tento s Pražany a dal 17. dubna zjímati kněží 76, kteří zůstávali ve hradě. Také zajal zámožné měšťany katolíky a vypudil je na večer i kněze — ale bez majetku z hradu. O dva dni později vybili Pražané sakristii kostela pražského, příbytky duchovenstva, všechn dům choralního žakovstva a pobrali peníze i všechno jiné, majetek měšťanův i veliké poklady v penězích, zlatě a stříbře. Mužové vyhnaní obrátili se většinou do Hor Kuten a do sousedství, ženy však sedávající před hradem oplakávaly — takto píše kališník Ondřej z Březové — více zlato, stříbro, peníze a klenoty, než hříchy své, prosíce bez ustání za navrácení svého majetku. Přátelé pravdy však — kališníci totiž — jako by s nimi měli útrpnost, tropili si z nich žerty a posměch, říkající, že majetek ten již jest ztracen.⁶⁶⁾ Za čas, když kutnohorští kovkopové, nechtějíce s přijímáním pod obojí souhlasiti, naložili své na vozy a odjeli, byli cestou oloupeni. Ku konci května r. 1420. usnesli se noví konšelé v Praze: „Protivníci zákona buďte vyhledáni a netr.ěni.“ Z rozkazu konšelů obcházeli kněží husitští jednotlivé domy katolíků v Praze (zvláště těch, kteří měli plné spížírny), napomínající pod trestem vyhnanství, ať se přidávají k novotám. Někteří mnohonásobně polekáni musili k tomu přistoupiti. Jiní raději opustili vše, než by zpronevěřili se své víře. Vyšlo asi 700 hospodářů ze Starého a tolikéž z Nového Města. Zvláštní kommisse na radnici vyšetřovala skoro denně a dávala katolíky vyváděti z města. Jejich majetek skonfiskovala obec, jako prý lidí zpronevěřilých.

Tím byla Praha zajisté katolíků zbavena! Po odchodu Sigmundově z Čech r. 1421. vypravili se Pražané s Táboři do východních Čech. Od polovice masopustu do sv. Ducha ovládli Český Brod, Kouřim, Kolín, Hory Kutné, Čáslav, Nymburk, Lichtenburg, Hradec, Mělník, Beroun, Litoměřice; Mýta, Trutnova, Poličky, Jaroměř bylo dobyto.

⁶³⁾ Výbor 235. — ⁶⁴⁾ Höfler II. 328. — ⁶⁵⁾ Höfler I. 348. — ⁶⁶⁾ Höfler I. 357.

Města, počtem 21, přistoupila ku čtyřem artikulům pražským, přijala úředníky od pánův pražských dané a usazené a slíbila, jako na př. Mělník, že ty jisté čtyři kusy napřed bude držeti i že své všechny poddané k těmž povede.⁶⁷⁾ Kdo by se jich držeti nechtěl, ať do 14 dnů srobočně se vystěhuje!

Také stavové moravští, zap sujíce se pánům českým k zachování čtyř artikulů pražských, slibují: „ty kusy držeti a své všechny poddané světské i duchovní, což najdále moci budeme a uměti, k těmž vésti a připravit; a všechny takové, kteří by se jim protivili, neústupně na svých panstvích netrpěti.“⁶⁸⁾

Páni opět se zavazovali, jako na př. paní Perchta, vdova po velikém nepříteli strany podobojí Petru Konopištském ze Šternberka, že hned po smrti svého pána — prý — srobočně a dobrovolně přistúpila ku pravdám Božím a slíbila poddaným svým přijímání pod obojí propustiti a Pražanům pomáhati Pražané žádají své přívržence, aby paní Perchtě nijak nepřekáželi, když tato slibu dostojí a dobrou vůli svou vyhnáním mnichů z Benešova osvědčí.⁶⁹⁾

Pražané ovšem osvědčili dosti ráznosti, aby takový souhlas si vynutili; neboť nelekali se ani táborských prostředků. Tito vyčetli jim: „Vy jste dobře jako my kostely pálili, od zboží cizího sami se nedálili, kostely zbořivše loupili a teď píší nám, že se lúpežem živíme.“⁷⁰⁾

Táboři ovšem neznali takových úmluv vůbec. Před násilím jejich nebyl ani kněz podobojí bezpečen, tím méně kněz katolík. Na venku před loupeživými výpravami táborských rot nebyl žádný kněz jist svým majetkem ani životem. Chmel na př. přiznal se r. 1428., že byl v Žumberce nade vsí na stráži, a zatím jeho druhové z Prachatic, kteří měli stavy u Hamrsmída v Jabloncích, kterého činí hauptmanem⁷¹⁾, jsou dvěma kněžím zutínali ruce. Snad nechtěli ti dva podávati pod obojí! Janek Červený byl při tom, jak faráře upálili ve Svěrazech, také byl, jako Buzka z Rovného spálili a v Hořicích, jako kostel a faráře vybíjeli.⁷²⁾ Třech z Hostovnic zastřelil v Brně mnicha.⁷³⁾ Václav ze Svince bez muk přiznal, že kdysi v Újezdě oblúpili jednoho kněze a vtiskli jej do jedné zákútně a chtěli jej zabiti.⁷⁴⁾ Křehant ze Chmelné udal, že Robil sám třetí přinesl faráře ze Sobienova, jehož kostel osedli, a Jaroš sám svú rukú upálil jeho.⁷⁵⁾ Těmto ovšem dostalo se z ruky popravce pana Jindřicha z Rosenberka zaslouženého trestu. Při výpravách válečných na města, kam infideles — nevěřící — se utekli, měla smrt žeň hojnější: „V Berouně r. 1421. Žižka spálil jich 47.“⁷⁶⁾ — Chrudimští zničili klášter Strádov a 8 mnichů upálili v Chrudimi na náměstí; roku 1424. zničil Žižka klášter františkanský, dominikanský a mnichy upálil⁷⁷⁾, i karmelitani v Písku l. 1420. ubiti. Staré Letopisy žalují na Táboře, že r. 1420. utopili biskupa Heřmana s 2 kněžími pod mostem u Příbenic, slezli Rabí hrad a kněží spálili. V Říčanech Žižka a Pražané zle hospodařili; zde Žižka vyvedl sedm kněží do jedné jizby a ještě jiných několik i spálil je všechny, asi 11, s plebanem z Maletic, ač prosili a volali, by jim popřál času ku pokání,

⁶⁷⁾ Arch. č. VI. 397. — ⁶⁸⁾ Ib. 399. — ⁶⁹⁾ Palacký, Urk. B. 77, A. č. I. 149, 150. — ⁷⁰⁾ Výb. 302. — ⁷¹⁾ Mareš, Popr. kn. 35, 44. — ⁷²⁾ Ib. 40. — ⁷³⁾ Ib. 38. — ⁷⁴⁾ Ib. 32. — ⁷⁵⁾ Ib. 30. — ⁷⁶⁾ Höfler I. 454. — ⁷⁷⁾ Ib.

aby je poučili o svém obrádu.⁷⁸⁾ Pak dobyli Pražané té chvíle klášterů Sedlce, Vilémova, Podlažic, Skalice.

V Č. Brodě mečem a ohněm zahubili 18 kněží s městským farářem, a písaře krále Václava Džbera upálili v sudě.⁷⁹⁾ V neděli na květy r. 1421. při veliké porážce u Chomútova spálili mnoho kněží. V úterý po provodě urození a slovutní Čechové, panoši, kněží, konšelé jsou spáleni v jedné jizbě před městem.

Z dominikanů ve Zvoli u Jaroměře dal Žižka r. 1423. z pěti zbylých mnichů čtyři utopiti⁸⁰⁾. Když poprvé Pražané se Žižkou Jaroměř navštívili, spálili tam 4 kněze, protože nechtěli přistoupiti ke 4 artikulům; tři, kteří k nim přisvědčili, nechali na živě.⁸¹⁾ Cisterské jeptišky v Sezemicích u Pardubic Táboři svázali a chtěli je utopiti. Na prosby jejich a přímluvu hejtmanů pražských dopravili je do Hradce.⁸²⁾ V Mřínově Hradišti spálili vše. Ze zbraslavských cisterciáků byli čtyři, kteří nechtěli podávati pod obojí způsobou a odložití kápe, před hradem spáleni⁸³⁾.

Pozdější prameny mluví ještě o mnohých jiných spálených.

Končíme opět slovy Ondřejovými. „Novotáři nespokojili se boříce vyhořelé a vybičované kostely, ale uchvácené muichy, mistry a kněze házeli do plamenů ze zapálených soch, jiné zbavili údů těla, jiné již zabitě ještě spalovali.“⁸⁴⁾

Od katechetů zajati byli někteří kněží, znal jsem jméno i mravy několika z nich. Na nohou i na ruku ku plotu přivázáni posilovali a nabádali se navzájem, aby mužně a vytrvale trpěli pro víru katolickou. Zapálili plot, snesli slámy i dříví dostatek, plamen žíravý již se šíří a blíží. Každý z nich ducha svého poroučí Bohu. I zemřevše odevzdali duše své Hospodinu. Katani však vidouce, že pouze skonali a nejsou ohněm, ač veliký byl, spáleni, ve zlobě ani mrtvých nešetří. Snesli mnoho slámy, dříví i suchých nádob a naložili na zmíněná těla. Když oheň všecko strávil, shledána byla těla v téměř stavu, jako dříve.“⁸⁵⁾

Lze tedy přece cos chvalitebného říci o kněžích českých té doby.

Frà. J. Hamršmíd.

Nevlastenectví českých stavů nekatolických v době předbělohorské.

V literatuře naší, zvláště zábavné, propaguje se velice horlivě mylný náhled, jako by *nekatolíci* čeští byli bývali velikými *vlastenci*, milovníky země i jazyka českého. Mnoho čtenářů českých nezná protestanty, než jako vlastence zrna nejryzejšího, hotové pro vlast obětovati vše, hrdla i statky. Mnohým dosud dle slov písně „Hora Bílá, hora hrůzy, hrob je náš“ deklamuje se o mučennících pobělo-

⁷⁸⁾ Höfler I. 432. — ⁷⁹⁾ Höfler I. 445. — ⁸⁰⁾ Frind — ⁸¹⁾ Höfler I. 458. —

⁸²⁾ F. Theobald, Husitenkrieg I. 254. — ⁸³⁾ Höfler I. 44. — ⁸⁴⁾ Höfler II. 316. — ⁸⁵⁾ Ib. II. 334

horských i staroměstských, hořekuje se nad ztrátou tolika prý ryze českých živlů, kterým bylo opustiti vlast. Mluví se i o květu národa zhynulém v cizině.

Takové náhledy jsou sice velice rozšířeny, nalézají také vždy dosti lidí ochotných věřiti a politovati nešťastníků z vlasti vyháněných, ale jsou také rozhodně mylné a pravdivými se nestanou ani sebe častějším opakováním v liberalních listech. Pravdou jest a zůstane, že veliká většina českých stavů nekatolických neměla nikdy citu vlasteneckého, neměla ho v dobách klidu a míru a neměla ho ani tehdy, kdy nerozvážně se vrhla v boj s mocí mnohem větší, a kdy jednalo se nejen — dle jejich slov — o milou vlast, ale také o jejich hrdla i statky. Protestantští a bratrští stavové čeští nedovedli se spojití ku svorné, celku blahodárné práci a obětavosti ani tehdy, když již sami konfiskacemi a vyháněním svých odpůrců ze země dali Ferdinandovi návod a podnět ku trestům, které je mohly stihnouti v případě nezdaru.

Ukázati pravdu tohoto tvrzení budiž naším úkolem. Abychom pak snáze mohli posouditi pravou povahu jednání českých stavů nekatolických, dobře bude uvéstí napřed, v čem záleží vlastenectví. Nemáme zde na mysli takové vlastenectví, o němž praví Smiles v *Karakteru*: „Veliká část toho, co za dnů našich sluje vlastenectvím, skládá se z pouhého pokrytství a úzkoprstosti, jeví se v národních předsudcích, národní domýšlivosti a v národním zášti. Toto vlastenectví nejví se ve skutečích, nýbrž v marné chloubě, v křiklounství, v posuňcích...“, ale míníme a budeme pátrati u českých stavů nekatolických po „vlastenectví pravém a ušlechtilém, které sílí a zemi povznáší prací plodnou, které vykonává povinnosti své věrně a mužně, vede život poctivý, střídmy a bezúhonný, hledí využití všech příležitostí k opravám a pokroku,“ nebo abychom užili slov, jež pronesl známý Cesare Cantù, budeme hledati, zda spočívala u stavů „láska k vlasti ne v pouhých slovech, nýbrž v bedlivé a svědomité péči o její blaho a její bezpečnost, v péči o dobrý v ní pořádek a pokoj, v ochotném napínání sil k jejímu zdaru a její slávě, v podporování věd a umění a přede vším v přinášení pro vlast obětí.“ Zároveň budiž věnována pozornost tomu, jak hájili stavové politická práva jazyka českého, jak se starali, aby jazyk český netratil půdy nejen v životě právním, ale i v životě obecném a praktickém. Ba toto poslednější má pro nás ještě větší důležitost, poněvadž skutečná praktická potřeba měnívá a upravuje obyčejné zvyky právní. A tu nelze nám než vyznati, že nekatoličtí stavové čeští v době předbělohorské před nestranným pozorovatelem nikterak neobstojí.

Opravám k lepšímu, pravému pokroku, blahu a bezpečnosti země zajisté nic není prospěšnějšího nad mír a klid v zemi. A právě mír byl nekatolickým stavům věcí nemilou, míru a pokoje chtěli se stůj co stůj zbaviti, a co nejhoršího, chystaný boj nebyl namířen proti cizímu nepříteli, ale proti krajanům a vlastnímu panovníku. Boj, ku kterému se jejich náčelníci chystali, nebyl pak bojem pro upíraná práva, nebyl bojem za svobodu, ale byl podnikán pro časný prospěch a zisk. Když neblahá nesvornost v rodu panovnickém přivedla oba svářící se bratry, Rudolfa i Matyáše, v ruce protestantů, strojili se nekatoličtí stavové, že vynutí si na Rudolfovi

značné omezení moci královské, totiž vydání konsistoře a university v moc stavů a pak veliké svobody pro nekatolíky. Zasněženým v mezinárodní pikle hodila se tato chvíle, aby vyhověli svým zahraničním spojencům a zároveň aby z toho uchvátili nějaký prospěch. Proto pospíchali, aby stavy co možno brzy strhli ku brannému odporu. I dovedli toho, že dne 24. června 1609. „strana pod obojí ranním jitem do soudné světnice se shromáždila a tůž věc strany defensí a hotovosti snažně uvažovala. Hlasy dávali, a z prostředku svého generaly a officíry válečné, též správce a rady zemské, jak by mnoho lidu válečného ihned najímati mohli, volili, a odkud také skrze jisté kontribucí peníze na vychování jich dostati i jak by v čas potřeby další rozšíření té zjevné hotovosti v království Českém naříditi mohli. A tak to vše, což by k té defensí náleželo, skrze ty osoby k spisování toho volené a nařízené (mezi nimiž Henrich Mathes z Thurnu byl přední) s velikou chutí a pilností svou sepsati davše, potom vše straně pod obojí vůbec přečetli. Ačkoliv přední páni pod obojí z prostředku nejvyšších pánův úředníkův a soudcův zemských, uznávající, že skrze takové snesení k jich měšcům se šturmuje a veliký náklad že na to půjde a že některé partikulární osoby, které u válečných úřadech se potřebovati dají, nejlépe toho užijí, byli by rádi k tomu přivedli, aby ten artikul o defensí do dalšího času ku skutečnému nařizování a v skutek jeho uvedení odložen byl a aby raději ještě dále poníženým vyhledáváním ten artikul o náboženství při J. M. C. sollicitirovali: ale větší počet nechtěli od toho upustiti, byvše od některých předních vůdcův skrze postranní praktiky k tomu namluvení a přivedení, zvláště ty osoby z obce, kteréž málo od statkův pozemských v království Českém měly, a tak jim málo co k tomu kontribuirovati přicházelo.“¹⁾

Když se jim jejich záměry tak dařily, pak ovšem nebylo divu, že jim nebylo vhod prostředkování saského vyslance dra Gerstenbergera, jehož artikuly způsobily mezi stavy veliké pohnutí. „Někteří křičeli, nejsouce (prej) již tu o nic jiného, než o samou defensí jednati, pročž že není potřebí dále se k těm artikulům přimlouvati, a že se raději do konce rozejeti chtějí, nežli by k novému jinému uvažování přistoupiti měli.“²⁾ Ale báli se zbytečně o své úřady a příjmy. Již dne 26. června zvoleni direktori a určen jim značný plat. „Pasíruje se ze sbírek jednomu každému ze svrchu psaných osob k tomu volených, totižto osobě ze stavu panského na každý měsíc jedno sto šedesáte kop míš., ze stavu rytířského jedno sto čtyřiceti kop míš. a ze stavu městského padesáte pět kop míš.“³⁾ Celkem však nebyl zdar ještě úplný. Byloť nutno mezi direktory vzíti lidi, kteří nebyli do všeho zasvěceni a nechtěli peníze zemské zbytečně vydávati. „I vzešel mezi nimi veliký spor; neb někteří k tomu vedli a radili, aby s najímáním lidu nepospíchali, zvláště, poněvadž jsou se J. M. C. v tom zamluvili, že žádného lidu verbovati nebudou.“⁴⁾ Ale marno ukazovati na vlastní sliby, marno na urážku krále. Většina prohlásila, že by raději nebyli živi bez verbování lidu válečného a tak „se dali direktori v jednání s Henrichem Mathesem hrabětem z Thurnu, aby on 3000 lidu pěšího najal a ty

¹⁾ Slavata, Paměti I. 318. — ²⁾ Ibid. I. 322 sq. — ³⁾ Ibid. I. 332. — ⁴⁾ Ibid. I. 343.

nejvyšší na 32 tisíce rejnských zlatých zmusťoval. Jemužto samému, jakožto nejvyššímu 2000 rejnských měsíčně služby dávati se uvolili.“⁵⁾ Podobně se podařilo panu Linhartovi z Felsu, jemuž svěřeno najímání 1000 jízdných, a panu z Bubna, jenž se stal nejvyšším nad 500 jezdců. Ve mzdě při jízdě pak uměli zvláště šetřiti, neboť ti „vně z Prahy všudy téměř na gruntech pánův obyvatelův katolických pod jednou, duchovních i světských, své quartýry měli a veliké škody vrchnostem i poddaným jich dělali.“⁶⁾ Zbytečné dráždění císaře neméně zbytečným zbrojením bylo velice proti chuti nejen mnohých stavův, ale i některých direktorův i vyčítali zjevně direktorům, že zbytečně překáží smíru císaře se stavy a „že daremně lid najímají a k takovým velikým kontribucím a daním pány obyvatele království Českého pod obojí spolu s poddanými jich z úmysla přivozují.“

Rozčilení těchto nespokojených bylo asi veliké a přehmaty direktoria značné, když „někteří chtěli do krajův jeti a pánům obyvatelům to v známost uvést, tak aby žádné kontribucí neskládali a direktori sami ten lid najatý platiti povinni byli.“⁷⁾ To ovšem byla řeč velice rozhodná a proto nedivíme se nikterak, že direktori „velice se nad takovými rozprávkami pohnuli.“ Ale dobrá výmluva byla na snadě. Právě se proslýchalo, „že posel španělský a hrabě ze Sulcu lid najímají v Bavořích, pak že začasté mustrunkové se drží. Což že jest nějaký kočí (!), kterýž tam z Prahy kapuciny vezl, povídal a že v Bavořích zjevně o tom mluví, že na Čechy táhnouti mají.“⁸⁾

Vojsko tedy zůstalo dále, zůstalo i tehdy, když ustrašený císař povolil a majestat podepsal. Teprve ku konci září rozpustili protestantští stavové vojsko a vydání se zbrojením spojené rozvrhli na všechny stavy, tedy také na katolíky, tak že těmto po dlouhém odporu nezbylo, než platiti na vojsko jim nepřátelské.

V této bouři začínalo se ukazovati, co později ještě v jasnějším světle se objevilo, že totiž mnohé osoby ze stavů boj považovaly za *pramen zisku* a hleděly se obohacovati z peněz zemských. Takový zjev není nic divného, povážíme-li, že jedním z předáků hnutí byl Jindřich Matyáš Thurn, „jenž spoléhaje na svou oblíbenost, nabízel se tajně, že přiměje český sněm, aby povolil Matyášovi subsidie, dá-li mu Matyáš důchody některého panství. Tento muž nebyl nic jiného, než sobec, který se pečlivě staral o svůj osobní prospěch.“⁹⁾

Jeví se ovšem v uvedeném jednání stavů ještě *jiné pohnutky*, než osobní prospěch předáků. Byliť zapleteni v *mezinárodní jednotu* protihabsburskou, jež dle vyznání pana Petra Voka z Rožmberka směřovala k tomu, aby při vhodné příležitosti svrhla Rudolfa a povznesla Anhalta na místo správce zemského v Čechách.¹⁰⁾ Jejich styky s protivníky císaře a katolictví byly tak přátelské, že se mohl falcký rada Pavel vysloviti, že v možném sporu mezi císařem a unií stavové uherští, moravští, rakouští, čeští a slezští spíše se chopí zbrané pro unií než proti ní.¹¹⁾ Jest na bíledni, že takové chování není právě vlastenecké.

⁵⁾ Ibid. I. 344. — ⁶⁾ Ibid. I. 354. — ⁷⁾ Ibid. I. 359. — ⁸⁾ Ibid. I. 352. — ⁹⁾ Dr. A. Gindely, Rudolf II. und seine Zeit I. 218. — ¹⁰⁾ Onno Klopp, Der dreissig-jährige Krieg, str. 75. sq. — ¹¹⁾ Ritter v O. Kloppa 101.

V jednání o majestat stavové velice důrazně žádali, aby jim byla dána v moc universita pražská, která tehdy v skutku poklesla, jako vůbec všechny university v zemích reformaci nakloněných. Ačkoliv jim saský vyslanec domlouval, že universita dle všeobecného zvyku patří všude mezi regalia, stavové přece nepovolili, a císař, jsa proti nim bezbranný, musil vyhověti jejich žádosti. Jakmile stavové měli učení pražské ve své moci, chovali nebývalou přízeň k tomuto ústavu. V prvním záchvatu horlivosti stavové uložili si zvláštní daň, jejíž výnos měl pomoci finančním nesnázím university. Chtěli zase obnoviti učení ve starém lesku a rozsahu, tak aby mělo zase všechny fakulty. Ale horlivost stavů byla pouze vzplanutím slámy, vyšlehla vysoko, ale uhasla úplně, když žádáno peněžitých obětí. Povolená daň se nesešla. Za to některá čiperná hlava mezi stavy vybádala, že by profesori universitní snáze mohli se věnovati svému úřadu, kdyby nemusili se zabývati správou jmění universitního. I nabídli se stavové, že prodají statky universitní a že převezmou správu fondův. Ale profesori s moudrou opatrností odmítli jejich návrh.¹²⁾ A tak byl celkový výsledek celé akce universitě jen na škodu. „Učení přišlo jen ve větší zmatek, když se mezi tím starými řády hnulo a nové se neutvrdily.“¹³⁾

Takovou horlivost ukázali stavové, když se jednalo o *povznesení vědy* v naší vlasti. Nepomohli universitě, ale uškodili jí. Podobně málo měli smyslu *pro umění*, pro umělecké památky, jak se objevilo později mezi povstáním, kdy se nikterak neostýchali ničiti starobylé památky domácího umění katolického a to proti vůli všeho obyvatelstva. Neboť „všeobecné pohoršení způsobilo, když král k libosti své zohavil starodávnou svatyni národa českého, kostel sv. Víta na hradě Pražském, vyklizením a zkažením oltářův, obrazův a ostatkův svatých a dal jej sobě upravit za holou modlitebnu kalvínskou.“¹⁴⁾ A toto zohavení a zmaření památek českého umění nestalo se prý ani „tak z rozkazu krále Fridricha, jako původem snažnosti a horlivosti některých předních pánův českých z jednoty bratrské, jenž přední úřady zemské v tu dobu na sobě zdržovali, jako Bohuchvala Berky z Dubé a z Lipé, nejvyššího purkrabí pražského, Václava Viléma z Roupova, nejv. kancléře a jiných úředníkův a soudcův zemských,¹⁵⁾ kterým byly umělecké obrazy a sochy svatých, od předků katolických s velikým nákladem zřízené, pouhými „modlami a maňasy.“ Tím způsobem přední mezi stavy ukazovali lásku k domácím památkám uměleckým a zároveň, jak upřímně to myslí se svobodou víry, o které tak pěkně uměli mluvit.

Poznali jsme, že stavům v době kvašení před českým povstáním byl jejich soukromý zisk milejší, než mír a blaho vlasti, jejich nechuť ku splácení příspěvků větší, než vůle pomoci staroslavnému učení k bývalé dokonalosti a později jejich vášeň mocnější, než úcta k uměleckým odkazům předků. Stejně smutný jest pohled na to, jak *vlažni* byli stavové ku svému *jazyku*, ba jak mnozí z nich neostýchali se podporovati jazyk německý. A z tohoto úsudku nemůžeme ani bratry české vyjmouti. Rádi sice uznáváme veliké zásluhy

¹²⁾ Gindely, Rudolf II. 26. — ¹³⁾ V. V. Tomek, Děje království Českého 326. — ¹⁴⁾ Ibid. 331. — ¹⁵⁾ Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká III. 416. sq.

bratří o čistotu jazyka českého, víme, že bratří vydali mnoho českých knih. Ale to vše nestačí, poněvadž bratří nechtěli nebo neuměli hájiti politických práv jazyka. Bratří, kteří dovedli tak rozhodně a houževnatě vystupovati proti svým krajanům lutheranským a katolickým, kteří byli vždy, ne-li v čele tož aspoň v prvních řadách, kde jednalo se o opposici proti panovníkovi, tito bratří obraceli se na svého panovníka jazykem — německým. Proto zajisté jsou oprávněna slova: „Vzbuzuje podivení, a sám Maxmilian se nad tím pozastavil, když mu bratří čeští r. 1564. při audienci své u něho ve Vídni podali konfessi svou i kancional v jazyku německém, ač věděti mohli, že císař jazyku českému dobře rozumí a mimo to že konfessi jejich odevzdá české konsistoři v Praze k uvážení.“¹⁶⁾ Toto podivení však jest neodůvodněno a jejich jednání snadno se nám vysvětlí, vzpomeneme-li, že bratří velice rádi a vytrvale koketovali s němectvím. Krátce po vystoupení Lutherově dožadovali se bratří prostřednictvím Pavla Sperata (von Spretten) schválení Lutherova pro své učení. I poslali k němu br. Jana Roha, aby mu odevzdal různé obrany víry bratrské a katechismus v překladu německém, ale Luther jejich učení neschválil, — bylo mu příliš katolickým, zvláště v učení o ospravedlnění, coelibatu atd. Příčiněním br. Lukáše, jenž napsal obranu učení bratrského proti výtkám Lutherovým, bylo vyjednávání bratří českých s německým reformatorem zastaveno. Ale po Lukášově smrti bratří znova se snažili (r. 1528. a 1536.), aby Luther schválil jejich učení. Jest zajisté pozoruhodno, jak bratří, zavrhně jednu „cizí“ autoritu (papeže), dělají si sami nového papeže v Lutherovi Bratří tolik velebení pro český původ svého učení neostýchají se nikterak doprošovati se schválení v Německu, a to i když již byli jednou odbyti. Náklonnost bratří k cizině trvala i později, jeví se hlavně studiemi na německých universitách. Probíráme-li životopisy předních mužů v Jednotě, stále shledáváme, že svá vyšší studia buď výhradně neb aspoň částečně konali v městech německých, ač tamější university byly zrovna tak, ne-li více pokleslé, než učení pražské. Zvláště oblíben byl Vittenberg, Tubingy, Královec, Heidelberg, Herborn, Basilej a j. Studium v cizině a stálý styk s německými kalvinisty nemohl ovšem zůstat bez zhoubného vlivu na národní uvědomění bratří.

Nebyla-li však u bratří láska k rodnému jazyku taková, jak se obyčejně mluví, tím méně můžeme ji hledati u *šlechtý lutheranské*. Ta již dokonce neznala idealův a starost nějaká o národ byla jim něco neznámého. Jim se v první řadě jednalo o prospěch; k vůli prospěchu přidali se k protestantismu, k vůli zisku byli ochotni zase jej opustiti. Protestantismus byl jim velice po chuti, jelikož zavržením očištění a potřeby dobrých skutků byla jim dána možnost, prohlásiti zbožná nadání katolických předků za zbytečná a přisvojiti si je. Mohli říci s Adamem z Buchheimu: „Statky církevní jsou založeny od našich předkův a proto patří nám.“¹⁷⁾ Ale tato praktická a výnosná myšlénka nedala se provésti, dokud byl farář katolík, který nebyl nakloněn protestantismu a nechtěl dopustiti, aby se protestantský šlechtic obohacoval z církevního jmění.

¹⁶⁾ Jos. Svátek, Habsburkové a český jazyk. Osvěta 1886 str. 678. —

¹⁷⁾ O. Klopp 20.

Arcibiskupové pak bděli bedlivě, aby beneficia nebyla ochuzována, a tak se vyznačovali nového učení, jimž v této věci nebyl dosti jasný rozdíl mezi vlastním a církevním jméním, potkávali s mnohými nesnázemi a nepříjemnostmi. Proto umínili si obyčejně vypuditi katolického kněze a vzíti si protestantského kazatele, jenž jsa dle slov agendy reformované církve z r. 1581. vzat třeba „z veřstatů aneb z kancelářů“, nemohl činiti velkých nárokův a spokojil se tím, co mu patron dal. Toto vyhánění katolických farářů nešlo tak snadno, a konsistoř i děkanové (vikáři) se starali, aby, pokud možno, udrželi faráře na jejich místě. Ale kollatoři věděli si rady. Tak sklízeli sami úrodu na farských polích a lukách ¹⁸⁾, nedávali jim desátku a popouzeli osadníky, aby činili totéž, ¹⁹⁾ týrali je, vyžadovali od nich nezvyklé služby, ba i bitím na ně doráželi ²⁰⁾, z farního stavení je vyháněli ²¹⁾ a z něho příbytky ovčáků dělali ²²⁾, brali obilí na sýpce i na poli ²³⁾ odníмали dobytek ²⁴⁾ i do kostela se vtírali a tam si rouhavě počínali. ²⁵⁾ Když konečně se jim podařilo faráře katolického zahnat, pak sebrali ze jmění farního, co mohli, pole i luka, brali nádoby a roucha kostelní ²⁶⁾ a na konec vnutili osadě predikanta protestantského, jemuž dali, co se jim líbilo. Ale studovaných kazatelů českých bylo málo, a tak někteří „poroučeli a svěřovali duše svých ubohých poddaných lidí takovým volsům, jenž sebe sami spravovati neumějí“. ²⁷⁾ Většinou pak bráni predikanti z vlasti čistého evangelia, z Německa, což bylo příčinou poněmčení veliké části Čech. Tak se superintendentem lutheranským v Jamném (na statcích pánů Švamberků, pův. z Krasikova) a „s predikanty a školmistry zavedena řeč německá; na př. ve Stráži (Neustattl) začínají matriky po česku a přecházejí v němčinu; statky dostaly jména německá, Haid, Pfraumberg, Weseritz, Triebel, Gamling.“ ²⁸⁾ Podobně jednali Pflugové, z Plavna, Perglerové, Schirntingarové, Boh. Felix Löbkovic Hassenštejnský, Koelblové a j. ²⁹⁾ To vše dalo se tak okázale, že dle svědectví Jeremiáše Pastoria z r. 1615. mnozí Čechové si stěžovali, „že se bohužel německá řeč tak dalece rozmohla, že nejen se jí všude užívá, anobrž jsou i někteří páni, kteří německé kazatele Čechům na posměch ustanovují.“ ³⁰⁾ Vůbec „jak zasáhlo lutheranství, tak zasáhla germanisace v kraje, jež před tím bývaly české. Spisovatelé němečtí to uznávají; tak zvěčnělý biskup litoměřický Frind dokazuje při mnohých farách, že s lutheranstvím dostavilo se poněmčení. Schmalfusz (ve spise „Die Deutschen in Böhmen“): vykládá přátelskou shodu lutheranstva a němectva, Wolkan (Studien zur Reformationsgeschichte Nordböhmens) uvádí mnohá fakta a pokládá za nevyrovnanou zásluhu nauky Lutherovy, že v severních Čechách dobyla si nadvládu německá řeč. ³¹⁾ Ale to nikterak nevadilo. Páni patronové si pomohli zabráním jmění církevního a získali si slávu rozhodných příznivců čistého evangelia.

¹⁸⁾ P. Jos. Svoboda, Cizina a vlast, Vlast VII. str. 211. — ¹⁹⁾ Dr. Kl. Borový, Antonín Brus z Mohelnice str. 133.; týž, Martin Medek 19 sq. — ²⁰⁾ Týž, A. Brus 133 sq. — ²¹⁾ M. Medek 109, 112. — ²²⁾ Žaloba metr. kons. u Ferd. I. 1561. Akta kons. katolické, Dr. Kl. Borový. — ²³⁾ A. Brus 135. — ²⁴⁾ Medek 112. — ²⁵⁾ Medek 115. — ²⁶⁾ Brus 207. — ²⁷⁾ Agenda ref. církve z 1581. Čas. kat. duch. z 1865. str. 234. — ²⁸⁾ P. Jos. Svoboda, Studium našeho dějepisu, Vlast VI. 328. — ²⁹⁾ Ibid. 328 sq. — ³⁰⁾ Svátek, Habsburkové atd. 679. — ³¹⁾ Svoboda, Studium 326.

Že „v době 1540 — 1600., kdy přece trvalo nadvládí českého jazyka, do kteréžto doby se klade zlatá doba jazyka českého, nejvíce mu území ubylo“ ³²⁾, to je nermoutilo.

Když pak sami takto horlivě rozšiřovali *lutheranství a s ním i němčinu*, neměli ovšem, proč by bránili německým šlechticům *usazovati se v Čechách a posilňovati tak i lutheranství i němectví*. Ba oni je sami vybízeli, aby jen přišli do Čech a žádali zde za inkolat, jako Petr Vok z Rožmberka zval knížete z Anhaltu. Tyto cizácké rodiny zajisté měly značný vliv na národnost svých poddaných, který zajisté nebyl přízniv národu českému. Němci sami utvrzení němčiny v území nyní uzavíraném pokládají za zásluhu rodin se přistěhovalých. „Rodiny Salhausen, Büнау, Schleiniz přišly z Míšně. Začátek XVI. století znamená celým severním Čechám, že nastávají nové časy. Tu teprve, když zde zavládly nové rodiny panské, když se tu rozšířilo učení Lutherovo, dobylo němectví své bývalé (?) vlády. Neboť dosti dlouho tyto kraje stály pod vládou rodů českého smýšlení, jelikož i Wartenbergové, ač původem Němci, byli se časem poddali proudu z Prahy fedrovanému. Ale tenkrát se kraje naše vrátily k němectví a staly se hrází proti neustálým bouřem záplavy slovanské.“ ³³⁾ A proto můžeme právem souhlasiti s výrokem, že „ani za dob pobělohorských národnost česká netrpěla tolik úhony, jako za klidného věku XVI., kdy německý lutheranism kladl základy ku dnešnímu uzavřenému území německému v Čechách. Podrobné bádání ve věci této ukáže ku překvapení pokolení nynějšího, kdy vlastně germanisace českých krajů vzala počátek, a dokáže, že si ten velebený zlatý věk může v tomto ohledu podati bratrsky ruku se železnou dobou věku XVII.“ ³⁴⁾ Nejlepším dokladem, jak rychle před válkou třicetiletou v Čechách pokračovala germanisace, jest ostatně sám zákon z r. 1615., který jí měl učiniti přítrž, nařizuje, aby se všech kostelích a školách, kde se ještě před 10 lety česky kázalo a vyučovalo, vrátili zase ku češtině. Byly tedy škody jazyku českému za dobu tak krátkou způsobené velice citelný, uznali-li šlechtici — dle svědectví Ott. Slov. Nauč v první řadě katoličtí — za nutno, sněmovním usnesením postup germanisace omeziti. Tyto události mluví hlasem tak rozhodným a významným, že ani Národní Listy nemohly potlačiti úsudek: „Léta panování Ferdinanda I., Maxmiliána II., Rudolfa II. a Matyáše nazývají se zlatým věkem jazyka českého, a řeč česká požívala tehdy větších práv a většího rozšíření, než na př. za Václava IV. A přece doba ona jest smutným úkazem klesání národa. Šlechta vyšší i nižší a města, t. j. právě ta část národa, která dle řádů tehdejších byla strážcem práv národních, libovala si v rozkoších všeho druhu, hověla osobním svým choutkám a vlastenectví všeho byla s malými výjimkami prázdna Není se pak při té shnilotě čemu diviti, že bělohorská bitva, která by za jiných poměrů vypadala jako bouřka ve sklenici vody, rozhodla osud národa.“ ³⁵⁾

³²⁾ Ottův Slovník naučný VI. — ³³⁾ Wolkau, Studien u Svobody, Studium atd. str. 403. — ³⁴⁾ Jos. Svátek, Jiří Popel z Lobkovic str. 325. — ³⁵⁾ Nár. Listy z r. 1865. č. 102.

II.

Mezinárodní organizace protestantská již dávno se snažila, aby v Čechách vypukla *revoluce*, kteráž měla povaliti poslední hráz protestantismu v cestu se stavící, rod Habsburský. Protestanté nejen němečtí ale i hollandští i francouzští udržovali stále spojení s nekatolíky českými, zvláště s bratřími. Nejčilejší mezi protestantskými agenty byl sám náčelník, kníže Anhalt, jenž se neunavně staral, aby roznítil a spojil protivníky Habsburkův, ať cizince ať vlastní jejich poddané. Obratně sháněl peníze (na př. od Petra Voka z Rožmberka 70.000 tolarů ³⁶⁾), kterými zase uplácel jiné, méně horlivé pomocníky. Ale plán se mu vždy zhatil. Tak r. 1609. omeškání pouze třídní zmařilo jeho naděje na vypuknutí bouře. Za panování Matyášova stavové nehrubě dbali již na krále, ba těšili se, že časem moc královskou známými 5 artikuly ³⁷⁾ přivedou v meze ještě užší. Jak málo stavové dbali vůle panovníkovy, je viděti u věci měst Hrobů a Broumova, jimž císař výslovně zakázal stavěti, ale „defensorové . . . neohlídali se na žádné takové dekrety, nýbrž poručili Hrobským i Broumovským, aby oni ve jménu Páně kostely své přece dostavěli.“ ³⁸⁾ Stavové však později Ferdinanda přijali za krále a dali ho korunovati. Ale za krátko prohlédli a poznali, že tímto skutkem svým plánům po sesílení moci stavovské postavili v cestu velikou překážku. Brzy vzpomněli si, že je Ferdinand panovník rázný a statečný, který bude vládnouti nejen slovy ale i skutky, a za krátko byli asi mnozí toho mínění, které vyslovil pan Erasmus Tschernembl: „Poněvadž prý Ferdinand všeho si pilně všímá a vždy s rozmyslem jedná a tudíž nikterak nedává naději na zlepšení situace ve smyslu stavů, že nemusí ho přijmouti za krále.“ ³⁹⁾ Mnozí z českých stavů nekatolických asi nahlíželi, že „přišla doba, kdy se mělo rozhodnouti, kdo má vlastně v zemi býti pánem, zda budou Čechy stavovskou republikou s doživotním presidentem — králem — v čele. či říší absolutní. Stavové ovšem, jsouce ještě podněcováni z ciziny, neváhali pustiti se do boje pro tyto zásady. Ovšem zvolili si za záminku náboženství. Ale pravé příčiny brzy vyšly na jevo. Z jejich jednání „se vynášlo a shledalo, že přední cíl a konec původcův a správcův té rebelie ten byl . . . , aby takového krále sobě volili, který by jméno a titul krále měl, ale oni stavové pod obojí aneb nejpřednější osoby z prostředku jich mohli správu téhož

³⁶⁾ Dr. A. Gindely, Rudolf atd. I. 143.

³⁷⁾ Hned před korunováním krále Matyáše předložili jemu stavové patero žádostí směřujících ku stálému obrožení panovníka: 1. aby měli stavové právo konati sjezdy i bez svolání od krále, 2. aby směli sbíratí vojsko ze společného usnesení, kdykoliv by uznali zapotřebí ke své obraně, 3. aby král stvrdil spolek jejich se stavy slezskými, zavřený r. 1609. k hájení společného jich náboženství, 4. aby v podobný spolek směli vejiti se všemi ostatními zeměmi koruny České i ostatního panství císařova. 5. aby byly obnoveny smlouvy přátelské mezi Čechy a kurfirsty nyní protestantskými, saským, falckým a brandeburským, zavřené někdy od krále Jiřího, v takovém způsobu, aby stavové mohli se dovolávati pomoci těchto cizích knížat ve sporech s králem svým . . . S kterými (artikuly) aby se nekvapilo příliš úsilně, musil císař hlavy odporu stavovského obmýšleti úřady a jinými milostmi.“ Tomek 327.

³⁸⁾ Skála, Historie česká II. str. 13.

³⁹⁾ Onno Klopp 336.

království jmíti a vésti.“⁴⁰⁾ Mluvě pak o artikulech konfederace, podotýká Slavata, že znáti jest úmysl stavův, „aby budoucího krále a pána svého mohli v jeho důstojnosti a mocnosti tak stenčiti, aby nemohl vedle mocnosti své kralovati, než oni stavové aby mohli zemí a králem vládnouti.“⁴¹⁾ Když pak již nového měli krále, tu ukázali teprv pravou tvář. „Kašpar ze Schönberka, kancléř kurfirsta saského, vyložil, že úmysl, kterým stavové čeští a zemí přivtělených již od začátku při svém podniku se zanášeli a jaké náboženství mínili, již nyní na jev je, totiž aby sami sebe zbavili závaznosti všech zákonův, ale krále svého tak omezili, že by sice měl jméno, ale oni, stavové, v skutku králem by zůstali.“⁴²⁾

Stavové krátce chtěli dojiti tam, kam dospěla později nešťastná Polska. Mocnou pohnutkou k takovému jednání bylo, že mnozí šlechtici přes opposiční své smýšlení se mrzeli, že je dvůr zanedbává, že jimi neobsazuje úřady, z nichž některé byly pramenem značných příjmů. Zdálo se jim, že mají „k tomu svému úpění a nařikání příčin dosti: že strana odporná z nabádání jesuitského je, lidi poctivé . . . pomíjejíc . . . ledajakýmiz cizozemci do země u veliké chudobě příležími (kteříž . . . k ničemu jinému se nehodili, jediné k tomu, aby na cizí mozoly panský život vedli, nad lepšími sebe násilně se potrášali a tomu bohu zemskému v Římě jako otrokové se klaněli) nejonačejší úřady a povinnosti obecné osazovati se nestydí.“⁴³⁾ Jak málo oprávněna byla tato výčitka, že se nejvyšší úřady svěřují cizozemcům, viděti jest ze seznamu nejvyšších úředníků zemských z doby od 4. června r. 1611. do října 1617. Jak viděti, nebyl ze všech úředníků zemských⁴⁴⁾ přistěhovalcem nikdo, leč jen pan Jindřich Mates hrabě Thurn, purkrabí karlstějnský, později nejv. sudí dvorský, spiritus regens opposiční strany mezi stavy. Strana opposiční dále zapomněla na to, jak sama se snažila, aby při obsazování úřadů zemských r. 1611. pan Jan Jiří ze Švamberka resignoval ve prospěch svého švagra Linhart Kolony z Felsu, jenž rovněž byl přistěhovalcem a jako Thurn jen velice málo uměl česky. Ale i v této věci jednal císař částečně ve smyslu jejich stížností. Za krátko totiž poznal dvůr císařský, jakým pletichářem je Thurn a jak horlivě pěstuje styky s radikálními živly domácími i cizími. Pochopitelně, že dvůr nerad viděl české klenoty korunovační i archiv zemský v moci muže k převratům tak náchylného. Uživ tedy příležitosti, dané smrtí pana Jana Sezimy ze Sezimova Ústí, nejv. komorníka král. Českého, Thurna povýšil na úřad vyšší,

⁴⁰⁾ Slavata, Paměti I 52. sq — ⁴¹⁾ Ibid. II. 214. — ⁴²⁾ O. Klopp 490 sq. —

⁴³⁾ Skála, Historie II. 7.

⁴⁴⁾ Úředníci zemští dle Slavatových pamětí: Adam starší ze Sternberka, nejvyšší purkrabí pražský; Adam mladší z Waldštejna, nejv. hofmistr král. Českého; Jan Sezima ze Sezimova Ústí, nejv. komorník král. Českého; Jiří z Talmberka, nejv. sudí zemský král. Českého; Zdeněk Vojtěch z Lobkovic, nejv. kancléř král. Českého; Vilém hrabě Slavata nejv. sudí dvorský král. Českého; Jindřich Mates hrabě Thurn, purkrabí karlstějnský; Jan ze Sklenového a z Janovic, nejv. písař král. Českého; Purkhardt Točůn z Křimic, podkomoří král. Českého; Kristof Vratislav z Mitrovic, purkrabí karlstějnský a Adam Hřan z Harasova, purkrabí kraje hradeckého. Dne 4. října 1617. stala se za příčinou úmrtí Jana Sezimy ze Sezimova Ústí změna v úřadech: Thurn stal se nejv. sudím dvorským a na jeho místo nastoupil Martinic. Časem stal se pan z Mitrovic hejtmanem Menšího Města Pražského a na jeho místo nastoupil Hřan z Harasova. Purkrabím hradeckým stal se Kašpar Kaplíř ze Sulevic.

ale méně důležitý, a výnosný úřad purkrabství karlštejnského dostal se členu staré šlechty domácí, Jaroslavu Bořitovi z Martinic. Ale Thurn málo sobě vážil povýšení na úřad dvorského soudce, jenž byl proti dřívějšímu jeho úřadu jen nepatrně honorován, a chtěl podržeti úřad nižší, ale stkvěleji placený. Když však císař nepovolil, tu „hrabě rozlítil se na soky své a skrze ně i samého krále a pána svého vzal sobě v ošklivost nemalou.“⁴⁵⁾ Jak ho hnětla ztráta tohoto úřadu, patrně z toho, s jakým chvatem⁴⁶⁾ se po defenestraci „úřadu purkrabského na Karlštejně a k němu příslušejícího zámku spolu s královskou korunou, sceptrem a jiných v něm uschovaných znamenitých klenotů a svatostí, také celého karlštejnského panství a dobře zřízeného hospodářství zmocnil“, ač to ve zřízení zemském pod pokutou ztráty hrdla, poctivosti a statků bylo zakázáno.⁴⁷⁾

Ale i ostatní byli stejně *žádostivi úřadů* jako Thurn. To se ukázalo z toho, jaký shon po úřadech nastal, když byl Bedřich za krále korunován. Rada jeho Camerarius píše o tom: „Co se tkne osazení úřadův zemských, ta věc že nebude moci bez zvláštní závesti a horlení při některých osobách se skoncovati, protože každý chtěl by býti v předních úřadech a skrze tu příležitost zbohatnouti.“⁴⁸⁾ A toto pachtění po úřadech nebylo nikterak tajno, každý téměř o tom věděl a pronášely se o tom velice uštěpačné poznámky. „Mluví se všeobecně, i v Čechách, bez ostychu: kdyby byli nynější „grandové“ měli takové úřady dříve, jaké nyní jim byly dány, že by byli pro záboženství ani nehlesli, tím méně by byli tlačili na takovou změnu vlády. To je nyní tak nápadné a jasné, že to skoro děti na ulicích vidí a o tom mluví.“⁴⁹⁾ Takovéto dychtění po výnosných úřadech jistě málo přispívalo k sesílení obětavosti a zápalu pro věc stavů povstalých. Strízlivější pozorovatelé jistě s nechutí se odvraceli od lidí, kteří měli plná ústa svobody náboženské a práv zemských a v srdci nemyslili než na zisk a prospěch. Zápas sváděný o úřady ještě tu stinnou stránku měl pro zájmy vzbouřených stavů, že kandidati, kterým se nepodařilo uloviti nějaký tučný úřad, stávali se ještě lhostejnějšími ku společnému zápasu s císařem, než byli ostatní. Bylo-li již to vše na pováženou, mnohem nebezpečnější byla okolnost, že po úřadech a důstojnostech sháněli se lidé nehodní a neschopní. Jaké úředníky shledal bystrozraký Camerarius, můžeme poznati z jeho dopisu: „Ve správě jak politické tak válečné jsou velcí zmatkové a smíšenice, při kanceláři a při komoře všecko stojí u velikém neřádu a nesprávě, tak že pán jeho nejmilostivější dosedl jistě do přetěžké a nebezpečné správy. Kdo poněkud bedlivěji nahlédne do všech koutů dotčeného regimentu českého, tomu připadne hned na mysl onen kravský chlív hnojem přenáramně znečištěný, kterýž Herkules svou velikou prací vykliditi a vycistiti musil.“⁵⁰⁾ Později pak veřejné mínění vycítalo předákům mezi odporilými stavy, že mnohý z nich osoboval sobě mnoho úřadů, ježto měl s jedním dosti činiti, aby jej slušně spravovati mohl.“⁵¹⁾ Úřady civilní i vojenské byly majitelům vhodnou příležitostí k obo-

⁴⁵⁾ Skála, Historie II. 16. — ⁴⁶⁾ 23. května byla vykonána defenestrace — 28. již bylo Thurnovi svěřeno purkrabství. — ⁴⁷⁾ Slavata, Paměti I. 107. —

⁴⁸⁾ Skála, Historie III. 379. — ⁴⁹⁾ O. Klopp 504. — ⁵⁰⁾ Skála, Historie III. 379. —

⁵¹⁾ Skála, Historie IV. 350.

hacení, za to však nikdo v nich nehledal prostředku pomáhati vlasti a dobývati si slávy. Podle toho ovšem také ta správa vypadala. Na nejvyšší vůdce vojenské žaluje Camerarius: „Každý hledí svého vlastního zisku, tak že při nynějším příběhu a životu vojenském lidé nevyhledávají své pochvaly a jména dobrého, pročez časem děje se také při něm dosti křivolace a nepořádně.“⁵²⁾ Těžko ovšem dobývati si v úřadu „pochvaly a jména dobrého“, když „každý z jednotlivých předáků staral se jen o svůj prospěch a nanejvýš ještě, jak by pomohl bratřím, strýcům a přátelům.“⁵³⁾

Poněvadž pak každý hleděl na úřad, jako by to byla pouhá výnosná sinekura, pak zajisté není s podivením, že se tak bídne *hospodařilo s příjmy zemskými*. Bývá sice každá revoluce, každý násilný převrat zhanoben zisknými lidmi, kteří chtějí v kalné vodě lovit, ale tak systematické zpronevěřování poměrně velikých obnosův asi těžko lze nalézt. Páni direktori appelojí stále na stavy, aby platili, sněm se usnášel o daních, Praha sama zaplatila 2.900.000 tolarů⁵⁴⁾ — a peněz nikde! Když jich nebylo, konfiskovalo se. Tak dne 21. března r. 1619. „čteno a opáčeno snesení sjezdu předešlého a přiložen k němu artikul o zpronevěřilých synech vlasti, kteří ven ze země utekli, aby na věčné časy jí prázdni a statkové jejich na zaplacení lidu verbovaného a dluhův zemských obráčení byli.“⁵⁵⁾ Dotčený artikul zní: A jakož jsou někteří zpronevěřili synové vlasti beze vsí příčiny (?) z království českého utekli a nad ním zradili i proti stavům radou a skutkem pomáhali a ti na díle v Apologii zejména položeni jsou: protož aby víceji v království trpíni nebyli nyní i na časy budoucí; statkové pak jejich jacíkoli, mohovití i nemohovití, kdekoli a za jakýmkoli zůstávají, ti k dobrému vsí země a na zaplacení lidu obráčení býti mají.“⁵⁶⁾ V XVII. artikulu červenového sněmu t. r. nařizuje se: „aby na zaplacení lidu vojenskému a na zaplacení dluhův statkové klášterští a duchovní, též jezuitští všelijací v hrabství kladském aneb kdekoliv jinde v království českém zastaveni neb prodáni byli.“⁵⁷⁾ A by stavové nezapomněli tohoto usnesení, Kašpar Kaplíř ze Sulevic dne 19. srpna při rokování, má-li se uznati Ferdinand za krále, o něm promluvil v tento smysl: „A doložil toto v své přímlově ještě hanebněji, nežli kdo jiný před ním, ukazujíc prostředky k válce vedení proti J. M. králi a k dosažení peněz, totiž aby statkové duchovní v království Českém prodáni byli Tak jakž již byli tehdaž stavové téhož království de facto některé statky k arcibiskupství pražskému a některé jiné k duchovenství náležející v jistých summách peněz zastavili a některé dokonale prodali a do desk zemských osobám světským je vložili.“⁵⁸⁾ Direktori skutečně se tím usnesením řídili a zabavovali nejen statky nemovité, ale i klenoty klášterní a pod.⁵⁹⁾ Ale to vše nestačilo nikterak. Ačkoliv se vojsku zadržoval plat, ačkoli dělali direktori dluby, přece se peněz všude nedostávalo. Nouze byla časem tak veliká, že sáhnuto i k prostředku tak mimořádnému, jakým jest násilná loupež. Přepadliť panu Adamu Hrzanovi z Harasova jeho statek Červený Hrádek a zabrali mu 118.000 kop mís. Po-

⁵²⁾ Ibid. III. 380. — ⁵³⁾ Onno Klopp 588. — ⁵⁴⁾ Jos. Svoboda, Katolická reformace atd. 144. — ⁵⁵⁾ Skála, Historie III. 70 — ⁵⁶⁾ Skála, Historie III. 87. — ⁵⁷⁾ Slavata, Paměti II. 236. — ⁵⁸⁾ Ib. II. 310. — ⁵⁹⁾ Skála III. 343.

dobně mu učinili ještě na Skalce, Lanškrouně a jinde. Také starému Boryni na Mikovicích zabrali několik tisíc dukátů.⁶⁰⁾ Ale to byla pomoc jen okamžitá a vydala se tak rychle, jak byla získána.

Vrhají-li mimořádná opatření ostré světlo na nouzi, lakonická slova saského vyslance Lebzeltera dávají nám znáti její příčinu. „Třetí chyba je nouze finanční. Vojákům se neplatí, ale obecný lid je daněmi přetížen. A ačkoliv ti, kteří spravují příjmy a vydání, přijali okolo dvou millionů a sotva jeden vydali, přece není žádných zásob, ale ještě více než million dluhů.“⁶¹⁾ Tedy za dob direkce bylo dle účtů zpronevěřeno na 2 milliony! Jaký vliv svedl účtující pány k takovým přehmatům? Kam se poděly tak veliké summy peněz? A kolik jich asi do účtův ani nepřišlo? Kdo asi měl největší zisk z toho, poznáme, uvážíme-li, kdo se nejvíce o válku zasazoval. Jasně světlo o tom podává sněmovní jednání dne 19. srpna 1619. Tehdy jakýsi Ernfriedt Berbirstorff navrhoval, „abychom všichni táhli . . . pod pokutou, kdo by nejel, aby byl voběšen na svých vlastních vratech aneb aby rozsekán byl.“⁶²⁾ „Snadno jemu bylo přimlouvati se . . . , poněvadž on neměl statku pozemského a nemohl co vypravovati.“⁶³⁾ Tedy nemajetní byli největšími radikaly. A proč? Poněvadž doufali, že něco v obecném zmatku uloví. Že ani náčelníci odboje na sebe nezapomínali, zřejmo z toho, jak náhle zbohatli někteří z nich. Tak nejvyšší kancléř Václav Vilém z Roupova koupil si v čas odboje Trnovany, Žitenice a v Praze dům; dostal statek proboštsví doksanského proboštsví a děkanství mělnického, statek kláštera broumovského, mnoho zlatého a stříbrného náčiní a na 100.000 kop míš. na hotovosti. Linhart Kolona z Felsu zjednal si panství Hartenštejn, Bochoř, Činová, Waldštejn, a dům v Praze. Thurn si přisvojil Bystřici a Jindřichův Hradec.⁶⁴⁾ Tak jednali lidé, kteří měli „milou vlast“ stále na jazyku, a tak hájili její práva. Jejich láska k vlasti, jak uvedeno, měla velice praktické zásady.

Jak jsme seznali, peníze ze zemské pokladny mizely velice rychle. Kdo měl příležitost, hleděl si hojně nahraditi své práce pro vlast. Ale práce a námahy pro společnou věc a vůbec *obětavosti* bylo žalostivě málo. Ačkoliv se jednalo o věc pouze stavovskou, ač ze zdatu povstání by byli měli užitek jen stavové a z nezdaru zase jen oni měli škodu, přece spatřujeme v celém téměř povstání bezpříkladnou neochotu, ba lakomství, kdykoliv šlo o to, aby se pro společnou věc něco vykonalo nebo zaplatilo. Daně se sice vypisovaly, ale z vyšších stavů se scházely velice bídě. Proto téměř každé zasedání sněmovní obsahuje také rokování o restantech. A nejen to! Vyšší stavové i podvodně udávali své jmění, aby co možno nejmenší příspěvek jim byl vyměřen. Tak píše Mansfeld, že jeden z českých pánů, jenž měl příjmů na dvacet devět tisíc zlatých, dal na válku celých 300 zl. Jiní prý uvolili se zaplatiti sotva desetinu toho, co se na nich žádalo.⁶⁵⁾ Ovšem stavům nižším a zvláště městům neměřilo se stejným loktem. Na města byli páni velice přísní. Když na př. „23. dne měsíce srpna v pátek po modlení uvažován byl artikul o nové pomoci na placení lidu válečnému . . . ,

⁶⁰⁾ Skála, Historie II. 406. — ⁶¹⁾ O. Klopp 392. — ⁶²⁾ Slavata, Paměti II. 303. — ⁶³⁾ Ibid. II. 316. — ⁶⁴⁾ Svoboda, Katolická reformace I. 142. — ⁶⁵⁾ Onno Klopp 75.

vyšší stavové přimlouvali se k tomu, kdo by ze stavu městského jináče se zachoval a podle výnosu statku jeho spravedlivě se nešacoval a takového šacuňku povinnosti nespravil, aby v též ceně a týž statek jeho, v které se šacoval, od purkmistra a konšelův ujat, prodán a peníze zaň stržené vzaty a do berně k dobrému zemskému odvedeny byly.“⁶⁶⁾ Ale „Pražané, Horníci i jiní vyslaní z měst ozvali se k tomu, že takovému od stavů vyšších na stav jejich dotčené pokuty ukládání nižádným způsobem povolití nemohou, jakož pro jiné mnohé tak obzvláště pro příčinu tu, že stavové vyšší pro podobné přestoupení žádné podobné pokuty na se neukládají.“⁶⁷⁾ Stavové vyšší sice povolili, ale proto přece zůstává jejich návrh svědectvím, jak chtěli vše složití na města a sami vyjítí co možná levně. Tato jejich snaha jeví se také jasně v tom, s jakou nedbalostí a lakotou vystrojili zemskou hotovost. „Vyhledalo se to v jistotě, že při některých těch lidech poddaných, kteréž mnozí ze stavův a obyvatelův dle nařízení defensí k mustruňkům vyslali, takový nedostatek a nezpůsobnost jest shledána, že hanba a posměch bylo by o tom psáti a mluvit; nebo že mnozí takovému lidu svému jak prachu ručnického, tak ani olova, a což víceji jest, ani žádných peněz nedali.“⁶⁸⁾ Podobně málo obětavosti, jako vždy, ukázali stavové po vydání patentu dne 5. září 1618. Když totiž se direktori obávali, že by mohl lid císařský od Čáslavě přitřhnouti ku Praze a obléhati ji, chtěli ji zásobiti potravinami, aby snad „pro nedostatek profiantů k nějakému nesnesitelnému rokování“ nebyli dolnání. Žádali tedy stavy, aby z přebytku svých zásob zatím na úvěr dali obilí k této potřebě. „Ale jak mnoho patent tento platil a také-li se drahně našlo osob těch, které obilí své půjčovaly k takové potřebě: mám za to, že řídcí jakou o tom vědomost měli a svázení dotčeného obilí spatřovali, nevidouce snad ani jediného příkladu na předních direktorích, aby oni co toho činiti a ze statků svých svrchu řečené profianty a obilí do měst pražských voziti dáti měli.“⁶⁹⁾ Podobně roku následujícího, když dne 20. března nejvyšší profiantmistr podal k uvážení artikuly, „v nichž obsahovalo se, co by každý kraj měl od obilí do profianthausu odvésti . . . , (24) osoby k uvážení spisu o profiantech v Zeleném pokoji shromážděné nemnoho co vyřídily, protože všichni vesměs rozprávějíce, tím křikem sobě překáželi a žádný žádného slyšeti nechtěl, k tomu také, že na větším díle tu věc na samý stav městský opět vstrčiti chtěli, a tak nic nezpůsobivše se rozešli.“⁷⁰⁾ Měšťané se bránili, „poněvadž vyšší stavové o svých dvorích poplužních žádné zmínky nečiní a z nich v nic k odvedení obilí se nepodvolují.“⁷¹⁾

Požadavky direktorů probudily konečně mezi stavy také smysl pro umění. Když totiž dne 21. srpna 1619. pan Václav Vilém z Roupova se přimlouval, aby k upokojení jízdy „každý jak ze stavů vyšších tak ze stavu městského, co má na zlaté a stříbrné klenotův, koflíkův a jiných věcí drahých, do direkci přinéstí, to pošacovati a zvážiti dali, že jim to od direktorův dostatečně pojištěno bude, co by koliv váha vynesla a zač by se co toho pošacovalo. Odtud potom aby se mincovaly peníze jak zlaté tak stříbrné“⁷²⁾, a když

⁶⁶⁾ Skála, Historie III. 281. — ⁶⁷⁾ Ibid. III. 281. — ⁶⁸⁾ Ibid. II. 420. —

⁶⁹⁾ Ibid. II. 372. — ⁷⁰⁾ Skála, Historie III. 68. — ⁷¹⁾ Ibid. III. 71. — ⁷²⁾ Ibid. III. 273.

se zdálo již, že jeho návrh bude přijat, povstal direktor Václav Šťastný Pětipeský a prohlásil, že mnozí ze stavův mají klenoty své ozdobené šmelcem a dílem pěkným, kteréž mnohem více než zlato samo stojí; kdyby tedy takové věci řemeslně udělané zase do ohně uvrženy býti měly, že by všechn šmelc a dílo v nic přijíti musilo... Z toho jeho rozpáčení vznikla v obci stavův převeliká roztržka hlasův, že tehdaž na ničem jistém postaveno nebylo.“⁷³⁾ Václav Vilém z Roupova navrhoval současně, aby se prodaly statky královské a statky zpronevěřilých synů vlasti a aby se zastavily drahocenné stkvosty z pokladu královského, ale proti tomu se žádný ze stavů ani neozval. Oni znali cenu umělecké práce, jen když byla jejich majetkem.

Ještě méně *obětavosti* ukázali stavové, zvláště vyšší, v červenci r. 1620. Tehdy opětě naléhalo vojsko, aby mu byla vyplacena zadržaná mzda. Král nevěděl si rady, ale nejvyšší úředníci a soudcové zemští nepřišli do rozpaků. Poradili králi, aby hleděl vypůjčiti si od měšťanův. I povolal k sobě král přední z pražských měšťanův a královna zase jejich manželky a žádali, aby půjčili pro potřebu zemskou buď hotové peníze nebo klenoty. Měšťané neodepřeli pomoci, ale ehtěli čekati, až i „vyšší stavové a zvláště nejv. úředníci a soudcové zemští spolu s manželkami svými túž zemskou potřebu k srdcím svým opravdově připustí a dadouce na sobě příklad dobrý, se svými klenoty hnou a J. M. Kr. nimi v tak důležité a nevyhnutelné potřebě hotově a hojně založí.“⁷⁴⁾ Jak viděti, měšťané dobře prohlédli sobecké plány předáků mezi vyššími stavy, kteří by byli rádi vše zase svalili na měšťanstvo. Páni nejvyšší úředníci byli zajisté touto odpovědí velice nemile překvapeni, tak že nejvyšší kancléř pan z Roupova nemohl potlačiti hněvivé a neopatrné, ale za to tím významnější poznámky: „že k dotčené potřebě, aby z ní vlasti jeho bylo zpomoženo, své čápatkové peří složiti a místo peněz odevzdati chce. Přervzácné to pomoci od tak předního úředníka zemského, jemužto jiní v štědré a ochotné půjčce byli též podobní! Mezi tím však uměli dobře před králem i před královnou stavu městskému vyměřovati, aby manželek svých pasy stříbrné, armpanty a řetězy skládali, sami pak od klenotův svých potratili tehdaž klíče, kteréž potom po vítězství na Bílé hoře soldati císařští velmi snadně nacházeli při vybíjení domův a příhytkův jejich.“⁷⁵⁾ A tak to bylo vždy. Stavové sice měli peníze, ale dáti je nechtěli, až pro svou lakotu přišli o vše. Tak na př. Zikmund Matěj Vencelík z Vrchovišť nikdy se nepřiznal, jaké má jmění, ani není jmenován mezi těmi, kdož horlivě odváděli příspěvky na povstání, a ejhle, dne 5. května r. 1620. žaluje na sněmě, „že mu (nepřítel) město Kamenici sbořil, vypálil, lidi šacoval, a některé z nich i zbil, jemu pak samému peněz vlastních do 30.000 (!) kop míš. pobral.“⁷⁶⁾ Na povstání jich litoval a za to je viděl v rukou protivníka. Podobně vypravuje Mansfeldova Apologie o jednom z pánů českých, jenž nechtěl na povstání dáti více než 500 zl. a potom bylo mu 300.000 ozeleti. Anhalt zase praví ve své zprávě o bitvě bělohorské, že někteří s velikým zapřísaháním tvrdili, že nemohou obětovati více než 500 zl. a potom

⁷³⁾ Ibid. III. 275. — ⁷⁴⁾ Skála, Historie IV. 225. — ⁷⁵⁾ Ibid. IV. 225. — ⁷⁶⁾ Skála, Historie IV. 93.

páčili svou škodu na 5—600.000 zl.⁷⁷⁾ Tehdejší veřejné mínění pak vůbec shledávalo, že nešťastný konec povstání zaviněn byl „nejvíce příčinou lakomství nezřízeného některých nejpřednějších osob ze stavův království Českého. Nebo mnohý přední pán a obyvatel království, kterému se ze statkův jeho pozemských důchodův do 20.000 (!) kop, rok k roku rovnaje, scházelo, že směl ku potřebě zemské a vlasti své ve válce té zakázati se, do roka pomoci toliko 300 kop učiniti. Jiný, když na něm bylo žádáno půjčky k této věci 2000 kop, že svolil 200 kop, a ostatní podobně dosti málem vlast svou fedrovati hleděli; ježto potom po vzetí Prahy a vyplundrování domův jejich tento naříkal, že mu tolik tisíců na summě hotové a klenotech rozebráno, jiný za tolik, a někteří pak že musili všeho všudyž jmění svého, kteréž za mnohokrátě sto tisíců kop stálo, v štychu zanechati a otrouc ruce od nich odjedti.“⁷⁸⁾ Podobně i zpráva Skálova, že císařští vojáci ukořistili v Praze „mnoho-množství tun zlata . . . , že by skůro člověk nevěřil“⁷⁹⁾, jest těžkou žalobou na lakotu stavův.

Jako se neměli stavové k tomu, aby přispívali na společnou věc penězi, tak byli také liknaví, když šlo o to, aby *osobním účastenstvím v boji* pozdvihli kleslou mysl vojska a napravili jeho kázeň. Jako v jiných oborech, tak i zde jednalo se nesprávně. Proto také stavové, kteří se osobně vypravili i „s dvacátým člověkem“, dne 27. července 1619. podali „žádost takovou: aby z toho tažení mohli býti propuštěni, poněvadž veliká nerovnost se v tom od stavů zachovala, tak že chudší museli do pole táhnouti, bohatší pak že doma, vymluvivše se nemocemi, zůstali, ježto hned po odjezdu jiných na druhý den zdrávi byli, jakž jsou v tom od jistých lidí usvědčeni.“⁸⁰⁾ Tedy veskrze cizím lidem bylo svěřeno, aby bojovali za prospěchy stavů, stavové pak sami z části se boji vyhnuli úplně a část druhá zase rozhořčena liknavostí a lhostejností prvé rovněž opouští boj. A přece jejich podniknutí bylo tak důležité, tak rozhodné! Zde nešlo o nějaký malý spor s korunou, boj jejich musil ve svých důsledcích vésti buď k obmezení moci královské na míru co možná nejmenší, nebo zase k sesílení moci královské na stupeň nikdy nebývalý a k zeslabení moci stavovské. Stavové pak při tom dávali v sázku své životy, svou svobodu i své statky. Či mohli stavové čekat, že bude král, zvítězí-li, šetřiti životů těch, kteří jeho místodržící vyhodili z okna a po nich stříleli? Mohli doufat, že král, zvítězí-li, ponechá jim statků, když oni bez rozpaků brali a prodávali statky královské, statky duchovní i statky jeho věrných? Jak mohli se nadíti že jich ponechá v zemi, když oni sami vyháněli lidi, kteří se neprovinili ničím, leda že nechtěli zraditi krále svého a utonouti s nimi v moři protestantismu a němectví? Sami si diktovali odsouzení, když navrhovali o Plzeňských: „poněvadž město jich i oni bylo by brannou rukou a mocně od nich stavův pod obojí dobyto a v moci jich zůstává, tak že s ním mohou činiti, co chtějí: protož aby z gruntu sbořeno a na věčnou památku nevěrnosti k vlasti vyvrácené zůstalo. Obyvatelové pak jeho aby všichni na věčnost vypovědění byli.“⁸¹⁾ Sami se odsuzovali na sjezdu konaném

⁷⁷⁾ O. Klopp 572. — ⁷⁸⁾ Skála, Historie IV. 350. — ⁷⁹⁾ Ibid. IV. 347. — ⁸⁰⁾ Skála, Historie III. 202. — ⁸¹⁾ Skála, Historie III. 73.

od 25. srpna do 1. září 1619., kde v artikulu III. rozhodli: „Jestli že by kdokoliv . . . nepříteli se poddával, k němu jezdil, chodil, posílal neb k němu bez povolení vši země jezdit, chodit neb posílati chtěl, za ochranu neb ušetření žádal, též jakákoliv psaní od nepřítelů učiněná zatajil, — ten aby za nepřítelů zemského a rušitele pokoje držán byl, hrdlem i statkem propadl a takový statek k dobru země obrácen byl.“⁸²⁾ Zdaž nebylo pravdě podobno, že Ferdinand, až „brannou rukou a mocně“ dobude Čech, naloží s nimi, jak bude chtít; že za jejich dopisování a spojování se všemi jeho protivníky i on je prohlásí za propadlé hrdlem a statky? Zdaž nemusil tedy každý rozvázný člověk považovati boj, do kterého se stavové vrhli, za vážný a nejvyšší důležitý?

Zdá se, že stavové to tak vážně nemyslili. Přemnozí z nich měli vše možné na starosti, pouze *společná* jejich věc byla jim *lhostejná*. Tato nedbalost jejich byla taková, že se Václav Vilém z Roupova nemohl zdržeti kdysi výtky: „Páni, páni! kdež to? račtež posečkati maličko! Jak soudím, že páni ráčí pospíchat k snídani; ale hleďtež, páni, abyste někdy vlasti své neprosnídali.“⁸³⁾ Pan Václav Vilém z Roupova byl zde náhodou prorokem, ale prorokem jako Cassandra; nikdo jeho slov nedbal, nikdo jim nevěřil. Náprava nestala se žádná, vše zůstalo ve starých kolejích, jak je on sám vyličil: „Nic nechce dobrým řádem jíti, sem a tam se všecko rozkazuje, žádný žádného poslouchati nechce, nýbrž kdo raněji vstane, ten hned vládnouti usiluje.“⁸⁴⁾ To ovšem jest doznání velice smutné pro lidi, kteří se ujali tak kvapně díla tak dalekosáhlého. Když takto jednali, pak v skutku není s podivem, že „bouře ve sklenici vody“ mohla smést celý odboj.

Stavové, vlastně náčelníci stavů, začínající hazardní hru o své životy a statky, zajisté byli si vědomi moci, jakou vládl rod Habsburský i jeho spojenci. Ovšem i stavové *spoléhali na spojence*, ale naděje jejich je sklamala. I mohlo se zajisté očekávati, že se stavové rozpomenou na rok 1615. a že budou se snažiti, aby probudili v lidu cit národní a vhodně jej řídíce, že jej obrátí proti Ferdinandovi. Ale toho byli stavové i v této době daleci. „Nebylť odpor stavů českých zápasem českého národa, poněvadž poddaný městský i selský lid boje se nesúčastnil. Vůdcové chtěli boj provést sami, bojíce se dáti lidu zbraň do ruky, aby snad nestal se svobodným. Proto do válečné služby najímali cizince, Němce, a takž vedle hrstky domácích vojáků svěřili v osudném boji život, statky své a svobodu vlasti cizím, najatým žoldněrům.“⁸⁵⁾ V tomto boji se nejlépe ukázalo, jak málo lásky stavové chovali k jazyku českému. Stavové nedbali nijak zákona z r. 1615. a dopouštěli, aby cizozemci byli povyšováni k vysokým úřadům. Tak Anhalt byl jmenován nejvyšším vojevůdcem, Mansfeld vojskem sobě svěřeným mohl ovládnouti celé západní a jižní Čechy, Hohenlohe zaujímal vysoké postavení ve vojsku, Thurn, jenž neuměl dobře česky, ač byl dosti dlouho v Čechách, byl původně vůdcem vojska, krátce všechny vynikající

⁸²⁾ Ibid. III. 320 Tento článek hodil se na pana z Roupova a hr. Thurna, kteří zadrželi mnoho listů Ferdinandových, jen aby nedošlo ku smíření. Viz Jos. Svátek, Habsburkové a český jazyk str. 680. — ⁸³⁾ Skála III. 309 sq. — ⁸⁴⁾ Ibid. III. 289. — ⁸⁵⁾ Ottův Slovník Naučný IV. 43 čl. Bílá hora.

a výnosné úřady vojenské byly svěřeny cizincům, jako by mezi rozenými Čechy všechen vojenský duch byl vymřel. Svědčí li již to vše o veliké lhostejnosti k prospěchům národnosti české, podává o tom důkaz mnohem pádnější „zvolení Bedřicha falckého za krále, jenž za jednoročního panování svého byl v Praze veskrz jen německým dvorem obklopen a sám ani slova českého neznal, ba jeho choť královna Alžběta nevážnost svou k živlu českému i veřejně na odiv stavěti se neostýchala.“ ⁸⁶⁾

A kdyby ještě byli bývali oni cizinci upřímnými a rozhodnými přáteli stavů, pak bychom se tomu nikterak nedivili. Ale byli mezi nimi notoričtí zrádové, jako na př. Hohenlohe. U městečka Svoješic chystalo se v českém táboře noční přepadení císařských. O zamýšleném podniku nevěděl nikdo mimo krále, Anhalta a Hohenlohe. „S tím však vším nepřítel, dovědév se všeho, co v dotčené radě bylo zavříno, čekal v hotovosti na příchod krále. Kterýžto vida pronesení rady své tajné, tomu se podivil převelice a od úmyslu svého upustiti musil. Vinu té zrady připisovali lidé tehdejší vůbec hraběti z Hollachu (Hohenlohe), ba i při dvoře královském ledajakés řeči o osobě jeho proskakovaly.“ ⁸⁷⁾ Přes to Hohenlohe ponechán byl na svém místě a dána mu tak příležitost, aby na Bílé hoře své dílo dokonat. Když mu bylo svěřeno rozestavení vojska, uzavřel zbytečně 1800 mužů v oboře královské, kteří tudíž v rozhodný boj nezasáhli. „Příčinu toho pochopil snad dobře účastník bitvy, Ondřej z Habernfeldu, jenž ve spisku „Bellum bohemicum“ napsal, „že zaprodání vůdcové úmyslně věc na takový zmatek nastrojili, aby se císaři zavděčili.“ ⁸⁸⁾ Tak se odměnil Hohenlohe za to, že porušen byl k vůli němu zákon z r. 1615.

Vzpomeneme-li v krátkosti všech uvedených zjevů v době povstání, pak zajisté přisvědčíme slovům: „Nedostávalo se jim (stavům) ku šťastnému vykonání odvážného činu potřebné síly duševní, prozíravosti, zkušenosti, zmužilosti a vlasteneckého nadšení. Nedůvěřující silám vlastním, utíkali se o pomoc do ciziny. Všude jevila se omezenost, pokleslost duševní, malátnost, až otupělost, nerozhodnost, neobětivost a nevlastenectví.“ ⁸⁹⁾ Za takových okolností musila přijíti Bílá hora, aby byla spravedlivým soudem za všecky uvedené viny. Pouze toho jest litovati, že tento trest nenapravil českých nekatolíků, ale spíše zatvrdil jejich mysl proti katolictví. Stihlo je to, co sami dříve strojili svým protivníkům. Vítěz bera se cestou od nich dříve naznačenou, dal jim na vůli, buď státi se věrnými poddanými — katolíky, nebo se vystěhovati. Jakž oni svým protivníkům konfiskovali statky, tak nyní sami konfiskací byli trestáni. I vražedný pokus proti císařským místodržícím byl podobným způsobem pomstěn. Ale to vše zdálo se jim býti křivdou a ne trestem zaslouženým a tak se v nich rozmáhala trpkost proti katolictví. Pomalu stěhovali se z Čech, aby vyhnuli se katolictví a hle — v cizině sami opouštěli víru, ve které byli vychováni. I Komenský vida, jak bratří mizejí v kalvinismu a v jiných sektách, ztrácí důvěru v pravost své víry a radí, aby bratří po jeho smrti přidali se ku kterékoliv z protestantských sekt. Můžeme tedy právem říci, že nekatolíci čeští opou-

⁸⁶⁾ Jos. Svátek, Habsburkové atd. str. 679. — ⁸⁷⁾ Skála, Historie IV. 323. — ⁸⁸⁾ Ottův Slovník Naučný IV. 44. — ⁸⁹⁾ Ottův Slovník Naučný IV. 43.

šťeli českou vlast ne pro svoji víru, ale pro nenávisť proti církvi katolické, že v cizině se rmoutili pro úspěchy Habsburkův a ne pro bídu vlasti. Vždyť neostýchali se nikterak se vznešeným slovem „vlast“ na rtech voditi do Čech pluky švédské a saské. A jak ti u nás hospodařili, víme a cítíme po dnes. Ale ani ve spolku se Švédy nezničili český národ, jenž pod vládou katolickou se zachoval, kdežto nekatolíci čeští zanikli beze stopy mezi národy nám nepřátelskými.

Frant. J. Krojher.

CONSIDERATIONES,

quas cuidam excellentissimo comiti super subditorum
gravaminibus proposuit non nemo ex nostris, prius quam
officium confessarii apud eundem excellentissimum
acceptaret.

Pan professor Dr. Antonín Rezek ve 2. sešitě Věstníku král. české společnosti nauk na r. 1893. podal dva příspěvky k dějinám selských bouří a selského poddanství ve století XVII., z nichž jeden německý dle originalu českého sepsaný pod názvem: Gewisse, warhaffte und partikular Relation von Anfang, Fortgang und Endschaft des newlichsten von behemischen Bawrn im Koniggrätzer Kraisz erweckten Aufstand und Rebellion ¹⁾ a druhý latinský, jak v nápisu uveden.

Se svolením páně professorovým neváháme tento spisek latinský pro jeho důležitost podati v rouše českém, aby stal se přístupnějším i širšímu obecenstvu, jemuž i několik poznámek o hraběti Lamboyovi jakož i o spisovateli těchto „Considerationes“ připojiti za povinnost uznáváme.

Hrabě Vilém Lamboy, horlivý katolík, u něhož spisovatel „Úvah“ měl nastoupiti úřad zповědníka, byl plukovníkem, později maršálkem ve válce třicetileté. Hraběti tomuto původně náležela panství Hostinné (kde jistou dobu žil i P. des Hayes) a Olešnice, později též Bělohrad a Dymokury. ²⁾

Spisovatelem „Úvah“ byl člen řádu jesuitského, P. des Hayes neb Haies, jak tištěno na spisech od něho vydaných, jenž zde se chybně píše de la Haye neb Hay, což se vysvětlí tím, že jméno francouzských spisovatelů de la Hay bylo tu známější a běžnější, i že nedbáno tenkrát tak přísně rozdílu pravopisného. Že to byl P. des Hayes, jest nyní nade vší pochybnost dotvrzeno.

Když p. prof. Rezek „Considerationes“ chystal k tisku, nebylo mu lze dopídití se zde ni té nejmenší zprávičky o něm.

¹⁾ Bezpečná, pravdivá a podrobná zpráva o počátku, průběhu a ukončení nejnovějšího od českých sedláků v kraji Královéhradeckém způsobeného povstání a vzburčení.

²⁾ Viz zevrubněji o něm Rezek: Dva příspěvky, Bílkovy Konfiskace a H. Hallwich Allg. deutsche Biographie.

I obrátil se P. Jos. Svoboda, superior řádu T. J., na pana P. Sommervogela, spisovatele a člena řádu jezuitského v Luvání (franc. Louvain, něm. Löwen) v Belgii a dostal od něho francouzský přípis, jež zde v překladě nejen pro vzácnou ochotu páně spisovatelovu, ale i pro nemalou důležitost jeho klademe úplně. Zní:

V Luvání 31./3. 93.

Ctihodný otče!

P. C.

Bylo mi třeba, než mi lze Vám odpovědět, hledati informací, jichž se mi dostalo v pravý čas.

Jakub de Haies narodil se v *Charneux* (v nynější provincii Lutyšské³⁾ v bývalém vévodství Limburském) dne 17. května 1615. Studia literární konal v Achách, jeden rok filosofii v Lutychu a vstoupil do řehole v Tournay dne 16. října 1638. První sliby řeholní složil dne 18. října 1640. Na novo konal jeden rok studia literární, jeden rok filosofii, vyučoval tři léta v Lutychu grammatice, v Lucemburku poesii a rhetorice, načež pak vykonal 4 léta theologie v Bouai i byl na kněžství vysvěcen v březnu r. 1652. Léta 1652.—53. konal třetí rok svého noviciatu v Armentières a složil professi 4 slibů v Lucemburku dne 23. listop. 1653. Tam byl pak ustanoven za praefekta studijního a za kazatele. Po tři léta asi potom byl polním kazatelem v Čechách „in residentia Arnoviensi“ v Hostinném, závislé na kolleji jičínské, a v Praze, a zpovědníkem hraběte Lamboye. Vrátil se r. 1660. do Lucemburku, kde byl kazatelem, zpovědníkem, spiritualem i zemřel tam dne 8. dubna 1682.

Tato data čerpána jsou z našeho archivu, avšak P. Sotwel (*Bibliotheca Scriptorum S. J.*⁴⁾ str. 363.) dí, že P. des Hayes je rodilý „*Heuriensis in ducatu Limburgensi*“⁵⁾, to jest *Heure-le-Romain* v nynější provincii Lutyšské (v Belgii). P. de Backer (*Bibliothèque des Ecrivains de la C. de J.*⁶⁾, díl II., sloupec 70.—2.) přeložil *Heuriensis* od *Herve*; to jest omyl, který jsem já opakoval ve svém 4. svazku, jenž právě vyšel, na sloupci 168. Domníval jsem se, že mohu na P. de Backera pro zajímavou podrobnost, týkající se místa rodného, spolehnouti; avšak (uvážíme-li vše náležitě: poněkud neprávem stěžuji si do P. de Backera; shledávám, že *Charneux* jest v *okrese herveském*; tím se vyrovnává vše) v té věci chybil jsem snad. P. de Backer dí dále, dle Sotwela, že P. des Hayes byl missionářem v Altoně a v Hamburce; i zmiňuje se též o jeho pobytu v Čechách. Dodávám k tomu, že v našem archivě nikdy se nejmenuje *de lu Haye*, ale vždy *des Haies* čili *des Hayes*.

Nevěda, má-li p. R. po ruce spis P. de Backera nebo bude-li mítí můj spis, zasílám Vám, ctihodný otče, článek o P. des Haysovi od P. de Backera sepsaný, připojuje Vám zde své dodatky:

1. Kleiner Wegweiser zum wahren Glauben. Aschaffenburg, 12°.

³⁾ Franc Liège, něm. Lüttich.

⁴⁾ Bibliotheka spisovatelů z Tovaryšstva Ježíšova.

⁵⁾ Rodilý v Heure ve vévodství Limburském.

⁶⁾ Knihovna spisovatelů z Tovaryšstva Ježíšova.

2. Das Liecht der Welt, Matth. cap. 5. Das ist die wahre, einige, seligmachende Kirch Christi Sampt ihrem Vnderschied von allen irrenden Rotten unwiderlänglich dargethan. Die 6. Edition. Viel kräftiger und vollständiger den die vorgehende. Allen denen, so in Glaubens Sachen kurtzen, klaren, und aufrichtigen Bericht suchen, sehr nützlich, à R. P. Jacobo des Hayes, der Gesellschaft Jesu Priestern. Gedruckt zu Cölln, bey Wilhelm Friessem, 1671, 12°. pp. 302. — Věnování vévodovi saskému datováno jest z Hamburku 26. dubna 1671. — Schwálení od provinciala provincie gallo-belgické, ku kteréžto přináležel P. des Hayes, datováno jest z Béthune-a 10. prosince 1662 : jest to snad datum prvního vydání.

Tato práce byla přeložena do franciny a vlaštiny, jak udává P. de Backer pod č. 2.

3. Catechismus catholicus (de Backer).

4. Catholischer Katechismus Petri Canisii S. J. mit kurtzen Fragen und Antworten gestellt durch Jacob des Hayes, S. J. Katzeburg, 1673., 12°.

Mám jistý počet vydání německých, přeje-li si jich p. R., naznačím mu je, na př. Hannover, 1674.; — Ingolstadt, 1677.; — Ingolstadt, 1682., 1705.; Veldkirch, 1677.; — Cölln, 1682.; — Hildesheim, 1696.; — Prag, 1697.; — Hannover, 1707.; — Cölln, 1705.

Toť, ctihodný otče, vše, co známo mi o našem P. des Hayesovi, i jsem šťasten, že mohu odpověděti něčím na Vaše otázky. ⁷⁾

Račte plně důvěřovati v mou upřímnou oddanost.

Jsem ve spojení s obětí mše sv.

Reverentiae Vestrae Infimus in Chr. Servus

Sommervogel S. J.

Těmito biografickými zprávami, jež ochotně zaslal P. Sommervogel, dotvrzují a doplňují se domněnky a konkluse p. Rezkovy. Dokázánoť jimi, 1. že P. des Hayes žil v Čechách (asi tři léta), a to od r. 1655. neb 56. až do r. 1658. nebo 59., nespíš až do smrti hrab. Lamboye, jenž zemřel 1659. Roku 1660. byl již v Lucemburku;

⁷⁾ Připojený výstřížek ze spisu P. de Backera jednající o P. des Hayesovi připojili jsme sem též. Zníť:

Hayes, Jacques des, né en 1615 à Herve dans le duché de Limbourg, entra au noviciat de Tournai en 1638; enseigna pendant plusieurs années les humanités, et se distingua plus tard dans les missions en Bohême, à Hambourg et à Altona. Il mourut vers la fin du dix-septième siècle.

1. Kleiner Wegweiser zum wahren Glauben. Aschaffenburg, 12°.

2. Le guide fidelle qui conduit les devoyez par le chemin le plus court à la vraye Eglise de Jesus Christ; par le Père Jacques des Hayes, de la Compagnie des Jesus. Cinquième edition. Liège, Guillaume Henri Streel, 1669, 12°, 7 ff., pp. 296. Cet ouvrage a été imprimé souvent.

La Guida fedele, che conduce i Deviatì pel più breve cammino alla chiesa di Giesù Christo tradotta dal Francese da Leonardo Sociani. Firenze, per P^o Martini, 1686, 8°.

La Guida fedele che conduce i Deviatì pel più breve cammino alla vera Chiesa di Giesù Christo. Opera del P. Jacopo Des Hayes della Compagnia di Giesù. Tradotta dal Francese da Leonardo Sociani. Dedicata all' Altezza Reale

2. že dlel na missionářské stanici jesuitské v Hostinném, podřízené kolleji jičínské. Stanici tu dal zříditi hrabě Lamboy, aby lid selský obrácen byl na víru katolickou, i měla se později proměnit v kolleji, k čemuž nedošlo nejspíše pro nedostatek peněz potřebných na základní jistinu.

Delší dobu žije na panství hraběte Lamboye, zevrubně seznal panující tam poměry, i není divu, že způsob, jak se nakládalo s lidem poddaným (nejen u Lamboye, ale i na jiných statcích vrchností světských), nelíbil, ba z té duše se protivil lidumilnému P. des Hayesovi, protože se přičil i zákonům lidským i Božským. Uvádí do podrobná příkoří a útisky, jež poddaným snášeti bylo na panstvích od vrchností nebo jejich úředníkův, a dovolává se pro ně práva obecného i soukromého.

Kruté ono poddanství, nekřesťanské s lidem nakládání vysvětliti lze jednak tím, že páni byli na mnoze cizinci a vojáci, jednak

di Cosimo III. Granduca di Toscana. In Firenze, MDCCII, nella Stamp. di S. A. R. per Pietr' Anton Brigonei, 12°, pp. 336, sllt.

La lumière du monde ou l'éclaircissement des verités catholiques, opposées aux heresies, erreurs et faussetés des Lutheriens et des Calvinistes. Composé en allemand par le R. P. Jacques Des Hayes de la Compagnie de Jésus. Traduction nouvelle par J. M. Jurisconsulte. A Paris, chez Charles Coignard, 1679, 12°, pp. 228; la dernière page porte 273. L'auteur dit dans la préface que la 1re édition fut tirée à 2000 exemplaires, mais que le titre en était différent. — La lumière du monde ou l'éclaircissement des verités incontestables qui marquent la vraie et l'unique Eglise de Jesus-Christ et qui la distinguent des sectes errantes. Douzième édition purgée des fautes qui se trouvent dans les deux dernières qui ont été faites à Paris. l'an 1679 et 1680. Avec le Catéchisme du R. P. Canisius de nouveau plus amplement deduit en demandes et reponses, principalement en ce qui concerne les controverses. Par le P. Jacques des Hayes de la Compagnie de Jesus Liege, G. H. Streel, 1682, 16°, 12 ff., pp. 212. 1 f. d'approb., plus 107. pp. pour le Cathechisme du R. P. Canisius G. H. Streel (1679).

Dans son Avertissement, le Père des Hayes dit que „la Guide fidelle et la lumière du monde, ne sont qu'un même ouvrage sous deux titres différents La traduction fut par „un homme d honneur à Paris“ qui l'y fit imprimer deux fois sous le nom du Père chez Coignard 1679 et en 1680. Mais le Père en fit une autre traduction où il corrige les fautes du premier traducteur, qui s'était éloigné de son texte et du vrai sens de l'allemand.

L'auteur dit dans sa préface: „... Canisianam doctrinam, novâ formâ vestitam. Katzeburgi, in Saxonia inferiore, de Serenissimi Principis Christiani Ludovici, Ducis Megalopolitani Typographia, Germanice primum, prodire feci anno 1673 Quam deinde Rev. et Ill. D. Maccionius Episcopus Marocensis, et Vicarius Apostolicus Hanoverae, paucis additis, recudendam curavit anno 1674. Et ego rursus Coloniae Agrippinae, tum eodem idiomate typis D. Wilhelmi Friessem quod interim alios in Wesphalia, et in Germania Superiore alios fecisse audio) tum etiam Gallico, ex officina Viduae D. Petri Metternich, anno 1676 edidi Uti et postmodum Lemovici in Galliis factum est . . . rursus alii hoc idem opusculum in varias alias linguas vertendum susceperunt . . . Etiam latine faciendum utile cogitavi idque multis correctis, mutatis, atque adjectis (ut plenius esset opus) feci.“

3. Catechismus Catholicus R. P. Petri Canissii Soc. Jesu Doctoris Theologi. Cum tenerae Juventuti tum Universo Populo Christiano, in Doctrinâ salutis orthodoxâ, breviter, dilucide, et accurate erudiendo, recens in plures Interrogationes, et responsiones, brevioresque praecipuarum Controversiarum Solutiones digestus, ac primum quidem Germanice pluries, deinde Gallice, nunc verò latine Publici juris factus. Opera et studio P. Jacobi Des Hayes Gallo-Belgae, ejusdem Societatis Sacerdotis. Leodii, apud Guilielmum Henricum Streel, 1679, 8°, pp. 138. La déd. est de Liège le 20 Avril 1679. — Même titre Leodii, apud Guilielmum Henricum Streel, Suae Serenissimae Celsitudinis Typogr. 1682. Cum Privilegio et Facultate Superiorum, 12°, pp. 192, sll.

že leckterý z těch pánů nevládl důchody příliš stkvělými, a přituzením roboty a jinými prostředky nechvalitebnými chtěl si nahraditi, čeho se mu nedostávalo.

P. des Hayes za těchto okolností nechtěl býti zpovědníkem u hraběte Lamboye, leč by tento napravil vše a lépe zacházel s lidem poddaným na svých pozemcích. A právě proto mu své „Considerationes“ zaslal jakožto spis pamětní, v němž neohroženě, rozhodně a důrazně, s přesvědčivou logikou, uváděním výroků věhlasných theologů (Busenbauma, Laymana a j.) hleděl hraběte přesvědčiti a žádal, aby vše to uvážil a co nejdříve s ním sdělil svůj o tom náhled. Neučinil-li by tak, prohlásil P. des Hayes rozhodně, že nestane se jeho zpovědníkem, „byť tím i tisíc světů získal.“

Dle zprávy P. Sommervogela byl skutečně zpovědníkem hraběte Lamboye, i podvolil se zajisté tento podmínkám, jež mu kladl P. des Hayes, který by jako čestný muž a horlivý sluha Boží nebyl přijal úřadu toho.

Z „Úvah“ Hayesových vidíme též, že, byť se tu a tam na statcích některých pánův, obzvláště cizinců, poddaným dařilo zle, našli se

„Catechismus iste Catholicus recusatus est in hac provincia (Bohemiae) editione 7^a, mille exemplis Olomucii, Typis Joannis Josephi Kilian, 8°. Editione vero 8^a prodiit Pragae Typis Academicis, 1697, 8°,“ (MS. de Brunn.)

Catholischer Katechismus Petri Canisii S. J. mit Kurtzen Fragen und Antworten gestellet durch Jacob Des Hayes, S. J. Cölln, 1682, 12°, fig. — Cölln, 1714, 12°.

Le Catechisme Catholique du Reverend Pere Pierre Canisius Theologien de la Compagnie de Jesus. De nouveau plus amplement deduit, en demandes et reponses, propres pour la jeunesse, et fortement prouvé par la Sainte Ecriture; principalement en ce qui concerne les Controverses. Par le R. P. Jacques Des Hayes, de la même Compagnie. Suivant la Copie imprimée à Cologne, A Limoges, chez François Charbonnier Pachi, 1678, 12°, pp. 140, sld signée F. B. J.

Le Catéchisme Catholique du R. P. Pierre Canisius, Theologien de la C. de J. de nouveau plus amplement déduit en demandes et réponses, propre pour la jeunesse, et fortement prouvé par la Sainte Ecriture, et principalement en ce qui concerne les Controverses, par le R. P. Jacques Des Hayes de la Compagnie. Liege, Guillaume Henri Streel, 1679, 16°, pp. 1re 6

Catechisme ou Instruction familiere sur les principales veritez de la Religion Catholique. Par Demandes et Réponses. Tres-utile aux nouveaux Convertis. Par le P. Canisius de la Compagnie de Jesus, et traduit par le R. P. D. H. de la même Compagnie. A Paris, chez Estienne Michallet, rue Saint Jacques, à l'Image de S. Paul, MDCLXXXVI. Avec Approbation et Privilege du Roy, 12°, pp. 127, sll. Des exemplaires portent: A Lyon et se vend à Paris, chez Estienne Michallet, etc. L'Avis aux nouveaux Convertis dit: „La Methode de ce Catechisme (du P. Canisius) qui a été traduit en plusieurs langues, dont il s'est fait plus de quatre cent Editions, est claire, courte, aisée, et appuyée des citations des passages de l'Ecriture qui établissent les veritez de notre Religion.“

Catechisme Catholique du Reverend Pere Pierre Canisius, Theologien de la Compagnie de Jesus. De nouveau plus amplement déduit en demandes et réponses, propres pour la jeunesse; et fortement prouvé par la Sainte Ecriture; principalement en ce qui concerne les controverses Par le R. P. Des Hayes, de la même Compagnie. Avec une Instruction familiere en forme de Catechisme pour la Messe et quelques avis pour la Confession et Communion. A Agen, chez Antoine Bru, 1686 Avec Permission, 12°, pp. 160 et 79, sans la profession de foy.

Catéchisme ou Instruction familiere sur les principales vérités de la Religion Catholique, par demandes et réponses: très-utile aux Nouveaux Convertis; par Pierre Canisius de la C. de J., et traduit par le R. P. J. D. H. de la même Compagnie. Paris, 1688, 16°. Edition retouchée par le P. A. Verjus.

On trouve une courte notice sur ce Père et sur ses écrits dans l'ouvrage intitulé: Joh. Adr. Boltens historischen Kirchen-Nachrichten von der Stadt Altona und deren verschiedenen Religionis Parteyen, etc Altona, bey Hammerich, 1790, 8°, p. 391—393.

Sotwel.

šlechtní lidé, kteří se jich vřele a účinně ujímali, jakož i odjinud známo, že na mnoze, když krutěji se svými poddanými nakládali páni, nežnější manželky jejich hleděly zase různá příkoří napravit a nahraditi dobročinností.

Kromě toho jsou zmíněné „Considerationes“ velmi *vzácným a důležitým pramenem* pro tehdejší poměry lidu poddaného v království českém ve století XVII. a mají důležitost netoliko místní, ale *obecnou*. *Věrohodnost* spisovatelova jest nade vši pochybnost zvýšena, neboť zajisté nechtěl ani snižovati šlechtice, horlivého to katolíka, na jehož panství žil, aniž mýnil při tom nadřizovati lidu selskému. Dle pravdy napsal to, co seznal a shlédli sám, i nenáviděl a zatracoval to, co se nesrovnávalo se zákony Božskými a řády lidskými. Z ohrazení spisovatelova, že mluví o poměrech na panstvích Lamboyových, nechce se dotýkati jiných vrchností, zřejmě vysvítá, že podobné poměry panovaly též u jiných pánův, o čemž ostatně jsou i jiné doklady.

Litovati jest, že spisek de Hayesův, chovaný v tajném archivu státním ve Vídni, tak jak jest, není úplný. Vedle úvodu má tři body zevrubněji provedené, ze IV., V. a VI. jsou pouze nápisy, z nichž patrně, že měly se v nich provésti důkazy, jaké nejen škody trpí vrchnost nemírnými břemeny uvalovanými na poddané, ale jaké výhody by měla změnou některých způsobů při hospodářství na panstvích a jak by lze bylo navržené změny tyto provésti.

Jak se k zásadám uvedeným v „Considerationes“ choval řád jezuitský, poučuje nás dodatek k tomuto spisku připojený, v němž P. Křištof Fischer, kterýž 33 let spravoval statky řádu svého⁸⁾, dne 28. srpna r. 1658. píše P. Grobendonqueovi, že P. des Hayes sestavil výpočet „v přemnohých věcech bez hospodáře spekulativně, nikoli prakticky“, dodává však, že dle sepsaného Hayesova výkladu „v přemnohých věcech děje se poddaným křivda.“

V témž dodatku připsal nepochybně proslulý P. Grobendonque odpověď P. Fischerovi, „že nelze říci, jako by P. des Hayes byl učinil rozpočet bez hospodáře; *neboť přemnohé věci, kteréž uvádí, jsou tak jasny, že od lidí dobrého svědomí nemohou se popírati*,“ ať to jakoliv, s „tyranskou praxí některých pánův“. Nový to, doklad ku pravdě historicky dokázané, že vedle statků královských též na panstvích duchovenských kromě několika málo výjimek poddaným vedlo se vždy lépe, nežli na statech vrchností světských, jak správně dokládá prof. Rezek.

Výmluvněji doloží to překlad spisu des Hayesova, jenž tuto následuje:

Úvahy, jež kterémus vysoce urozenému hraběti o stížnostech poddaných předložil kdosi z našich členů, dříve než by úřad zповědníka přijal u téhož vysoce urozeného pána.

Vysoce urozený pane hrabě!

1. Jelikož péče o spásu věčnou tak velikou má důležitost, že všeliká i sebe větší zaměstnání tohoto světa k oné přirovnána nejsou

⁸⁾ Viz o něm zevrubněji v II. knize Rezkových Dějin Čech a Moravy nové doby str. 261. a násl.

leč hračky dětské, — co medle prospěje člověku, byť i veškeren svět získal, ale na duši své škodu vzal?

2. Jelikož Vaše Excellenci v tom žijete věku a v těch poměrech časových jste postaven, že náhle můžete býti povolán k vojsku, kde při zaměstnáních svých soudobých, pokud třeba jest, aby se onen největší úkol před Bohem vykonal, neoude Vám možno jej pořizovati;

3. Jelikož též obecné bohoslovců mínění, které uvádí veleučení P. Heřman *Busenbaum*⁹⁾ v kn. 6. své *Medully*, pojednání 4. o lítosti, kap. 2. část 5. o povinnosti zpovědníkově, tohoto jest druhu:

„Když zpovědníci knížat, šlechticův a jiných velmožů vědí, že oni dosti nečiní povinnosti své, ku př. co se týče správy poddaných atd., z pravidla vázán jest zpovědník nabádati kajícího k jeho závazku, jinak, jestliže mu dá rozhršení, na svá bedra ukládá jeho hříchy, a jakoby slepý slepého vodil, oba padnou do propasti pekelné. Důvod toho jest, jelikož u takových pánů zřídka jest nevědomost nepřekonatelná, že rovněž zřídka se přihází, aby onou nevědomostí nepřinášeli pohoršení mezi poddané, kteří za to mají, že by ony věci byly dovoleny, anebo aby alespoň nepřinášeli škodu obecnou:

Vaše Excellenci snadno z toho můžete usouditi, kterým způsobem já (v případě, že na sebe vezmu správu Vašeho svědomí a tudíž povinnost za Vás před Bohem odpovídati, jak to zpovědníkovi dlužno) nemohu jinak učiniti, leč že Vám i nadále budu vykládati, jak jsem již začal, byste již v jasném světle ty věci viděl a jak bude třeba, je zařídil. Závazkem tudíž svým dohnán jsa, umínil jsem si, že toto následující Vaší Excellenci na uváženou podám, i mám za to, že Vás se vši uctivostí pro vši touhu po věčné spáse, kterou já jsem vzal na sebe i Vy sám přede vším na sebe vzítí musíte, prositi budu, zdali to v hloubi srdce uvažovati a se mnou co možná nejrychleji svůj o tom náhled a konečný úsudek sdělití ráčíte. Což kdyby se nestalo, žádným způsobem, i kdybych tisíc získal světů, nepřijmu péče oné na sebe. Jelikož však péče o žádného jiného pána tohoto království mi uložena není, ohrazuji se výslovně, že nemíním dotknouti se záležitostí kohosi jiného, jakkoliv i tohoto samého nikdy bych se nedotekl, kdyby mne závazek zpovědníka k tomu nedoháněl.

I. Úvaha, která hledí dokázati, že pán nemůže s dobrým svědomím poddané své přidržovati ku konání jakýchkoli prací zdarma.

1. Příčí se tomu právo obecné, které chrání svobodu, dokud se opak toho nedokázal nějakým právem soukromým.

2. Právo soukromé, které by opak toho dokazovati mělo, zevrubně uvádí jisté práce a počet dní, které jedenkaždý poddaný darmo vykonávati se přidržuje, jak výslovně dotvrzují knihy pozemkové.

3. Leč knihy pozemkové nejsou zrušeny ani od Ferdinanda II. ani III, nýbrž nedotknuty ponechány, jak vysvítá z knihy: *Lands-Ordnung*.¹⁰⁾

4. Kniha: *Böhmische Wirtschafft*¹¹⁾ nadepsaná a složená za vévody Valdštejna Fridlandského (který každým způsobem předobře

⁹⁾ *Busenbaum*, jesuita, sepsal dílo: *Medulla theologiae moralis*, jež vyšlo v několika vydáních. Já jsem měl po ruce vydání z r. 1733.

¹⁰⁾ Zřízení zemské. — ¹¹⁾ Hospodářství české.

znal i moc pánův i závazky poddaných), také zevrubně uvádí denní mzdu, která se platiti má za jakékoli práce v knihách pozemkových najmě neuvedené. Toť jest nezvratný důkaz, že za starodávna páni, ba i ti, kteří za našeho věku žili, neuznávali toho potřebu, že by poddaní byli zavázáni zdarma jiné vykonávati práce robot uvedených v knihách pozemkových.

5. V skutku i podnes platí se mzda za ostatní práce na panstvích J. M. Královské a jiných pánů vysoce bohabojných a učených.

6. Obecné mínění velmi učených a bohabojných mužů, ba největší části těch, kteří se polním hospodářstvím nezabývají, ba i mnohých, kteří velmi horlivě se jím zaměstnávají, jest, že obyčej *moderní*, nutiti poddané k jiným pracím *zdarma* anebo za polovičnou mzdu počátek vzal a stále pokračuje v násilí a nucení ku větším a větším břemenům proti spravedlnosti a lásce křesťanské.

7. Poddaní všeobecně nařikají, že se jim ukládají nová břemena kromě starých závazků, v tom případě na pánovi jest prokázati právo své proti právu obecnému (kdežto právo obecné hájí svobody vedle všeobecného názoru právníkův a bohoslovcův, *Suarezia*, *Filliuccia*, *Laymanna*¹²⁾ atd. u *Busenbauma* v *Medulle*¹³⁾) kn. 1. pojednání 1., kap. 2. část 3., jehož slova jsou tato: Kdo chce komu závazek uložit, jenž by jej o svobodu připravil, tomu náleží prokázati, že závazek byl ujednán dle prav. 11.

8. Avšak na průkaz tohoto práva neuvádějí nic, než *praxi násilnou* jistých pánů velepřísných, proti kteréžto praxi stojí praxe opačná pánů bohabojných a učenějších a všech panství královských, smýšlení obecné a odpovědi nejzkušenějších bohoslovcův tuzemských i hospodářů, hlasy veřejné a výtky největší části kazatelův a tolikéž i samo světlo rozumu v každém člověku dobře smýšlejícím, jakož i právo obecné a soukromé, právo knih pozemkových a jiných knih takových, z nichž snadno jest doložiti: 1. že taková praxe pro svědomí jest nebezpečná, 2. oč větší jest násilnost, poddané z panství na panství honiti a důsledně, oč těžší břímě svědomí, což z následujících úvah jasněji a poněkud ostřeji se ukáže.

II. Úvaha, která hledí dokázati, že pán s dobrým svědomím nemůže poddané své ku pracím bezplatně konaným přidržovati týdně po tři dni.

1. Na těch panstvích, které snad na 400.000 v deskách zemských jsou odhadnuta, a na jejich příslušenství jest asi 2000 lidí ku pracím schopných a k nim zavázaných.

2. Dejme tomu, že by se jedenkaždý z nich přidržoval bezplatně pracovati tři dni týdně, bude to u každého po 150 dnech ročně s odečtením 66 dní, které nad 300 dní v roce zbývají jakožto svátky.

3. Dva tisíce lidí, jestliže by ročně po 150 dnech pracovali, robotují 300.000 dní, v nichžto ročně vykonávají práce dílem ruční, dílem s potahem.

¹²⁾ Všichni tři jesuité a spisovatelé: Suarez i Vincentius Filliucci (1556.—1622.), jenž sepsal *Quaestiones morales* (Otázky morální), i Paulus Layman, který vydal spis, zhusta pak na novo tištěný, *Theologia moralis*, V knihovně T. J. jest „editio novissima“ z r. 1691.

¹³⁾ Busenbaum l. c. str. 9.

4. Ježto však na všech těchto panstvích ročně sklízí se asi 8000 měr, předpokládajíc, že vždy jeden denně upraví půdu pro jednu míru, půda pak třikrát se vzdělává pro jedny žně, bude prací s potahem asi 24.000 dní, jejichžto mzda, jestliže se položí 8 nebo 10 grošů¹⁴⁾ za den, bude asi 10 000 nebo 12.000 zlatých.

5. Přidá-li se k tomu vození sena, hnoje, sklizně, dříví z lesa, obilí z panství na panství, vína, ryb a všeho, co patří k řádnému i mimořádnému hospodářství, jakož na př. na dobývání železa, na stavby a jiné podobné, bez pochyby vyskytne se počet ne menší, ba snad větší než předešlý, tak že ročně snadno vystoupí na 20.000 neb 24.000 zlatých veškery vozby úhrnem.

6. Vezmou-li se tyto povozy spolu s ručními pracemi a položí-li se pro kterýkoli den 5 grošů českých (jakož bez odporu, když by se dni tak braly a nedávala se strava, musilo by se platiti přespolním dělníkům, kdyby poddaní nekonali těch prací) bude součet grošů 1,500.000, zlatých pak 75.000.

7. Kdyby se k těmto přidalo asi 25.000 jiných důchodů ročních, ejhle, budeš mítí rovných *sto tisíc* zlatých ročně, které tato panství již nyní vynášejí.

8. Těchto pak sto tisíc ročních bylo by třeba odhadnouti na summu jistiny v deskách zemských na 1,500.000 neb 1,600.000, na kterou tato panství mohla by se nyní vyceniti. Ale to není možno, tudíž nezvratně následuje z toho, že oni poddaní nemohou se při-

¹⁴⁾ Prof. Rezek při tom uvádí denní mzdy převedené na peníze za vykonané různé roboty denní, jež v XVII. stol. se platily. Vzorem v tom bývala nejspíše „hospodářská instrukce Fridlandská“. Pro úplnost a důležitost jejich pojali jsme je sem. Dle pravidla onoho

„Povinnosti roboty ruční i s koni za stálý plat se kladou:

roboty orné pokládá se za den po	20 gr.	
pakli na záhony, tedy po	1 gr.	
branami vláčení se za den pokládá	14 gr.	
hnoje vození	} od vozu	4 gr.
obilí		6 gr.
hnoje rozkydání od řádku po		6 den.
od sena sečení	} vše zároveň po	6 gr.
od dříví štípání		
od obilí žetí		
od hrabání sena za den		4 gr.
vázání ovsa za den po		4 gr.
ovsa a ječmene sečení od záhonu		1 gr. 1 den.
trávy sečení za den		5 gr.
chmele česání	} to vše taxa pokládá, vše na dni počítaje	4 gr.
ovec stříhání		
pletí lnu		
prosa		
varení		
zelí sázení		
okopávání		
trhání konopí		
" lnu	}	2 den.
etc.		
od vochlování konopí		10 gr.
od předení příze od štukey		16 gr.
místem		8 gr."
dříví dělání po		

Viz rukopis universitní knihovny Pražské XV E 16.

držovati aniž s dobrým svědomím donucovati ku pracím zdarma konaným po tři dni týdně.

9. Dále pravím, kdyby se i počet dní a ¹⁵⁾ prací zmenšil o polovici neb alespoň s ponecháním dní snížila se o polovici mzda a pro každýkoli den položilo se půl třetího ($2\frac{1}{2}$) groše, ještě zbyde součet zlatých 37.500 a ještě panství tato ročně vynesou 62.500 zlatých, což jest též nemožno.

10. Ba i kdyby dokonce jeden toliko den v témdni každý poddaný přidržen byl zadarmo pracovati, ještě by vystoupil užitek takových prací na 25.000 zlatých ročně, které s jinými 25.000 důchodů daly by ročních 50.000 a při základním odhadu desk zemských na 800.000 dle přítomného stavu, což zase říci se nemůže, a tím ani tvrditi nelze, že povinni jsou k jednomu dnu v témdni.

Z čehož nutně souditi dlužno:

1. že poddaní těchto panství nemají se přidržovati aniž se mohou s dobrým svědomím donucovati bezplatně k jiným pracím kromě zevrubně uvedených v knihách pozemkových, na jejichž prospěch svědčí taxa desk zemských; poněvadž totiž, jestliže by povinen byl jedenkaždý k jednomu dni týdně, to jest k 52 dnům ročně, přítomná cena těchto panství převyšovala by taxu desk zemských asi dvojnásobně, jestliže by byli dva dni pracovati povinni, trojnásobně, jestliže tři, čtyřnásobně, pakliže šest, sedmeronásobně tolik, kolik obnáší odhadní cena. Co by však následovalo pro budoucnost, kdy místo 2000 dělníků ¹⁶⁾ mohlo by jich býti 6000 anebo 8000 povinných k podobným pracím, kdyby pán, nemaje potřebí takové práce, vybíral za ni peněžitý poplatek, na jakou, prosím, cenu vystoupila by tato panství?

2. Úsudek pronésti dlužno, že nutiti je ku pracím bezplatným přes ty, které jmenovitě vytčeny jsou v knihách pozemkových, jest nespravedlivého vydírání se dopouštěti a vrhati se v závazek k náhradě dle poměru k úchylce od knih pozemkových.

3. Dále souditi dlužno, že nižádným způsobem přiřknouti se nemůže poddaným vykonávání prací, kterékoli by pán chtěl, bezplatně, protože by takové mohl chtíti, že by je, byť celý týden pracovali, sotva zastali. Kterýmžto způsobem tato panství by již nyní odhadnouti se musila jistinou tři millionů a snad více.

III. Úvaha, která hledí dokázati, jakým způsobem poddaní těchto vrchností nynějším hospodářstvím tak jsou obtíženi, že, ačkoli by se spravedlnost neporušila, zajisté láska a služba Boží neomylně se porušuje.

1. Vaše Excellenci má na panstvích svých N. N. i s příslušenstvím asi 3000 duší přístupujících ke stolu Páně, počítajíc obyvatelstvo od věku 11 nebo 12 let, v to zahrnujíc i přesporní, kteří v místě N. a jinde pracují.

2. Z tohoto čísla vyjmouti třeba všechny ty, kteří ku pracím, jež robotami nazývají, nejsou buď povinni nebo schopni, jakož jsou: 1. všichni N. N. svobodní občané a obyvatelé. 2. Všichni Vaší Exce-

¹⁵⁾ Chybí v orig.

¹⁶⁾ Zdá se býti chybou tisku operarum místo operariorum.

lencí hradův, dvorův a podobných domův obyvatelé i úředníci a sudí i učitelé se svými rodinami, které namnoze vynikají počtem osob. 3. Chlapci, dívky ve stáří 11ti, 12ti, 13ti let, větším dílem ke stolu Páně přistupující a přemnoho kmetův a mrzákův i podruhův. 4. Ti, kteří a dokud zaměstnání jsou pracemi mimořádnými při dobývání železa, při kácení a dělání dříví k báním patřícího atd., při stavbách ustavičných a pracích k nim se táhnoucích, jakož jsou: vození dříví a kamene k dělání vápna, jehož ročně přemnoho je potřebí, dříví, kamene, cihel, písku, vápna (na sedm mil vzdálí), prken, tašek, rákosí¹⁷⁾ a jiných věcí potřebných ku stavením samým, rovněž i ku plotům k ohrazení zahrad, ku kopání vodovodův a přemnoho jiných. Ti všichni když se odečtou, zbývá ostatních nanejvýše 1500 ku pracím obyčejného hospodářství.

3. Těchto 1500 osob, zároveň s nepatrným počtem poddaných N. N. obnáší asi 200 shora připomenutých. Majíť však onyno osoby ve dvorech celkem 20ti k obyčejným pracím ročně vystačiti, ve kterýchžto 20 dvorech seje se ročně asi 8000 měr, z čehož následuje asi 24.000 dní k polnímu hospodářství s potřebnými k němu koni a lidmi. K tomu druží se vození hnoje a jeho rozkydávání, druží se sklizeň se žetím a svážením, pak mláčení, potom odvážení obilí vyčištěného do vzdálenosti 7 mil. Vše to dle množství setby; na př. jisto jest, že v době žní v N. přišlo jich jedním rokem ze samostatného panství N. a N. na 2000, kteří všichni v jednom měsíci pracovali! Ejhle, tobě 60.000 dní, v kteréžto přece době i v dolech obstarávány práce osmi dvorův.

4. K tomu přičísti dlužno dni cesty na dobrých 7 mil vzdálené, které za celý rok tolik tisíc lidí koná za příčinou žní, mláčení a jiných prací, tu v letní, tu v zimní době.

5. Seje se u některých z oněch dvorů veliká síla lnu, který jak na poli tak doma až ku tkání plátna po známých pracích převážeti se musí.

6. Asi dva tisíce for sena udělá se ročně.

7. Mimo to štípe se dříví a dovází se do tří pivovarů, do tří kuchyň a ke krbům tří rodin vznešených a ke dvaceti dvorům, učitelů a úředníkům.

8. K tomu přistupují práce na velikánských rybnících N. a N., zároveň s povozy k tomu náležejícími, kteréžto povozy zároveň s oněmi shora připomenutými, řádnými a mimořádnými, snadno rovnají se dnům při hospodářství potřebným a snad daleko je převyšují. Ejhle již více než 48.000 dní povozných!

9. Kromě těchto jak veliké jsou práce při vinicích, při vzdělávání zahrad, při stříhání mnoha tisíc ovcí a jiné přemnohé.

10. Konečně musí též každý k výživě rodiny své, na udržování domu svého, k obstarání vozů, pluhů, podkov, ohlaví, houní a jiných potřeb pro koně a tažný dobytek, k placení dluhů pánu a daní králi svému atd. své políčko a své domácí práce obstarati. *Ať sečte tudíž každý toto vše a posoudí, zdali se to děti může, aby ohromně obtíženi nebyli poddaní?* Já mám za to, že, kdyby součet dní se správně vypočetl, snadno naplní se počet 400 000 a snad daleko výše. A vět-

¹⁷⁾ Mám za to, že filix tu rákosí, a nikoli kapradí, jehož ku stavbám nebylo třeba.

šina se najde takových, kteří snadno týdně pánu svému pracují 4 dni, jichžto cena kdyby se sečtla, rozhodně bude ročně činiti 100.000 zlatých, i budou tato panství vynášeti téměř 125.000 zlatých ročně, to jest asi dva milliony na kapitále, jestliže neplatí se ony práce za cenu rozumnou. *Ejhle, jaké obtížení svědomí!*

NB. ¹⁸⁾ Pivo prodává se za 6 zlatých, které stojí sotva 2 zlaté. Ejhle, druhé břímě! K tomu přistoupí třetí z následujících případův.

Podrobné uvedení některých případů, které bohoslovci považují za zvláště nedovolené a svědomí nebezpečné.

1. Nutiti poddané ku pracím a ke služebnostem, jež bezplatně mají konati, k nimž nejsou povinni mocí knihy pozemkové nebo jiných právních titulů buď na panství a ještě více mimo panství.

2. Pozemkové knihy z vlastní moci rušiti nebo měniti, přidáním nových břemen ku starým závazkům, k nimžto nejsou poddaní přidržováni novým zákonným titulem.

3. Užívati pozemkové knihy ¹⁹⁾ takovýmto způsobem od předchůdce pána změněné, buď aby panství draž prodal, buď z jiné příčiny nespravedlivé.

4. Denní mzdu za práci vypláceti v potravinách, v chlebě, mase atd. a je draž, nežli se vůbec prodávají, počítati.

5. Přílišnými pracemi poddané tak obtěžovati, že větší trpí škodu, nežli jest mzda, která se jim dává, obzvláště v době žní a vzdělávání pozemkův.

6. Nemocné a slabé s nebezpečím života nebo těžší pohromy na zdraví ku pracím doháněti.

7. Ukládati jim nutnou povinnost zameškávati služby Boží ve dnech nedělních a svátečních přidržováním jich k pochůzkám nebo k povozům, když jinak díti se může, anebo též o svátcích pracovati k výživě rodiny, když nedostává se k tomu chvíle v jiných dnech.

8. Tak je množstvím prací ochuzovati nebo jinými břemeny vyssávati, že nemohou kostelu a faráři dávati, čím jsou jim povinni.

9. Uvalovati na ně krmení dobytka pánova mimo závazek z práva urbarního nebo jiného právního titulu.

10. Nutiti je, aby na místo prací, k nimž pod právním titulem jsou povinni, na penězích je spláceli, kdykoli pán jich najmě nepotřebuje. Jestliť jim totiž mnohem obtížněji peníze dávati, a k služebnostem oněm povinni jsou toliko v případě speciálním, kdykoli jich pán potřebuje, dle zásady theologické, že zákon přitěžující (jakýž jest závazek ke službám) ve prospěch poddaných, pokud to písmeno dovoluje, na dobrou stránku má se vykládati, nikoli na stránku horší, beze zvláštního důvodu, jaký by nastal, kdyby pán vymáhal peníze ku placení přespolečným lidem, kterých by na jejich místě užíval ku pracím, když oni sami k tomu svolují.

11. Lid formalně a mimo pozemek prodávati anebo za dobytek a jiné věci zaměňovati.

¹⁸⁾ Po straně: To není dáno aniž vytýkáno.

¹⁹⁾ Chyba: urbaria místo urbario.

12. Nutiti je, by přijímali od pána nebo kupovali od něho sýr, máslo, maso, obilí, ryby, dříví a jiné věci k vezdejšímu živobytí nutné, jichž nepotřebují, anebo když by je mohli jinde dostati za výhodnější cenu anebo jen se škodou mohli je zase odprodati.

13. Případ týkající se slepic, které se dávají za pastvu lesní, ač tam pastvy není, bývá rozhodně ode všech nejvíce zatracován.

14. Podobně i ten, který páčí se na 300 zlatých za dovoz vína, jak tam zapsáno stojí: 1. protože poddaní tvrdí, že nejnověji nuceni byli k povozům oněm zdarma, kdežto se jim dříve dávalo od pána za jednotlivé potahy 400 zlatých, pode jménem dovozné; z čehož následuje, že svolení své, jímž se zavázali ku 300 zlatých ročních, nedali než na odvrácení sužování a že nespravedlivě bylo vynuceno, jakož samo vození, a protože neplatí před Bohem; 2. protože když 300 zlatých platí, nevyjímají se tímto závazkem ze žádných jiných robot, jak osvobozování byli kdysi, když víno vozili. Čímž se stává, že táž povinnost vynucuje se dvěma způsoby, z nichž jeden neb druhý nutně by byl nespravedlivý, i byť povinnost byla spravedlivá, jakkoli není; 3. protože (jak shora pod čís. 10. praveno) peníze v nynější době dávati mnohem jest jim obtížnější, nežli vykonávati práci samu. A neslýchaná jest věc, peníze vymáhati za služebnosti, jichž pán nepotřebuje, ježto oni nejsou zavázáni, než k jistým pracím, když je jich třeba na onom panství²⁰⁾, neboť jsou jakožto poddaní takového panství a jakožto členové takové obce zavázáni k pánovi jen formálně, jakožto k hlavě takové obce a takového panství, jak to zřejmě vysvítá z knih pozemkových a z cenníku panství v deskách zemských.

15. Všeobecně řečeno, bohoslovci odpovídají, že není pánovi dovoleno nová břemena ukládati svým poddaným bez nového titulu.

16. Aniž jim bez závažné příčiny odnímati svobodu. pokud se týče smlouvy a užívání manželství, že by nemohli si vzíti osobu na témž panství nebo pod týmž pánem, jelikož ani otrokům nemůže od pánů vlastně zabráněno býti, chtějí-li v stav manželský vstoupiti, aniž by ze stavu otroctví vystoupili, jak výslovně učí *Layman*.

17. Aniž nemírně odkládati a zabraňovati, aby nevstoupili v stav manželský, když již alespoň zasnoubení s dobrým přesvědčením učinili pod týmž pánem, poněvadž jejich závazek jest platný, aniž se zrušiti může proti jejich vůli, jakož ani synů, kteří s nerovnými, i bez vědomí rodičů, smlouvu manželskou uzavírají, jak praví *Layman*.

18. Z toho následuje, že není dovoleno manžela v jednom dvoře a manželku v jiném dvoře k pracím ustanoviti, protože spolužití manželskému tím se zabraňuje, aniž užívati jiných podobných praktik, které spolubydlení manželům zabraňují²¹⁾, jelikož vlastně dovoleno není ani otroky tak od sebe odlučovati, dí *Layman*; protože pán svolující ku sňatku jejich mlčky se zavazuje, že jim zákonův o manželství ponechá na vůli.

19. Nedovoluje se překročiti poměr trestu za provinění při trestání vinníků buď vězením buď vykonáváním prací v poutech že-

²⁰⁾ Mním, že tu chyba tisku: dominis místo dominio.

²¹⁾ Patrná chyba: impedunt místo impediunt.

lezných a podobné, tím méně bitím rodičů za útěk dětí, bez jejich vůle uprchlých.

20. Aniž ukládati poddaným podíl, jenž od pána samého na berních odváděti se má, aby jej oni kromě svého platili.

21. Pán povinen jest kostelu odváděti desátek z polí k tomu určených, jakmile je vzdělával po tři léta od té doby, co ležela ladem, i tenkrát, když by bez takového vzdělání ladem ležela.

22. Pán, který v těchto a v podobných věcech nespravedlivě něco sobě přivlastnil, je zavázán²²⁾ k náhradě škod způsobených.

23. Aniž sobě může utvořiti bezpečný úsudek z praxe některých jiných, proti obecnému náhledu bohoslovců a proti praxi poctivců, jestliže by nenašel důkladného souhlasu bohoslovců, jakéhož já jsem dosud nenalezl.

24. Pán povinen jest úředníky a zástupce své zavázati, by zachovávali spravedlnost v těch a podobných věcech a zadost učinili svým povinnostem, sic jinak obtěžuje se jejich hříchem, jestliže, věda o tom a moha to zameziti, obmeškává toho.

25. Rovněž povinen jest veřejné zločiny a pohoršení na svých statecích staviti, jakýmž až podnes býti nepřestává cizoložství toho, který dvě ženy živé pojal v Olešnici²³⁾

26. Patron chrámu zavázán jest starati se o to, by se kostelu odváděly jakož i faráři desátek, což bez jeho přispění nemůže se s výsledkem vymáhati.

27. Posléze povinen jest naléhati na zachovávání příkázání Božích i církevních, přispívati v tom farářům, kteří bez jeho pomoci nemají dostatečné moci donucovací u neposlušných lidí.

To jest rozhodnutí, které přinéstí mohu dle názoru doktorů, pod nimiž jsem studoval, z knih, které jsem o věci té četl, a z bohoslovců tuzemských, jichž jsem se o téže věci dotazoval. Toto rozhodnutí nikterak nečelí tam, *bych vymáhati chtěl poddaným osvobození od závazků zákonných*, nýbrž toliko tam, by se poznalo, ku kterým závazkům tento speciální druh poddanství se vztahuje, a jakým způsobem pán ho může užívati tak, aby pro časný zisk neutrpěl škody na spáse věčné.

Aby Vaše Excellenci zde zároveň viděla, což se téměř sem vztahovati zdá, přidávám následující úvahy na způsob toho, jenž radu dává, nikoli však toho, jenž zákon nějakým způsobem ukládati chce.

IV. Úvaha, která hledí dokázati, jaké škody pán sám sobě způsobuje pro hospodářství svrchu připomenuté a pro přílišná břemena poddaných.

V. Úvaha, která hledí dokázati, oč více zisku bráti by mohl pán, kdyby změnil leccos v hospodářství řečeném ku spáse svědomí svého.

VI. Úvaha, že jest možno učiniti takovou změnu.

* *

²²⁾ Má tu býti tenetur a nikoli teneretur.

²³⁾ Jsou nyní tři vsi jménem Olešnice na panství Hostinném. Lamboy, který po zavraždění Albrechta z Valdšteina dostal i panství Hostinné, spojil bývalé samostatné panství Olešnické s tímto v panství jedno, jak to jest až podnes.

Toto psaní, pokud odjinud bylo lze poznati, pocházelo prý od Patera *de la Haye* ²⁴⁾ k Jeho Excellenci panu hraběti *Lamboyovi*, ²⁵⁾ o kterémž psaní P. Křištof *Fischer* v tento smysl psal jakémus P. Grobendaney ²⁶⁾ z našeho řádu, v Liběšicích dne 28. srpna léta 1658: „Vracím Vaší důstojnosti úvahy hospodářské a výpočet Patera *la Haye* ²⁷⁾, ježž, jak se zdá, učinil v přemnohých věcech bez hospodáře, z domyslu (spekulativně), nikoli prakticky. Mám však přece za to, že v přemnohých věcech děje se jakési bezprávi oněm poddaným, kteří vykonavše své práce, k nimž přidržování jsou na vlastním panství mocí poddanství a člověčství, donucují se na jiná panství pustá za polovičnou cenu.“

(K tomu připsáno v opise, což v originale chybí, jinou rukou, bez pochyby od P. Grobendonquea):

„Mně zdá se, že nelze říci, jakoby Pater N. N. byl v přemnohých věcech výpočet zdělal bez hospodáře. Přemnohé věci totiž, které uvádí, jsou tak jasny, že od lidí dobrého svědomí nemohou býti popírány, buď si jak buď s tyranskou jistých pánů praxí.“

Dr. M. Kovář.

P. Bonaventura z Kolína,

kapucin, reformator města Fulneku.

Studie z archivu sv. kongregace de propaganda fide v Římě.¹⁾

Píše

HYNEK KOLLMANN.

Kratičkový boj na pláni bělohorské byl dobojován, odpor stavů českých zlomen, a velmi rychle všechny ostatní země koruny České octly se zase v moci císařského rodu Habsburského. Jakkoliv pak odboj český nebyl v podstatě bojem náboženským, přece, jakmile byl udolán, vítězná strana katolická ruče ujala se příležitosti vítané, aby přinavrátila k jednotě s církví římskou staroslavné Čechy a učinila z nich, jež byly celé střední Evropě prvním východiskem hnutí evangelického, mocnou baštu katolicismu.

Cís. Ferdinand II. byl zpečetil úmysl ten slavným slibem v poutnickém kostele mariazellském již dávno před bitvou bělohorskou, a veškerá minulost jeho v zemích štýrských prvé, než nastoupil

²⁴⁾ V opise jméno „de la Haye“ přeškrtnuto.

²⁵⁾ V opise jméno „Lamboy“ též přeškrtnuto.

²⁶⁾ Chybné; správně Grobendonque Karel, spisovatel z řádu jesuitů, rodilý v Mecheln (Franc. Malines) v Belgii r. 1600. († 1672). Byl činným při zřízení první studentské legie v Praze r. 1639. a hlavně při jednání o sloučení kolleje Karlovy a Ferdinandovy v universitu Karlo-Ferdinandovu 1654.

²⁷⁾ V opise zase přeškrtnuto.

¹⁾ O předmětu tom autor přednášel v historickém kroužku na podzim r. 1892. Tehdy bylo mu zavázati se slibem, že přednášku tu otiskne ve Sborníku. Protože však další bádání jeho v archivu Propagandy vyneslo na jevo mnoho podrobností nových, bylo třeba valně pozměnití formu přednášky. Splnění slibu tudy se protáhlo.

v dědictví po cís. Matyášovi, byla zárukou, že splní naděje kladené veň od světa katolického, ale přes to přese všechno tužba strany katolické nedala se uskutečniti bez velikých obtíží.

Ohromná většina obyvatelstva zemí Českých stála v táboře nekatolickém a cenila si náboženské přesvědčení výše než národnost. To platí nejvíce o bratřích českých. Lutherani vedle toho doufali vždy v přímluvy spojence císařova, kurfirsta saského, které vskutku opětovně byly činěny za ně. Neutuchající válka a zápletky zahraničné dodávaly obojím posily k vytrvalosti, kdežto byly závadou straně katolické, bez toho málo četné v zemi a trpící vadou nejednou. Arcibiskup pražský, Jan Lohelius, muž kdysi proslulý svou rázností, byl již sešlý věkem, duchovenstva byl veliký nedostatek, a stav jeho účinkem dob předešlých byl z části velmi pokleslý. Došlo k tomu hlavně vinou vrchností, bez rozdílu, zda byly protestantské či katolické, vykonávajících právo patronatní způsobem takovým, že úpadek stavu kněžského jak hmotný, tak namnoze i mravní byl neodvratným jeho důsledkem. Postavení kněžstva katolického v Čechách bylo tak bídné ještě r. 1622., že faráři houfně žádali za propuštění.²⁾

Rok 1622. způsobil značnou proměnu: jednak v Čechách zemřel arcibiskup Lohelius (2. list.), jehož nástupcem stal se Arnošt Vojtěch, hrabě z Harrachu, muž mladý, plný bujaré síly a ušlechtilého nadšení, jednak v Římě založena byla (6. led.) kongregace de propaganda fide, ústřední to sbor kardinalův a prelátů, který měl starati se missiemi a jinými prostředky o šíření víry katolické.

Kongregace tato — již v zájmu krátkosti budeme nazývati Propagandou — záhy pojala v obor své působnosti země koruny České, k nimž pozornost její první ze všech obrátili pánové Vilém Slavata a Jar. Bořita z Martinic zprávou o náboženském stavu království Českého, již dali napsati známému zpovědníkovi císařovu P. Vil. Lamormainovi.³⁾ Brzy potom došla nová zpráva s příslušnými návrhy od proslulého P. Jeronyma Lappia, generalního visitatora řádu konventualův,⁴⁾ a velmi obsírná zpráva nuncia vídeňského, Mons. Karla Caraffy, biskupa averského, který mimo to pravidelnými listy oznamoval Propagandě potřeby církve české.⁵⁾

Tudy Propaganda hned v prvním roce trvání svého postavena byla před otázku českou. Naskytl se tu nejeden úkol vážný, obtížný! Jedním z neodkladných byla pomoc v příčině nedostatku kněžstva.

Když byl cís. Ferdinand II. přísnými patenty vypověděl ze země kazatele protestantské a bratrské, převážná většina far zůstala neosazena, největší díl kostelů zbaven veškerých bohoslužeb. Skrovný počet duchovenstva katolického nepostačoval a ještě i ten musel býti ztenčován odstraňováním kněží nehodných. Šlo zajisté při apoštolské práci, jaká nastávala v zemích Českých, vrchním pastýřům jejich, v Čechách arcibiskupovi pražskému, hr. Harrachovi, na Moravě biskupovi olomouckému a spolu kardinalovi, Frant. knížeti z Dietrichštejna, o to, aby kněžstvo působilo nejen slovem, nýbrž i příkladným životem svým. Když pak ani zvláštní plné moci vymáhané Propagandou pro země České v příčině svěcení kněžstva, ani

²⁾ Zpráva vídeňského nuncia ze dne 31. ledna 1623. v arch. Propagandy svaz. I. Boemia ad 1629. Nro. 214. fol. 38. — ³⁾ Arch. propag. tamže fol. 9. až 11. a fol. 13.—14. — ⁴⁾ Tamže fol. 49. — ⁵⁾ Sr. tamže fol. 87. a svaz. Lett. volg. Nro. 2. fol. 33. b.

výhody poskytované jim při papežských seminářích pražském a olo-mouckém nestačily, Propaganda rozhodla, aby duchovenstvo řeholní bylo přibráno ku pomoci. Příklad toho byl dal — nejspíše na po-nuknutí zmíněného visitatora P. Jeronyma Lappia — general řádu konventualů, který již v polovici roku 1622. vypravil z provincie hnězdenské několik kněží řádových do Čech.⁶⁾ Tudy Propaganda r. 163. dala rozkaz generalům nejprve řádů dominikanského a au-gustinianského,⁷⁾ potom všech ostatních,⁸⁾ aby vyslali do zemí Českých řádové kněze mravů bezúhonných, kteří by byli mocni ja-zyka českého nebo polského neb německého, aby mohli s prospěchem zastávat úřad buď farářů, buď missionářů. Zároveň pak vybírala sama z kněží řeholních muže nejschopnější a ustanovovala je svými missionáři v zemích Českých, dávajíc jim patenty, kterými oni — až na kázeň řeholní — byli vyjímáni z pravomoci svých představených klášterních, tak že tito neměli práva určovati jim jejich působíště, ani odvolávati je z missií, ve kterýchžto věcech missionáři Propa-gandy podléhali toliko jí samé. Tyto posly své Propaganda opatřo-vala ochotně vším, co mohlo usnadniti těžkou jejich úlohu. Posílajíc je kázat slova Božího a vykládat evangelia nekatolíkům, dovolovala jim, aby směli míti u sebe a čítati knihy kacířské a zakázané, aby poslouchali zpovědi a směli rozhřešovati též od klateb a jiných přísných trestů církevních i ty, kteří byvše již obráceni na víru katolickou opět zapadli do bludů, aby směli beztrestně obcovati obřadům nekatolíkům a poslouchati kázání jejich, aby směli míti oltář přenosný, konati bohoslužby také za přítomnosti nevěrců, ba mnohdy sloužiti dvakráte za den mši svatou; také dávala jim plnou moc znova světit kostely a hřbitovy znesvěcené. Všeliké výhody tyto scházely missionářům, jimž jejich vlastní představení řeholní — po smyslu rozkazů Propagandy — ukládali missie. Řeholníci taková zůstávali podrobeni ve všem přímým představeným svým, a Propa-ganda zřídka a pouze náhodou zvěděla kdy co o jejich působení, kdežto dávala si od missionářů svých i zase o nich posílati zprávy pravidelné, sledujíc a posuzujíc každý krok jejich.

Zmíněné rozkazy Propagandy týkaly se arci v první řadě řeholního duchovenstva v zemích našich. Jinde bylo by asi nesnadno bývalo nalézti kněží znalých řeči české. Avšak právě v zemích našich Propaganda uhodila v té příčině na jistý odpor. Někteří z přísnějších řádů — na př. řád kapucinský — totiž nevalně přáli missionářskému životu členů svých, vidouce v tom rušení řehole; a museli-li přece povoliti nařízením vydaným z Říma, vyhledávali vždy příležitosti, jak by shromáždili rozptýlené bratry zase ve zdech klášterních. Tudy Propagandě zhusta bylo slýchat žaloby tu missionářů proti před-staveným, tu těchto proti oněm a konati o nich vyšetřování zevrubné, při čemž nerada stavěla se proti duchu řeholí.

⁶⁾ Sr. tamže Lett. volg. Nro. 2. fol. 27. — ⁷⁾ Tamže fol. 49. — ⁸⁾ Tamže ve svazku Acta Sac Congreg. a. 1622—25. fol. 43. b.

Případ toho druhu udál se s P. Bonaventurou z Kolína⁹⁾, knězem řádu kapucinského na Moravě.

P. Bonaventura přebýval počátkem r. 1623. v klášteře olomouckém. Guardian kláštera toho k rozkazu provinciala řádového, P. Romana z Lodi, v čase svatopostním r. 1623.¹⁰⁾ poslal ho na missie do Fulneku, nejspíše vytknuv jemu čas, po který měl zdržeti se tam. Zajisté provázal ho na missii jeho jeden ze mnichů téhož kláštera.

Ze zprávy, kterou P. Bonaventura učinil svému provincialovi, zvěděl o působení jeho nuncius vídeňský, Mons. Caraffa, který nemeškaje podal o tom zvěst Propagandě. V dopise, daném ve Vídni 3. dne června 1623.¹¹⁾, oznamoval jí pokroky katolické reformace v Čechách i na Moravě, přednášel stesky kardinála z Dietrichštejna na nedostatek duchovenstva a radil, aby vyzváni byli řádové řeholní k missiím v zemích Českých, které prý jsou k velikému užitku, „jakož P. Bonaventura z Kolína kapucin píše P. Romanovi provincialovi, že odebrav se s jeho dovolením z kláštera olomouckého kázat do města Fulneku, v době osmi dní katechizoval a přijal do církve 130 kacířův a v den sv. Filipa a Jakuba¹²⁾ spálil tolik knih kacířských přinášených jemu od dítek městských, jež násilím braly je ze všech domů, že oheň uprostřed náměstí trval plných 5 hodin; kteréžto dítky nalezše v domě jistého pikharta (rozuměj českého bratra) obraz Bedřicha Falckého, připevnily jej na dlouhou tyč a nosily dlouho po městě, tupíce ho i volajíce: „Zimní král“, a posléze hodily jej do ohně. A na zítří tytéž dítky vyrazivše ze škol, vnikly do radnice, vybraly odtamtud knihovnu chovanou tam jistého odpadlého kazatele¹³⁾ a donesše ji na náměstí, obrátily ji v popel. Načež řečený kněz odešel do Olomouce, opustil onen lid jak katolický, tak kacířský, kterýž všechen oplakával ho něžně. Tudy za málo dní poslali povolat ho nazpět.¹⁴⁾“

Tento list nunciův byl čten ve valném shromáždění kongregace de propaganda fide, konaném 27. června 1623., a přijat s velikým potleskem.¹⁵⁾ Bylo usneseno odpověděti nunciovi s povděkem za zprávu tak vítanou a vyzvati ho, aby častěji oznamoval Propagandě i pokroky i potřeby. V odpovědi dané nunciovi 1. dne července 1623.¹⁶⁾ podotčeno bylo výslovně, kterak zpráva o činu dítek fulneckých byla papeži i Propagandě k veliké libosti, poněvadž prý jest cosi zázračného u věci té. — Zároveň poslán byl dopis latinský P. Bonaventurovi samému, jímž Propaganda ho prosí, aby, jak začal ve Fulneku, pokračoval ve svatém díle tom, ujišťujíc ho, že

⁹⁾ Miněn je, tuším, Kolín n. R. — ¹⁰⁾ Popelec připadl roku toho na 1. den března. — ¹¹⁾ Čte se v arch. Propagandy ve sv. I. Germania ad 1629. Nro. 330. fol. 424. — ¹²⁾ 1. května 1623. — ¹³⁾ totiž knihovnu J. Am. Komenského.

¹⁴⁾ Z posledních dvou vět je patrno, že P. Bonaventura opustil Fulnek již v měsíci květnu, nejspíše ve druhé polovici toho měsíce. Poněvadž však — jak poznáme — působil ve Fulneku opět v měs. červnu 1623) a zdržel se tam až asi do konce července, lze souditi, že nezůstal příliš dlouho v klášteře olomouckém, nýbrž missie jeho byla od jeho představených prodloužena. Podobá se pravdě, že náš missionář ve zprávě zaslané provincialovi, kteráž dostala se do rukou nunciových, právě žádal provinciala, by mu dovolil navrátiti se do Fulneku.

¹⁵⁾ Arch. Propagandy Acta S. Congreg. a. 1622. ad 1625., fol. 48. b. —

¹⁶⁾ Tamže Lett. volg. 1622—1623. Nro 2. fol. 93. b.

učiní věc velmi příjemnou Bohu, papeži i Propagandě, od níž přál-li by si patentu a plných mocí, aby stal se jejím missionářem, nechť jen oznámí; bude mu vyhověno.¹⁷⁾

List tento, poněkud opozděný na cestě, zastihl P. Bonaventuru již v kapucinském klášteře pražském. Bylť z missie své fulnecké koncem měsíce července (1623.) od představených svých na dobro odvolán a z trestu poslán do kláštera pražského, zbaven byv tudy každé naděje, že by znova vypraven byl na missie. Naděje jeho Propaganda dopisem svým oživila, ba dokonce dala mu doufati, že stane se přímo missionářem jejím. I neváhal přihlásiti se o patent její listem¹⁸⁾ daným 5. dne listopadu 1623., v němž obšírně vyložil působení své ve Fulneku a trpce toužil do představených svých, stavících se na příc missiím.

Vylíčil hluboké moře zármutku, do něhož střemhlav uvrhla jej zlá vůle představených, končí dopis svůj těmito slovy: „Ejhle, když hrozí největší nebezpečí utonouti, Bůh milosrdný, který nás potěšuje, abychom i my mohli těšiti jiné, podav mi ruku pomocnou, navrátil mne do předešlého klidného stavu duše. Vnukl a vdechl svaté kongregaci, aby nabídla mně patent mé missie a plné mocí potřebné k tomu úřadu. Nabídla jej a slíbila, že ho dosáhnu a dostanu. Poznávaje tedy, že horlivost má je milá Bohu, drahá Jeho Svatosti i celé sv. kongregaci, důvěrně sice, ale pokorně vrhám se k nohám jejím, uvádím na paměť list poslaný mně a očekávám veřejný list své missie spolu s nejsvětějším požehnáním, bych netoliko na jednom místě, ale všude směl kázati, kde podá se příležitost. — Žeň nachází se mnohá hlavně proto, že od cí. Veličenstva vypovědění jsou kazatelé kacířští, ale dělníků jest málo. Prosme tudíž pána žně, aby poslal dělníky na žeň svou. Kdyby náš řád poslal kazatele na místa kacířská, velký vzrůst měla by z toho církev katolická, neboť více než ostatní působí kapucín slovem i příkladem; víc naučí a pohne hrubý jeho šat, než jiných řeči vyšperkované. — Tato provincie živí více než 50 kazatelů, z nichž sotva 10 vskutku káže. Nevýslovný užitek ostatní by učinili mezi kacíři. Na mnohých místech lid jest učelivý, kterýžto je pokazen špatným životem a příkladem duchovních; duchovními rozmluvami nebo vystavováním jména Páně, jak máme v obyčeji činiti při lidech trpících zimnicí, dal by se obrátiti od kapucína. — Tolik však vím ze zkušenosti: kde je mnoho bratrů, že kazatelé málo prospějí pro přílišnou důvěrnost některých; více však prospějí, kde neznámi, sami se soudruhům zralého a osvědčeného života dlí.“

„Dlouho pídícímu mně se po takovém soudruhu vytoužen sám se nabídl: velebný otec Bernardin Florenčan, kazatel, muž ducha horlivého, žádostivý cti Boží a spásy duší a hotov snášeti dobré i zlé, jak lze viděti z listu připojeného. Toho tedy si žádám, aby byl přidělen mně listem veřejným za průvodce.“

„Abychom však působili se zdarem, je potřebí mnoha plných mocí, o něž pokorně a snažně žádáme: 1. Přisluhovati všemi svátostmi v místech, kde nebudou kněží; 2. čistiti knihy kacířské a za-

¹⁷⁾ Tamže I. Germ. ad 1629. Nro 330. fol. 424. b. — ¹⁸⁾ Čte se psán latině, v archivě Prop. ve svaz. I. Boem. ad 1629. Nro. 214. fol. 534.

kázané, abychom jedny mohli spáliti, ze druhých usvědčiti kacíře; 3. rozhřešovati z každého kacířství, ne jenom z jednoduchého, nýbrž i takového, do něhož klesají, kdož odpadávají od víry katolické. Jsouť lidé, kteří podruhé nebo častěji byli nuceni opustiti víru katolickou, nebo takoví, kteří zanechavše některého bludu, vyznávali po nějaký čas víru katolickou a z donucení, nebo ze strachu, nebo z přílišné nevědomosti zase zapadli do kacířství, touží však opět obrátiti se a nebudou-li rozhřešeni, nenavrátí se již, nýbrž spíše zahynou. Ubozí, měli mnoho pánů: hned katolíky, hned kacíře, znova katolíky, znova kacíře; jací však jsou páni, tací jsou i poddaní. Jest potřebí, aby za těchto nejposlednějších dob všichni všechno činili, abychom získali mnohé. O tom nijak nepochybuji, dá-li mi sv. kongregace list veřejný mé missie a povolí plné moci potřebné k úřadu tomu, mezi nimiž jest i moc čísti mše a kázati na místech znesvěcených od kacířů. Dosáhneme-li toho, odebereme se na místa kacířská. S tím zc.“

Příložený dopis společníka Bonaventurova P. Bernardina z Arezza, psaný vlaským jazykem a daný 4. listopadu 1623.¹⁹⁾, jest obšírnější. P. Bernardin předně vytýká v něm s důrazem, že úmyslem zakladatele řádu sv. Františka bylo nejen, aby bratří řeholní hledali spásy duše své, nýbrž také duší jiných, hlavně nevěřících, a vybízí je k tomu velmi důtklivě ve 12. hlavě své řehole, v níž dí: ti z bratří, kteří z vnuknutí Božského budou chtítí mezi Saraceny nebo jiné nevěřící jíti, nechť zažádají za dovolení. P. Bernardin sám byl prý před mnoha lety přiveden z temnot tohoto světa ke světlu a poznal v řádě svém dobrodiní Boží; uznává je a máje na mysli jak povolání své tak svatý úmysl zakladatele řádu, cítí, že nemůže jinak ukázati se hodným jeho nežli touhou vyliti vlastní krev ke cti jeho a pro spásu duší. Touhu tuto Bůh sám vložil mu od prvopočátku do srdce, ať již stojí ho třeba vlastní život. Vzrostla pak tím více, když představení jeho svěřili mu úřad kazatelský. Poznal totiž, kterak tato kázání v místech, kde bratří obyčejně zůstávají a jsou známi, bývají s malým prospěchem, buďsi proto, že laikové pozbyli příchylnosti k řádu jejich, buďsi proto, že hříšníci zvyklí již chybám svým, slyšíce ustavičné výčitky a obvyknuvše si poslouchati stále totéž, potřásají hlavou a vysmívají se kazatelům, mnozí pak přicházejí na kázání spíše ze zvyku, buď aby se zdáli hodnými, buď aby posuzovali kazatele, zda káže dobře, či špatně, a tudy činí se nehodnými slova Božího. Takž kazatelé vidouce, že podstupují doma nadarmo veškeru námahu, již by mohli na místech jiných přivéstí tisíce duší k poznání pravé víry, kdežto hodinu co hodinu tisícové, nemajíce, kdo by jim kázal, padají do záhuby věčné, šírají ducha svého touhou, aby směli jíti mezi ně, jakož Kristus nařizuje v evangeliu. On sám přednesl prý několikráte tuto tužbu představeným svým a zvláště také generalovi řádovému; jedni mu odpověděli, aby prý psal si do Říma o dovolení, jiní vymlouvají se, že nenaskytla se jim příležitost a pod. Velkou naději a útěchu čerpal z listu psaného od Propagandy P. Bonaventurovi Kolínskému, kazateli velmi velikého zápalu i ducha, kterýž svým přičiněním a s pomocí milosti Boží obrátil na sv. víru jedno celé město s 18 vesnicemi

¹⁹⁾ V. tamže na fol. 533.

okolními, kdež byli vesměs kacíři. Ve kterémžto listě ona projevujíc mu spokojenost nad jeho nadšením, s láskou a horlivostí právě otcovskou a pastýřskou ho vybízí, aby pokračoval ve svatém díle tom, nabízejíc mu ochotně všechnu pomoc a veškerý prostředky, které by mu byly k tomu nutny. I pozoruje tento hodný kněz, kterak takřka zahazuje námahu svou, když káže uvnitř kláštera, a znaje z vlastní zkušenosti, jak úspěšna by mohla býti činnost jeho na venkově, kdežto představení řádoví nechtějí, aby kazatelé vzdalovali se kláštera, vážíce si více nežli spásy duší toho, aby mnich společně s druhými zpíval hodinky v choru, skutečně již poklesl na mysli. Avšak Bůh sám přišel mu na pomoc, ponuknuv Propagandu, aby nabídla jemu pomoc svou, a on, jako pokorný a poslušný syn, jest hotov pokračovati v díle počatém s dovolením a požehnáním jejím, kdekoli líbilo by se jí. — P. Bernardin zvědév to všechno od samého P. Bonaventury, v touze royné s tužbou tohoto, nabídl mu se za společníka v missii. Jeť prý při úkolu tom pomoc nevyhnutelná; jediný kazatel nestačí na místě jednom, poněvadž zatím co onen je zaměstnán kázáním a přípravou k němu, je potřebí druhého, který by poslouchal zpovědi, přisluhoval svátostmi, pomáhal u vyučování katechismu a vysvětloval tajnosti i obřady církve svaté. P. Bonaventura prý ochotně přijal nabídku jeho, ač-li Propaganda dá souhlas svůj. Tudy prosí co nejsnažněji o milost tu. — V závěrce listu svého P. Bernardin, který byv průvodčím provincialovým, prošel s ním téměř celou provincií (Čechy, Moravu a obojí Rakousy), líčí z vlastní zkušenosti nedostatek duchovenstva v zemích těch, dokládaje, jak velkých úspěchů lze dodělati se skrovnými mnohdy prostředky. Vypravuje, kterak r. 1622. na cestě z Prahy do Budějovic pouhý frater provázející je, obrátil na víru katolickou 3 nebo 4 kacíře. O podobných případech doslechl prý také z Uher a z Orientu. V Čechách prý hlavně od toho času, kdy císař vypověděl kazatele evangelické, udá-li se, že některý kněz řádu kapucinského přijde do města, vše hrne se za ním, a páni nebo hejtmané měst těch, kteří jsou nyní veskrze katoličtí, donucují také trestem ty, kteří nechtějí jíti na kázání; mnozí chtěli by prý přinutiti své poddané, aby se pokatoličili, ale nemají, kdo by jim kázal a je vyučoval u víře, a tím činem přemnozí zůstávají v osidlech ďáblových. Z toho ze všeho a z vítězství zázračných, jež Bůh dává zbraním císařským, P. Bernardin vyvozuje, že Bůh obrátil milosrdné oči své na země ty a chce navrátiti jim světlo své víry, přivolati je ze smrti k životu. Uskutečniti tuto vůli Božskou jest úlohou Propagandy. Pisatel však vytýká, že k úkolu tomu není potřebí pouze slov, nýbrž i dobrého příkladu. Zázraky totiž považují kacíři za dílo ďáblovo, učenost porážejí důvody Lutherovými a Kalvinovými; připojí-li však kazatel ke slovům svým řádný život, znázorňující život i působení Krista a apoštolů, tomuto důvodu, nemajíce co namítati, vzdávají se.

Oba dopisy, Bonaventurův i Bernardinův, došly šťastně do Říma a byly přečteny ve shromáždění Propagandy konaném 12. dne prosince 1623. Z usnesení její věc přednesena generalnímu prokuratorovi řádu kapucinského. Patrně nechtějíc sama vkládati se do sporu mezi oběma zpravodaji a jejich představenými, Propaganda přenechala generalnímu prokuratorovi vyšetřiti podstatu jeho a mezi tím nedala žadatelům odpovědi.

P. Bonaventura nezůstal dlouho v Praze. Ještě před sklonkem r. 1623. (před vánocí) povolán byl do Brna, a tam byl mu svěřen úkol kazatele v kostele klášterním, s nímž on ovšem byl velmi málo spokojen, očekávaje netrpělivě žádoucí odpovědi z Říma. Když dlouho mu nepřicházela, odhodlal se v únoru 1624. psáti poznovu Propagandě.

Druhý list Bonaventurův souhlasí s dopisem prvním, ale jest o něco obšírnější; a poněvadž nápadna jest shoda jeho také se zprávou poslanou před delší dobou provincialovi P. Romanovi z Lodi, jak úryvek její přešel do zmíněného dopisu nunciova ze 3. dne června 1623., jest na snadě domněnka, že P. Bonaventura činil si hned na působišti svém současné zápisky, které byly potom základem jeho zpráv.

I povšimneme si blíže tohoto druhého dopisu. Jestliž zajímavý v příčině nejedné. Předně znázorňuje způsob, jakým P. Bonaventura i přeletní missionáři jiní šířili víru Kristovu; podruhé jest působištěm jeho Fulnek, tehdejší hlavní sídlo Jednoty bratrské na Moravě, v němž nescházelo však ani jiných evangelíků; potom obsahuje také některé zmínky o Janu Amosu Komenském.

Komenský, jehož P. Bonaventura jmenuje v listě svém prostě bratrem Amosem anebo jen kazatelem, žil ve Fulneku v letech 1617.—1621. Byl tam kazatelem sboru bratrského a řídil městskou školu německou. — V Brandlově Knize pro každého Moravana (II. vyd. v Brně 1892. na str. 398.) podle kronik fulneckých, sebraných v l. 1811.—1819. od tamějšího měšťana Felixe Jašky, vypravuje se o pobytu Komenského ve Fulneku takto: „R. 1617. přišel lutherský (sic!) kazatel do Fulneku. Člověk tento narodil se prý v Komně, míli od Uh. Brodu . . . nebyl dlouho ve Fulneku a již si získal mnoho přívrženců; zabýval se nejraději vyučováním dětí a ukazoval takovou dobrosrdečnost i naproti těm, kteří ho uráželi anebo trýznili, že ve Fulneku přísloví povstalo, že pastýř beránčí (Lampelhirt) žádné žluče nemá. Veliké zalíbení měl v knihách.“ Potom zmínka následuje, kterak zavedl včelařství do Fulneku, a končí těmito slovy: „Když však Komenský z Fulneku utéci musil, byly všechny věci od něho zachované zničeny. Až dosud sluje dům v předměstí „sbor“ (nyní fabrika), kde bratří nábožné obřady konali. Když r. 1621. španělští vojáci do Fulneku vrazili, prchl Komenský do Lešna (sic) v Polsku, načež Fulnek přičiněním jesuitů ke katolicismu se navrátil.“

Po slovích těch zdá se, jako by majetek Komenského, jmenovitě knihovna, byl zničen hned r. 1621. za vpádu vojenského. List Bonaventurův — již oním místem, které přešlo do červnové zprávy nunciovy — opravuje tuto okolnost, zároveň pak podává doklad o schyllosti Komenského k mysticismu již v těchto letech jeho života.

Následujtež nyní vlastní slova listu Bonaventurova, připsaného nejspíše kardinalu Ludovisovi, praefektovi Propagandy²⁰⁾:

„Nejosvícenější a nejdůstojnější Pane!“

„Tělem vzdálen, ale duchem jsa přítomen, na kolenou líbám lem roucha Vašeho, zakazuje se nepatrnými službami svými a

²⁰⁾ Latinský original dopisu toho čte se v archivě Prop. ve svazku I Germania ad 1629. Nro. 330. na fol. 206—208.

modlitbami od Toho, kterýž jest nejvyšší dobro, vše dobré Vám ždám.“

„Blanosklonný list nejosvícenější a nejdůst. Milosti Vaší daný mně 1. dne července minulého roku (t. j. 1623.), který byl zachycen a dlouho zadržán, dostal jsem konečně mimo všechno nadání a očekávání i poznal jsem z něho nikoli bez podivu, že nuncius u císařského Veličenstva stkvělou podal sv. kongregaci zprávu o jménu mém i práci vykonané ve Fulneku. Že pak Nejosvícenější a Nejdůstojnější ráčil zpraviti o tom mne maličkého a nehodného, za to vzdávám díky ne sice takové, jimiž jsem povinen, nýbrž, jak mohu, největší a vždy vynasnažím se nahraditi blahovolnou přízeň svými nehodnými modlitbami. Nejdůstojnější nuncius odkud či co referoval, dosud jest mne tajno²¹⁾, aby však sv. kongregace nesoudila o věci ni hůře, ni lépe, to, co sběhlo se působením Božím, nejosvícenější a nejdůstojnější Milosti Vaší sám jsem vyložil listem daným v Praze 4. (sic!) dne listopadu r. 1623. Poněvadž však za tak dlouhý čas nedostal jsem odpovědi, bojím se že dopis byl zachycen a nedodán. Odtud horoucí žízňivost po spáse duší nabádá mne, *abych jej opakoval skoro týmiž slovy a šíře* znova napsal, co jsem psal. Doufám, že nejosvíc. a nejdůst. Milosti Vaší nepřijdu nevhod, nýbrž vhod.“

„V postě roku minulého (1623.) vyslán byv kázat od svého olomouckého guardiany, ten den po popelci²²⁾ přišel jsem do Fulneku na slezských hranicích, kde nikdy před tím nebyl viděn kapucín. Abych tam kázal se zdarem, bedlivě pídil jsem se po všem, co mi bylo nutno zvědět, a s bolestí poznal jsem, že k Fulneku počítá se sic 18 vsí, ale není v něm ani tolik katolíků, nýbrž pikharti (rozuměj čeští bratři), kalvinisté, lutherani a několik pod obojí. Jakmile vyzkoumal jsem to, všechnu svou snahu, práci, péči, píli, všechny myšlenky, ba veškerého ducha svého na to jsem upjal a nařídil, abych ovce zbloudilé vedl ke zdravé pastvě písma svatého a nazpět uvedl do ovčince Kristova. Tudy po celý půst (hlásaje slovo Boží, naléhaje ať vhod ať nevhod, vyčítaje, zapřísahaje, laje ve vši trpělivosti a učenosti) vyváděl jsem a nazpět uváděl je tak věrně, že denně přemnozí snažně prosili, aby byli připuštěni do ovčince Kristova a k jednotě církve katolické. Když pak týden svatý blížil se, na čas učinil jsem konec článkům záhadným a vyloučiv bezbožné, kteříž o zpovědi ušní (tak totiž ji jmenují) praví, že pošla z dílny ďáblův, a o papežencích, když vymáhají a hlásají zadostučinění za hříchy, tvrdí, že nejenom zmenšují zásluhy Kristovy, který sám dosti učinil za hříchy naše, nýbrž spíše vynasnažují se venkoncem vyhladiti je z paměti lidské, vyloučiv, pravím, tyto, zval jsem lid na kázání o utrpení Páně a ke slavnému processí kajících, aby viděli a poznali, zda chceme utrpení Kristovo uvrci hluboko v zapomenutí, či spíše vštípití a vtisknutí je v srdce lidí pomocí rozličných nástrojů pašijových, postav, obrazův a maleb.“

„O velký pátek²³⁾ když jsem byl v noci a časně z rána kolem kazatelny pěkně uspořádal všechny nástroje utrpení Páně, jakmile

²¹⁾ V listě prvním z 5. dne listopadu věta tato zní: „Kdo je tento nuncius, odkud, či co referoval, zhola jest mne tajno“ atd.

²²⁾ Totiž 2. dne března 1623.

²³⁾ Veliký pátek připadl r. 1623. na 14. den dubna.

lid vešel do kostela, druh ptal se druhá, co to bude, a jaké že jsou to přípravy neobyčejné a nikdy neviděné? V hodinu určenou s železným kruhem a řetězem na hrdle a s rukama uvázanými provazem ke krku vstoupil jsem do chrámu, v jehož středu nadpis umučení — Umučení Pána našeho Ježíše Krista — zapěl jsem hlasem truchlivým, u paty kazatelny silněji, na kazatelně vysokým a jasným hlasem totéž jsem zalkal a na thema: „Vyjděte a pohledte, dcery sionské na krále Šalomouna v korunu, kterouž ho korunovala matka jeho v den zasnoubení a v den veselosti jeho,“²⁴⁾ měl jsem kázání, po němž ohlásil jsem průvod večerní,²⁵⁾ k němuž jakožto ku věci neslýchané a nikdy nevidané na kolik mil cesty sběhl se lid. Večer všechno připraviv a hezky urovnáv, uvedl jsem průvod z nově obrácených do kostela a na slova: „Užasněte nebesa nad tím a brány jeho zkormuťte se;²⁶⁾ plačte, andělé míru, a obyvatelé země, kvělte,“²⁷⁾ počal jsem výklad o bičování. Aby však nezdálo se, že učím něčemu, co Kristus ve mně nepůsobí, se zakrváceným²⁸⁾ bičíkem v ruce sešel jsem z kazatelny a vykasav kutnu, pod níž měl jsem na sobě pytel, vyšel jsem s jinými ve jménu Páně k blahoslavené Panně Marii ve vsi nejbližší u města, 1000 kroků tam a tolikéž nazpět²⁹⁾ Tato věc a průvod, při němž lid každému z nás napočítal 5000 ran, tak zaujaly všechny, tak otráslly, tak pohnuly a uchvátily je, že po několik dní chodili spíše mrtvi nežli živi, jsouce spleteni a na vahách, co by měli činiti, kam se vrtnouti.“

„Od mnohých tato rozmluva byla slyšena: „Titof jsou v pravdě mužové apoštolští, kteří nehledají, což jejich jest, než co jest Kristovo; kteří ne po věcech světských, nýbrž po spáse duší našich žízní s tak velikou horlivostí; kteří nemilují, ani nekrmí těla svého, nýbrž mají je v nenávisti. Kdo by nepřidal se k nim? Kdo jim neuvěří? Kdo by nesouhlasil s učením jejich?“ Mezi těmito byla rada městská stará i nová³⁰⁾, mužové nejčelnější v obci, kteří častěji odvážili se povědět předemnou: „Kdyby byl přišel jakýkoli řeholník, nebyl by způsobil nikdy, co způsobeno jest; byli bychom zůstali zarputilí a zahynuli. Nyní jsme překonáni, buďtež Bohu díky! Tudíž poruč, Otče, rciž, co jest nám činiti. Prokážemese ochotnými.“ A vskutku shledal jsem to tak. Denně tolik jich si přálo býti poučenu ve víře katolické, že až do osmé neděle po sv. Trojici³¹⁾ nebylo mi možno katechizovati všechny. Ale vyslechl jsem přece zpovědi převážné části jich, jež rozhřešil jsem z kacířství a po vyznání víry učiněném slavnostně vůči celé obci církevní posilnil jsem je svatým přijímáním.“

„Třetího dne letnic³²⁾ zaujal jsem s povolením velebné kapituly olomoucké sbor vystavený od Bratří a opuštěný pro Neapo-

²⁴⁾ Píseň Šalomounova 3, 11.

²⁵⁾ Stať tato je v prvním dopise velmi zkrácena; tam čte se začátek její takto: „O velký pátek po kázání o utrpení Páně ohlásil jsem procesi, k němuž“ atd. — ²⁶⁾ Jerem. 2, 12. — ²⁷⁾ Podle Isaiáše 33, 7. (Aj vidouce to, křičeti budou, poslové pokoje hořce plakati budou) a Jeremiáše 47, 2 (křičeti budou lidé a kvíliti budou všickni obyvatelé země). — ²⁸⁾ Slovo to schází v listě prvním. — ²⁹⁾ Také slova „k blahoslavené — tolikéž nazpět“ scházejí v prvním dopise. — ³⁰⁾ V dopise prvním P. Bonaventura píše prostě: „celá rada městská.“ ³¹⁾ t. j. do 30. dne července. — ³²⁾ t. j. 6. června 1623. — Celá ta stať chybí v prvním dopise.

lany³³⁾ a neobydlený a v něm jako v každém jiném domě neobývaném konal jsem služby Boží. Svaté obřady konal jsem na přenosném oltáři a kázal jsem po žádosti kacířův. Ostýchalíť se velmi choditi do kostela katolického poslouchat kázání. Dávali na srozuměnou, že by obcovali mu rádi, kdyby konalo se v modlitebně jejich. Touha jejich měla konec, jakého nenadáli se, neboť pohnul jsem na 20 předních měšťanů kacířských, že na tom místě veřejně odpřisáhli blud, a podal jsem jim svátost oltářní, když byli tamže vyznali víru pravou. Potom za přítomnosti jak katolíků tak kacířů z nenadání měl jsem kázání polemičké, které právě tak, jako ono odpřisáhnutí tak sklíčilo kacíře, že nejen nedovedli zadržeti slzy, nýbrž pro přílišnou bolest a úzkost takřka duše vypustili; také pak kázání na slova: „Slovo Boží trvá na věky,“ napsaná od kacířů na kazatelnici, utvrdilo ve víře kolísavé mínění mnohých. Abych odňal kacířům veškeru naději, že získají zase sbor svůj, kázal jsem tam na večer každou neděli a svátek.“

„O této modlitebně³⁴⁾ zvěděl jsem věc velmi pamětihodnou: Tenkrát, když zběsilost Čechů po korunovaci falckrabího v Praze³⁵⁾ zuřila nejvíce, jakýsi katolík byl na kázání bratrském, při němž viděl uprostřed chrámu oltář vystrojený, se dvěma svícny a svíčkami a kněze před ním, oblečeného v albu. Jat podivem, co by to bylo, že mimo mrav a zvyklost užívají oltáře, svícnuv i svíček, nečas tázal se sousedů: „Proč pak onen chodí oděn jako kněz katolický?“ Oni, nevidouce ničeho, domnívali se o něm, že šílí, když však on ustavičně dotvrzoval to, vzniklý hluk přerušil kázání a učinil jemu konec. Muž ten tudy byv uveden do jistého domu a podroben u přítomnosti pána svého a některých jiných přísnému výslechu, přísahou potvrdil, že viděl jinak, než jak je praveno. Odtud *bratr Amos*,³⁶⁾ kazatel bratrský, chytře jal se vykládati, že to zjevil se anděl Páně, aby dotvrdil slova, jež on kázal. I bylo zapověděno muži onomu pod trestem smrti, aby nikdy neodhaloval člověku žádnému, co byl viděl. On však vidě o prvních nešporách na třetí svátek letniční oltář ustrojený uprostřed modlitebny se dvěma svícny a svíčkami a před ním kněze (totiž P. Bonaventuru) oblečeného v albu a pějícího nešpory, dosvědčil v mé přítomnosti pod přísahou, že před třemi léty viděl týmž způsobem.“

„V celém panství fulneckém³⁷⁾ bylo velmi málo lidí přijímajících pod jednou, nyní asi tím méně bude tam kacířů.³⁸⁾ Některým svátost oltářní podávána byla pod obojí způsobou, nyní se již nežadá, tím méně podává. K nemocným byla nošena pod obojí způsobou, tajně,³⁹⁾ bez úcty, nyní veřejně se zpěvem, prapory a světly se nosí v průvodě pod velmi hezkými nebesy, jež sám jsem učinil a zhotovil vlastníma rukama z hedvábí.“⁴⁰⁾

³³⁾ Neapolany jsou tu míněni vojáci císařští, snad oni „vojáci španělští“, o nichž vypravují při r. 1621. městské kroniky fulnecké.

³⁴⁾ Také tato stať schází v dopise prvním. — ³⁵⁾ Bedřich Falcký byl korunován v Praze 4. dne listopadu 1619. — ³⁶⁾ Jan Amos Komenský. — ³⁷⁾ Stať tato čte se také v prvním listě Bonaventurově.

³⁸⁾ Místo věty „nyní — kacířů“ čte se v prvním dopise věta: „teď jich je několik tisíc“.

³⁹⁾ Slovo to schází v dopise prvním. — ⁴⁰⁾ Slovo „z hedvábí“ chybí v prvním listě.

„As od 50 let⁴¹⁾ Fulnečané nesvětili svátků. Mše se hrozila. Tak veliký jest nyní zápal obrácených, že rozdělivše obec na čtvrti, každé z nich postavili v čelo po čtvrtním, kteří velmi tuhou přísahou jsou zavázáni dohlížeti, aby všechny osoby jakéhokoli stavu a důstojnosti slavili svátky, byli přítomni již před epistolou mši svaté, jednosvorně přistupovali k obětování, kdy je zvykem, aby nikdo nescházel při průvodech a kázáních, aby při klekání ráno, v poledne i večer, ať jsou kdekoli, kde právě zvuk je zastihne, třeba uprostřed náměstí v blátě, vodě nebo dešti poklekli a modlili se k Bohu, dále aby nikdo nepožádal v postě masa, ani Bohu ani svatým se nerouhal, aby nebyly zpívány písničky hanebné ani se nehovořilo při hodech o věcech víry, aby nikdo nepronesl slova proti papeži. Kdokoli by byl postižen od čtvrtních, že provinil se v něčem neb obmeškal čeho, v tutéž hodinu jest uvržen do žalářův a nepropustí se prve, pokud není dostatečně potrestán po rozsudku rady. K tomu nedopouští se nikomu, aby se oženil, aniž jest přijímán v počet měšťanů, není-li katolíkem.“

„O růženci, posvěceném vosku, medallích a podobných věcech nic se nevědělo; nemluvňata, která dosud neumějí propovídati slova, nyní prahnou nositi je stále na hrdle.⁴²⁾ Podivuhodno jest toto: opatřil jsem si odjinud přes 200 růženců; když jsem rozdál ihned všechny při tak velikém počtu dětí, mládež obojího pohlaví sbíhala se s velmi velikou horlivostí, tak že, kdybych byl měl tisíc růženců, za dvě hodiny jediný nebyl by mně zbyl. Slíbil jsem, že nedám nikomu, leč by uměl řádně udělati kříž a modliti se růženec. A vskutku: asi za dvě hodiny ti, kteříž o růženci ani nebyli slyšeli, z touhy po něm od jakéhosi chlapce naučili se, čemu jinak sotva byli by se přiučili za půl roku. Chodili jeden za druhým, říkajíce: „Umíme dělati kříž, umíme modliti se růženec, budiž nám dán!“ Ale poněvadž jsem nevystačil s nimi pro všechny, odepřel jsem jich kacířům; tu všichni prohlašovali se katolíky. Privil jsem, že rodiče jejich jsou kacíři, avšak děti pověděly: „Ať táhnou k čertu rodiče, my budeme živi a zemřeme jako katolíci!“ Dal jsem tedy, kolik a dokud jsem měl. Mnozí, na něž se nedostalo, odcházeli slzíce. Taktéž dělo se s 50 agnusky, které jsem byl udělal. Když přicházejí do kostela ti, kteří mají ode mne agnusky nebo růžence, mají je na krku. Nemluvňata vidouce to, nedají pokoje, dokud také nemají na hrdle višeti růženec.“

„Knihy neužitečné⁴³⁾ a zakázané i kacířské ovšem vesměs odňal jsem obráceným na víru a velmi veliké množství jich právě v den sv. apoštolů Filipa a Jakuba⁴⁴⁾ uprostřed náměstí hodil jsem do ohně. Když pak hořely po 5 hodin, Bůh ústy maličkých naplnil chválu svou: dítky jak kacířů tak katolíkův i nově obrácených sebravše se v jedno a od nikoho nenavedeny, nýbrž jedině vnuknutím Ducha svatého běhaly po celém městě hledat knih; vnikaly do domů

⁴¹⁾ Celá ta stať schází v listě prvním.

⁴²⁾ Ostatek statí té chybí v prvním psaní, kdež místo něho vložena je věta: „Posléze málo zbylo zatvrzelých (jež snad jako nehodné Bůh vyloučil od tváře své, aby se neobrátili a nebyli spaseni).“

⁴³⁾ Stať tato čte se i v listě prvním Bonaventurově; srovnej také zprávu nunciovu položenou výše ze 3. dne června 1623.

⁴⁴⁾ t. j. 1. dne května 1623.

vlastních i cizích, rozbíjely bedny a kolik knih našly, nosily do ohně. Mezi jiným našly u kalvinisty obraz Bedřicha Falckého, jež na holi na způsob praporu nosily po celém městě s knihami v rukou, po nichž šlapaly, zhusta je házejíce na zem, a po dvou kráčely k ohni, opět a opět pokřikující: „Bedřich, zimní král“, ⁴⁵⁾ a když třikrát obešly oheň, palily obraz králíkův. ⁴⁶⁾ Nazítrí po svátku svatých apoštolů prohlížel jsem knihovnu kazatelovu ⁴⁷⁾ uloženou na radnici. Dovědévše se o tom, chlapi přiběhli v malé chvíli u velikém počtu, chytili knihy ⁴⁸⁾ a v tu hodinu spálili je na popel na předešlém místě tak horlivě a tak rychle, že málem byli by mne roztrhali i s knihami a jedni připálili si vlasy, druzí šaty. ⁴⁹⁾ Se stejnou ochotností ⁵⁰⁾ vždycky spálí knihy kacířské, jež jim padnou do rukou. Tento zápal maličkých tak zarazil rodiče, že byli donuceni obrátiti se, uznávše pravdu.“

„Sv. kongregace napomenula mne, ⁵¹⁾ abych nikdy nezanedbával své povinnosti, nýbrž tím krokem, kterým jsem počal, pokračoval v šíření víry katolické a v obracování kacířů. Kéž byla by mně dána příležitost! Rád bych poslechl. Neboť může-li býti mně co dražšího, příjemnějšího, ⁵²⁾ či žádoucnějšího nežli zastávati úřad ten, jež jednorozený Syn Boží ⁵³⁾ tolik cenil, že sám vykonával jej na zemi a chtěl, aby žáci jeho plnili jej, a který také přesvatému otci našemu, sv. Františku, tak přirostl k srdci, že jako druhý Kristus nechtěl žíti sobě samému, nýbrž prospěti také jiným, veden byv horlivou láskou k Bohu. A právě v tom především chtěl ne tak on, jako spíše Kristus sám míti bratry řádu svého napodobiteli, kdy kladl do řehole slova: „Kdokoli z bratrů z vnuknutí Božího by chtěli jíti mezi Saraceny a jiné nevěřící, nechť žádají dovolení od svých provincialů.“ Neboť Kristus chtěl ve služebníkovi svém Františku obnoviti upomínku svého umučení a ran svých a pozvati kázáním bratří celý svět k pokání. Ale jak bude tento pozván, nebude-li slyšeti? Jakž uslyší bez kazatele? Jak budeme kázati, nejsme-li posláni? K serafínské řeholi povolán byv já milostí Boží a působením této povýšen k úřadu kazatelskému, povinnosti svého úřadu, jako jsem zastával, tak budu zastávati. Snažil jsem se a budu snažiti se, abych se srovnal s vůlí Boží a přesvatého otce našeho ⁵⁴⁾. Tudy to, co Bůh třikráte nejlepší, největší byl podivuhodně počal skrze mne nehodného, nebyl bych si přál přerušiti, nýbrž v tom pokračovati. Že však dílo bylo přetrženo, jest mně velmi líto: ⁵⁵⁾ dne 26. července (1623.) velmi přísným listem důstojného otce provin-

⁴⁵⁾ V lat. originale vlastně král sněžný: „Fridericus, rex nivium“.

⁴⁶⁾ V lat. originale: „reguli comburebant imaginem“.

⁴⁷⁾ V prvním dopise Bonaventurově čte se: „kazatele kacířského“, totiž Komenského.

⁴⁸⁾ Dopis první má při slově „knihy“ přívlastek „neužitečné“. — ⁴⁹⁾ Věta „a tak rychle — jedni šaty“ chybí v dopise prvním. — ⁵⁰⁾ Místo slov „se stejnou ochotností“ první list má pouze spojku „a“.

⁵¹⁾ Stať tato začíná v prvním dopise slovy: „Nad tím sv. kongregace pojala nesmírnou radost a velmi pochválila mou horlivost a vybízí mne tudy, abych nikdy“ atd.

⁵²⁾ Slovo to chybí v dopise prvním. — ⁵³⁾ Za slovem tím první psaní připojuje slova: „a Panny Marie“. — ⁵⁴⁾ V dopise prvním čte se: „s vůlí Božskou přesvatého otce našeho sv. Františka“.

⁵⁵⁾ V dopise prvním čte se místo těchto dvou vět pouze: „Bylo přerušeno, neboť dne 26. července“ atd.

cíla z moci svaté poslušnosti byl jsem povolán do kláštera určeného pro mne, jakožto ⁵⁶⁾ neposlušný. poněvadž jsem se nenavrátil v týden určený, nechtěje zanechat vše nedokončeno. A odtud po nějaký čas byl jsem nucen žít v Praze v Čechách, jako bych nikdy nebyval připuštěn k úřadu kazatelskému. Konečně na narození Páně byl jsem poslán do Brna, kdež až do velikonoce budu kázati s prospěchem nevalným. Kdyby bývalo mi možno působiti ve Fulneku po čas, co jsem zahálel, ani jediný kacíř nebyl by zůstal na celém panství. Byl jsem tam zůstal déle o čtyři neděle, neboť nově obrácení potřebovali lepšího a delšího poučení. Kdybych nebyl poučil je dobře, lépe bylo nevypouštět je nikdy do ovčince Kristova; kdybych byl chtěl dáti jim zahynouti dychtivostí po slově Božím, lépe bylo je vyloučiti, než uvést dovnitř. Nad to přicházeli denně ti, kdo chtěli se obrátiti, a vyhnouti se (jak učiniti byl jsem přinucen) a nevyhovět jim, byla vina veliká. Na to dostal jsem odpověď: „To netýče se nás. Naší povinností je starati se o sebe, nikoliv o jiné. sloužiti řeholi, ne jiným.“ Já jsem si přál se sv. Pavlem padnouti do kletby Kristovy pro bratry, aby byli spaseni, a s Mojžíšem býti vytrženu z knihy života pro církev, aby nebrala újmy, nýbrž vzrůst. Ale zbožné přání protivná vůle představených zmařila. Běda, kolik tisíc duší bez poznání Boha a pravdy víry katolické žije a bez poznání toho umírá! Kolik tisíc duší hyne, jež slova Božího, nedím za celý rok, nýbrž odvážil bych se říci, za celý běh života neslyší!

Potud doslovné znění listu. V ostatku jeho P. Bonaventura opětuje celkem tytéž myšlenky, jimiž ukončil dopis předešlý, a chlubit se: „Nekázal jsem (rozuměj, ve Fulneku) ani 20 neděl, a několik tisíc kacířů zůstavených bludům obrátilo se. Otevřeně vyznávám: ani jednou nekázal jsem marně, ani jediná rozprava nebyla jalová; neboť každý den, ba takřka každou hodinu měl jsem kajicníky a to ve množství takovém, že katechisuje je po třech anebo po čtyřech, nemohl jsem vyhovět jednotlivým. Což kdybych byl kázal po celý rok?“

K závěru P. Bonaventura s povděkem vzpomíná nabídky, že Propaganda opatří jemu patent missionářský, prosí zaň, podotýkáje, že přál by si býti vypravenu do Slezska a to buď do knížectví Opolského a Ratibořského, kdež od ochrany arciknížete Karla ⁵⁷⁾ doufá ve výsledky nejstkvělejší, buď do Opavska, kamž prý kníže Karel z Lichtenštejna zval ho, když ještě působil ve Fulneku. Žádaje si opět za společníka zmíněného P. Bernardina z Arezza, prosí proň i pro sebe za potřebné plné moci.

List tento, daný v Brně 8. dne února 1624. ⁵⁸⁾, P. Bonaventura poslal do Říma prostřednictvím papežského nuncia Caraffy, i byl čten

⁵⁶⁾ Místo toho, co následuje, P. Bonaventura v prvním psaní svém napsal zkrátka: „v němž žiji jakožto prostý kněz, jako bych nikdy nebyval připuštěn ku kázání. Což uvrhlo mne střemhlav do nehlubšího moře zármutku“. A k tomu připíná se hned konec listu, jak je podán doslova výše.

⁵⁷⁾ P. Bonaventura myslí tu zajisté na arciknížete Karla Josefa, pohrobního syna Karla II. Štýrského, bratra cis. Ferdinanda II., biskupa vratislavského, kterýž umřel 26. prosince 1624. v Madridě

⁵⁸⁾ V datu jest chyba; zní „datae Brunnac Moraviae VI. (sic!) Nonas Februarii a. 1624.“; snad napsáno VI. omylem místo IV., pak byl by list dán

ve shromáždění kongregace dne 17. června 1624., leč ani tentokráte nebylo odpověděno naň, ba nebylo naň odpověděno vůbec. Archiv Propagandy nepodává vysvětlení, proč tak veliké první nadšení kongregace té pro P. Bonaventuru ochladlo tak náhle, lze však domyslit se, že příčina toho tkví ve výsledku vyšetřování generalního prokuratora řádu kapucinského, jež vypadlo patrně v neprospěch missionáře fulneckého: představení jeho asi setrvali na svém odmítavém stanovisku vůči němu i missiím vůbec, a generalní prokurator dal jim za pravdu, šetře samosprávy řádu a zřetelů jeho vlastních.

Pro kritiku listů Bonaventurových nepříznivý výsledek žádosti jeho nemůže býti bodem rozhodujícím. Ona prostě se táže, zda zpráva, kterou čerpá z nich, je pravdivá; zda zpravodaj pravdu poznati a podati mohl a zda ji vskutku podal. V tomto případě, kde zpravodaj vypravuje o vlastních činech svých, půjde hlavně o pravdomluvnost jeho. A tu nelze si nepovšimnouti předně shody mezi oběma listy jeho poslanými přímo Propagandě a potom shody jich s listem připsaným provincialovi řádu, jenž zrcadlí se ve zprávě nunciově ze 3. dne června 1623. Při tom arci jest nám míti na paměti, že neznáme míry, pokud vypravování Bonaventurovo přešlo do dopisu nunciova; dá se však souditi, že zpráva Bonaventurova byla delší, obsažnější, a že nuncius vybral z ní místo, které právě nejvíce působilo naň a které — jak víme — neminulo se s účinkem ani na kardinály Propagandy. Ale buď tomu jakkoliv: místo totéž vyskytá se v obou druhých listech Bonaventurových zcela souhlasně přese všechnu odlehlost časovou jich od sebe i od zprávy poslané provincialovi — bylať psána tato někdy v měsíci květnu r. 1623., list pražský v listopadu téhož roku a dopis brněnský teprve v únoru 1624. O jediné věci obsažené v dopise nunciově nemluví zprávy Bonaventurovy psané přímo Propagandě, totiž o tom, že již v měsíci květnu 1623. navrátil se z Fulneku do Olomouce, a v souhlase se zamlčením tímto nezmiňují se ani slůvkem o tom, že krátce po tomto návratu do kláštera směl znova odebrati se na svou missii fulneckou.⁵⁹⁾ I vtírá se mimoděk otázka, proč P. Bonaventura v dopisech určených Propagandě naprosto pomínil věc tuto? Výklad toho podává rozdílnost obou návratů jeho z Fulneka do kláštera. Bylať našemu missionáři dojista hned při prvním odchodu z kláštera vymezena lhůta, po kterou směl prodletí na missii své, a on asi nepřekročiv jí, navrátil se (v květnu 1623.) i s druhem svým do Olomouce — v milosti svých představených, kteří tudy nečinili námitky proti nové cestě jeho do Fulneka, když Fulnečané — ať z vlastní vůle své, ať jím navedeni, nebo snad dokonce k tomu donuceni jeho vyhrůžkami — přáli si toho. Zcela jiný byl druhý návrat našeho muže: za druhého pobytu ve Fulneku zajisté zavalil představeným nějakou příčinu nespokojenosti — jak tvrdí sám, tím,

2. února; nebo jest čísti Idūs místo Nonas, a pak je list z 8. února, a pod tím datem je zanesen v Propagandě. P. Bonaventura vůbec nevyznal se v římském datování; první svůj dopis datoval Nonis Novembris (5. list.) místo pridie Nonas (4. listop.).

⁵⁹⁾ Srovnej poznámku ¹⁴⁾ na str. 90.

že o 4 neděle předržel lhůtu vyměřenou — a ti jemů z trestu ode-
přeli dovolení dalšího. Zřejmě mohl reformator fulnecký cítiti, ne-
vypustí-li ze práv dávaných Propagandě zmínku o prvním návratu
svém a novém dovolení obdrženém, že méně snadno mohl by stě-
žovati si do překážek, jež představení jeho kladou missiím vůbec
a missii jeho zvlášť, kdežto zase pokládal stesky tyto za důvod, aby
tím jistěji dán mu byl patent missionářů Propagandy, který by nejlépe
hověl jeho tužbám.

Až na dotčenou výpustku, kterou tedy lehko lze vysvětliti
psychologicky, zpráva jeho poslaná provincialovi souhlasí ve všem
s tím, co P. Bonaventura napsal přímo Propagandě. A souhlas ten
je kritice jedním z dokladů pravdivosti zpráv Bonaventurových, tak
jako by jí byly odpory v nich znakem nespolehlivosti jejich.

Souhlas dopisů Bonaventurových psaných Propagandě se zprávou
podanou provincialovi má také v jiné příčině průkaznou moc o prav-
divosti oněch. Bylť missionář fulnecký i ve svém působišti jistě pod
kontrolou svých představených; kdyby nebylo jiného dozoru, měl
při sobě soudruha z řádu, svědka své činnosti, a nedá se mysliti,
že by byl mohl oklamati svého provinciala, kterému bylo snadno
přesvědčiti se o pravdě. A poněvadž P. Bonaventura nepsal svému
provincialovi o činech svých před 2. dnem m. května 1623., naše
záruka o pravdivosti zpráv jeho objímá dosti značnou dobu jeho
činnosti.

Jest ovšem zřejmo, srovnáme-li poslední (brněnský) list Bona-
venturův s dopisem jeho pražským, že onen vykazuje celé stati,
kterých nedočteme se v listě tomto, jakož sám podotkl v úvodě
jeho, že chce některé věci vyložiti šíře, avšak ohledáme-li blíže pří-
datky ty, nenalezneme, nad čím bychom se pozastavili. Týkají pak
se jednak věcí na ten čas vesměs obvyklých při missiích, jednak
událostí sběhlých ve sboru bratrském.

Pokud se týče vypravování o růžencích a mládeži fulnecké,
jest to úkaz velmi běžný v těch časích. Missionáři vůbec hravě
získávali si srdce dětí. Rozdávání růžencův, agnuskův a pod. bylo
jim u věci té prostředkem obyčejným. A obzvláště o mládeži ful-
necké, máme-li zajištěny činy jejich s knihami, obrazem krále Bed-
řicha i knihovnou Komenského, lehko uvěříme, že v dychtivosti po
růženci dala se strhnouti i k neuctivému výroku o rodičích. — Po-
dobně je věrohodné také místo o organizaci laiků k církevnímu
dozoru. I tuto věc máme doloženu svědectvím z míst četných. Mis-
sionáři všude rádi ponechávali horlivým laikům dozoru toho, a tito
všude vykonávali jej přísně, neoblomně, trestající tulými tresty každý
přestupek, ba každé opomenutí.

Stať o událostech ve sboru bratrském rovněž nevykazuje
vnitřních odporův. O úspěchu Bonaventurově na místě tom, pozoro-
ujeme-li vůbec štěstí jeho při missii fulnecké, netřeba pochybovati.
V příhodě pak, při níž jméno Komenského vystupuje, jest uvážiti,
že Komenský skutečně žil ve Fulneku r. 1619., kdy ona se udála,
a že život jeho pozdější vskutku dokazuje, jak snadno dával víru
rozmanitým viděním, ale P. Bonaventura pozdější té periody života
Komenského — jak se podobá — se nedožil.

Dá se ovšem mysliti, že P. Bonaventura poněkud nadsazoval
v dopise druhém, jímž chtěl usplášiti rozhodnutí kongregace; srov-

náváme-li však list ten s předešlým, nevidíme nikde toho dokladu, nanejvýš mohla by se jím zdátí ona věta vložená na konec listu druhého: „ani jednou nekázal jsem marně,“ ale vložka ta je vůbec bez významu.

Pozorujeme-li již rozdíl obou listů, nesmíme nechatí nepovšimnutu okolnost jinou: dopis listopadový P. Bonaventura psal z kláštera pražského, z místa svého trestu, kamž byl internován pro své provinění. Vina jeho asi nebyla značná. Velikost její měřiti můžeme velikostí trestu. Internování jeho v Praze nebylo dlouhé: 26. dne července 1623. byl odvolán z Fulneku, a již před vánocemi téhož roku svěřen mu zas úřad kazatelský v Brně, arcib. ještě vždy v klášteře. Rehabilitace jeho v řádu byla však tím činem úplná. Rehabilitován P. Bonaventura psal totéž, co ve dnech svého trestu. To posuzovateli listů jeho jest mítí na paměti.

Konečně jest kritice dbáti toho, že činy Bonaventurovy nezaklikly bez ohlasu. Známý byly v řádu i mimo řád. Svědectvím toho je na př. vlaský psaný dopis kapucína P. Františka z Řipy, daný 27. července 1624. z Vídně generalnímu tajemníkovi Propagandy, Mons. Frant. Ingolovi,⁶⁰⁾ v němž píše, jak polekalo ho, když viděl, že s P. Bonaventurou a P. Josefem⁶¹⁾ po tak velikých výsledcích a obrácení celých měst bylo tak zle nakládáno pro špatné informace, jež byly podány, a jakkoli neoznačily jediné zvláštní chyby, přece došly víry.

Druhým svědectvím jest dopis nuncia Caraffy ze 17. dne února 1624., kterým provází do Říma druhý (brněnský) dopis Bonaventurův a přimlouvá se zaň, aby mu dán byl patent missionářský „pro dobrodiní a rozšíření náboženství katolického.“⁶²⁾ A nuncius měl ne toliko příležitost, nýbrž i povinnost předsvědčiti se o pravdivosti zpráv Bonaventurových. Propaganda odpověděla nunciovi záporně, oznámivši mu kratičce, že generalní prokurátor řádu činí obtíže proti missii té. Nuncius však novým dopisem ze 4. dne května 1624., jímž kvituje přípis Propagandy, opětně naléhá na nutnost missií, pravě: „Z povinnosti své předkládám sv. kongregaci, nebudou-li pohnuti kapucini a jiní řeholníci — nějakým zmírněním přísnosti jich řehole — k tomu, aby přičiňovali se vedle schopnosti své na vinici Páně, že tudy bude zmařen veliký prospěch, který by se dal sjednati prostředkem jich.“⁶³⁾

Jiné přezávažné svědectví o působnosti Bonaventurově podává list Václava hraběte z Vrbna, psaný kardinalům Propagandy 26. dne května 1624. v tato slova: „Když roku lonského velebný otec Bonaventura z Kolína, kapucín, byl a kázal na mých statcích, jež jsou na pomezí slezském, v kraji to veskrze prosáklém kacířstvím, a měl tam podivuhodné a velmi veliké úspěchy příkladem i učeností svou v obrácení nevěřících, dostalo se to, a nevím jak, k uším nejosvěcenějších a nejdůstojnějších Milostí Vašich, kteříž jako dobří a věrní pastýři milovaného stáda Páně zvláštním listem děkovacím vybídly

⁶⁰⁾ Čte se v arch. Prop. ve svazku I. Germ. ad 1629. No. 330. fol. 387.

⁶¹⁾ P. Josef Polák, kapucín, jako missionář nejprve řádu, pak Propagandy samé, působil s úspěchem v Čechách i na Moravě; v Čechách hl. na Mladoboleslavsku, v Ledči, Něm. Brodě.

⁶²⁾ V arch. Prop. ve sv. I. Germ. ad 1629. No. 330. fol. 294.

⁶³⁾ Tamže ve sv. I. Germ. ad 1629. No. 330. fol. 297.

ho velmi laskavě, aby pokračoval v díle počatém od Pána a neza-
kopával hřivny, kterou Bůh vložil mu do rukou, nabízejíce mu
všelikou pomoc a přízeň, která by byla mu k tomu potřebna. Ale
poněvadž nedlouho potom (sic) byl povolán od svých představených
do své provincie české k veliké nelibosti mé, byl očekáván až do
této doby s velikou touhou šťastný návrat jeho, v jehož možnost
řečený otec věřil, doufaje v dotčený list. Ale já nevida žádného
účinku jeho a znaje i velikou potřebu, ba krajní nutnost, již mají
ubohé duše tyto zaslepené tolika bludy, aby jim ukázána byla cesta
pravdy, i jejich dobrou ochotu přijmouti světlo svaté víry, i podivu-
hodnou ctnost, kterou Bůh vštípil onomu dobrému otci, toužil jsem
vždy velmi dychtivě, bych mohl ho míti a způsobiti, aby se navrátil
do oněch krajin, považuje za jisté, kdyby se zdržel tam některý čas,
jak oni otcové činívají v jiných missiích, že by přinesl převeliké
a velehojné ovoce na vinici Páně, kdež, ačkoli žeň je veliká, jest
velmi málo dělníkův a z těch mnozí neužiteční, tak že mohu říci
s prorokem: „Maličtí žádají si chleba, a není, kdo by jim lámal.“
Hleděl jsem se poučiti o způsobu, jak se zachovati, abych došel
výsledku svých dobrých přání; nemoha již ani viděti onoho otce
ani mluvit s ním, poněvadž jest ode mne daleko, ani zvěděti příčinu
tak značné jeho liknavosti u věci, kterou mně slíbil, byl jsem od
jiných otcův ujištěn, že nikdy nedostal jiného dovolení od Milostí
Vašich, a že představení zdejší provincie odpírají mu ho, poněvadž
ony kraje jsou vzdáleny a bez klášterů, rozpakujíce se dáti mu do-
volení na dlouhý čas, jak já i potřeba žádá, a tvrdíce, že k tomu
je potřeba moci vyšší.“ V další části listu hrabě z Vrbna prosí
Propagandu, aby propustila mu P. Bonaventuru, ubezpečuje ji, že
„obrácení, kteréž onen otec vykonal u velmi krátkém čase, jest
větší, než (kardinalové) doslechli, kteřížto obrácení vesměs trvají
až dosud na cestě dobře začaté a z nejhorších kacírů stali se nej-
nábožnější a nejhorlivější katolíci,“ i slibuje, že mu dá všechnu
pomoc možnou.⁶⁴⁾

Dopis hraběcí čten byl ve schůzi Propagandy 17. dne června
1624. zároveň s dopisem brněnským P. Bonaventury z 8. dne února
1624. Teprve na toto svědectví Propaganda rozhodla se učiniti
u představených řádu kapucinského přímluvu ve prospěch missionáře
fulneckého. Nařídila tedy nunciovi, aby promluvil s provincialem
ve jménu jejím, ať propůjčí hraběti dotčeného kněze, ač-li nemá ná-
ležitých příčin k odřeknutí, a měl-li by je, ať opatří hraběte co
nejdříve dvěma řádnými kněžími.⁶⁵⁾ Ale provincial nedal se již po-
hnouti k missii Bonaventurově. Odpověděl nunciovi, že kněz ten
nehodí se ani k úkolu tomu ani vůbec k pobytu mimo klášter,
a nuncius neměl, co by namítl.⁶⁶⁾

Hrabě z Vrbna vzal posléze za vděk jinými missionáři,⁶⁷⁾
a jméno Bonaventurovo přestalo se ozývati v Propagandě. Zaniklo
jako ohlas potlesku, kterým bylo pozdraveno při vstupu svém do
vznešené kongregace té, a jak se podobá, velmi záhy sešel se světa

⁶⁴⁾ V arch. Prop. ve svazku I. Germ. ad 1629. No. 330. fol. 304.

⁶⁵⁾ Tamže ve sv. Lett. volg. 1623—1624. No. 3. fol. 114. b.

⁶⁶⁾ Tamže ve sv. I. Germ. ad 1629. No. 330. fol. 405.

⁶⁷⁾ V témže svazku na fol. 305.

i P. Bonaventura sám, neboť protokol o shromážděních Propagandy již 3. března 1626. mluví o něm způsobem, jakým mluvívá o zemřelých: že totiž dán byl patent missionářský Bernardinovi z Arezza, *kdysi* společníku P. Bonaventury z Kolína.⁶⁸⁾ Byl tedy P. Bernardin v tužbě své po missii šťastnější nad Bonaventuru.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Monumenta conciliorum generalium saec. XV. Scriptorum tomii tertii pars II.:

Beer Rudolfus, Joannes de Segovia, Historia gestorum generalis synodi Basileensis. Editionem ab Ernesto Birk inchoatam apparatu critico adjecto continuavit. — Vindobonae, Holzhausen, curis C. Academiae scientiarum 1892, 4° p. 399—538.

Obsahuje knihu XVI. od konce října 1439. až do počátku října 1440.

Fontes rerum austriacarum II.:

Bachmann Adolf Dr., Urkundliche Nachträge zur österreichisch-deutschen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrich III. Vídeň, 1892, v kom. B. Tempského, 8°, XXVIII a 503 str.

Přítomná sbírka listin doplňuje práce Palackého a vydavatelovy a má zvláště osvítiti velikou rozepři česko-uhersko-polskou o korunu českou 1471.—1479. jakož i veřejné záležitosti rakouské a říšské v l. 1467.—1479. Slovnítnému vydavateli hojně materialu poskytovaly archivy, český zemský, německé, zvláště bamberský a drážďanský, také vatikánský, kde marně pátráno bylo po knihách breví Pavla II. a Sixta IV. a bibliotheky domácí i cizí. Doplnky takto sebrané obsahují 447 čísel z let 1458.—1482. Z těch jest mnoho pro dějiny české velmi důležitých. Tak hned číslo prvé vypravuje o volbě krále Jiřího a rozpacích některých se strany pánů katolických, zvláště p. Jana z Rosenberka. Z doby po odvolání kompaktat, kdy nastaly v Čechách boje diplomatické mezi utraquisty a katolíky, obsahuje již list č. 24., jež podala strana stojící při kompaktatech králi prostřednictvím doktora Martina Maiera, slušný počet důvodů, kterými diplomacie česká snažila se dokázati, že právo v rozepři Jiřího s papežem jest při straně králově. Akt tento svědčí o nevšedním nadání právnícky polemického ducha autorova, je však přece jednostranný a proto nelze na základě jeho dávat straně, kterou hájí, za právo, „jak činí referent v Mittheilungen des Vereines f. G. d. D. in B. Zajímavo jest, že i tento list připouští, že Čechové příliš věrně nezachovali kompaktat.

⁶⁸⁾ Tamže ve sv. Acta S. Congr. 1626—1627. fol. 28., No. 29.

Boje o českou korunu z let 1469.—1479. doznaly nového světla též následující publikací ve *Scriptores rerum silesiacarum* XIII.:

Kronthal und Wendt, Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. I. Abth. Vratislav 1893, 4°, 8 a 285 str.

Spolek pro dějiny a starožitnosti Slezska vydal před dvaceti léty práci H. Markgrafa důležitou korespondenci vratislavskou doby Poděbradovy se slibem, že záhy pokračováno bude ve vydávání listin z let následujících. Zatím však přišly na řadu Grünhagenovy Prameny doby husitské a některé jiné kroniky XV. stol. Delší opozdění toto není však publikací na škodu. V letech 1883. a 1892. nalezeny byly totiž na půdě vratislavské radnice zbytky městské korespondence, celkem přes 6000 kusů, z konce XV. a první polovice XVI. věku. Vratislav ovšem nezasahovala již tolik činně do dějin českých, jako v době krále Jiřího, byťť jí spokojiti se pouhým přihlížením ku běhům obecným, přes to však objasňují její listy nejednu stránku dlouholetého boje o korunu českou, jakož i vnitřní poměry naší otčiny. První tento díl má 323 čísla a končí seznamem panstva na sjezdu v Olomouci. Obě tuto oznámené publikace mají bohatý rejstřík a potřebné vysvětlivky.

Röhricht Reinhold, Regesta regni Hierosolymitani (MXCVII—MCCXCI) edidit —, Oeniponti 1893, libraria academica Wagneriana 8° pp. 521, 6-80 fl.

Není divu, že zpytatelé dějin spíše přihlížejí ku dějům vlasti své, sledující je až do podrobnosti a na světlo vynášejíce i nejstarší prameny jejich. Již dějiny zemí a říší sousedních tím spíše děje království vzdálených a dávno zaniklých netěší se pozorností širšího kruhu čtenářstva a mimoděk unikají i oku badatelů vědeckých.

Tak nebyly i dějiny křížáckých válek v celé obsáhlosti své od dob Wilkenových 1807—1832 spracovány a diplomatických dějin království Jerusalemského nedbáno docela. Vydavateli nebylo však možno ve všem sledovati vzor — Böhmera — dle kterého jal se pracovati, proto pro lepší přehled volil postup chronologický. Také nepodává registry ze všech známých listin, ježto kdyby vše excerpoval, kde o jednotlivých pouze místech svaté země zmínka se děje, nebo kde jména pouhých kleriků neb vojinů se vyskytují, vyplnily by samy listy papežské celou knihu. Pominuty jsou též listiny, jež vypravují o křížáckých taženích, jakož i ty, které patří do dějin Cypu, Armenie a řádů rytířských¹⁾. Objemný seznam osob, míst a slovníček s vysvětlením méně obvyklých slov uzavírá toto dílo.

Braunsberger Otto S. J., Entstehung und erste Entwicklung der Katechismen des s. Petrus Canisius. Freiburg im Breisgau, Herder 1893, XII a 187 str.

Katechismus bl. Petra Canisia zajisté dávno již zasloužil, aby chom pátrali po jeho osudech. Kniha tolik rozšířená, která po

¹⁾ Cartulaire général des Hospitaliers de Saint Jean de Jérusalem (1100—1310) par J. Delaville le Roulx, 4 svazky à 100 fr. vydá letos E. Leroux v Paříži.

staletí v rozličném přepracování a různých řečech byla rukojetí katolického vědomí v boji proti novotám ve víře, která seznamovala mládež s prvotinami katolické svaté nauky, zajisté zaslouží zvláštní monografie. Dostalo se její osudům tímto spisem potud historického osvětlení, pokud blah. spisovatel sám o ní pracoval aneb alespoň pokud jiní pod jeho dohledem ku zdokonalení jejímu přispívali.

V úvodě pojednává spisovatel krátce o učitelské činnosti bl. Petra. Malý synáček nymvežského purkmistra hrával si již ve mládí na kazatele a katechetu a neustal od toho, ani když zvolen byl za rektora university ingolstadtské, ani když ve Vídni spravoval osířelou farnost, ani když 1559. jako kazatel dómu wormského prosil, aby mu ve dvoře postavili ještě světničku pro chlapce, aby je mohl katechismu učit. Praktická činnost učitelská dodala mu schopnosti, že byl s to, aby napsal učebnici sv. nauky pro tolik křesťanských národů.

Canisius žádal, aby Laynez se odhodlal a pro německou mládež sestavil katechismus „lepší nad jiné tolik čtené, jež mládeži nezřídka i škodí.“ Prozřetelnost Boží však usoudila jinak. Ferdinand I. nechtěl nečinně patřiti na nábožensky zubožené země své. Především chtěl zvelebiti pokleslou universitu vídeňskou. K tomu cíli předložil r. 1551. rektorovi některé opravné návrhy. V těch projevil též úmysl, že dá složití „obecný křesťanský katechismus, jakož i vědeckou učebnici katolického náboženství.“

Rektor doporučil zvláště jesuitu P. Klaudia le Jay, aby vyplnil přání vladařovo, pokud se týkalo bohosloví. Le Jay však zemřel již rok potom a úkol jeho přejal Canisius, jenž téhož roku z Ingolstadtu se dostal do Vídně. Canisius teprve jeden a třicetiletý jal se pracovati a přes nejednu překážku zaslal na počátku r. 1554. první díl své práce králi Ferdinandovi. Sv. Ignác dal však Canisiovi dopsati: Prve než katechismus vyjde, je třeba, aby byl v Římě prohlédnut a opraven. V červnu zaslán byl díl katechismu do Říma. Již za měsíc prohlásila censura, že Bůh spisovateli pomáhal a dílo jeho že se líbí a bude prospěšno. Ferdinand sledoval práci se zvláštním zájmem a obdařil knihtiskaře Zimmermanna zvláštním privilegiem. S druhé strany záhy ozýval se též duch závisti a odporu.

Dvorní kazatel Maximilianův Pfauser, dle jména sice katolík se ženou jakousi žijící, sdělil mladému bratru českému Blahoslavovi z Ml. Boleslavě již vše o tomto katechismu, ač jednotlivé archy neuvoznány uloženy byly posud ve skladech knihtiskárny. Znalť již obsah, nadpis, předmluvu i spisovatele, jehož jméno nemělo býti vytištěno. Kdyby prý starý král byl ve Vídni, ozývalo by se prý již po knize v celém městě. Také král Maximilian prý o něm slyšel, jemu k vůli posud prý nebyl veřejně ohlášen, neboť tento že je nepřitelem jesuitů a nechce o nich ani slyšeti. Pfauser těšil Blahoslava, že lidé záhy budou míti jesuitů všude dost. Dávají prý jim jména zvířat, na př. suitů, Canisia jmenují Caninus, či též Canisimus. Jeho katechismus, zvaný Summou křesťanské nauky, jest summou ohavného papeženství, ovšem obíleného, jak prý bývá zvykem římské kuběny.

Požehnání sv. Ignácia bylo však mocnější než zavrhování oblíbeného kazatele Maximilianova. Canisius poslal již 27. dubna 1555. výtisk svého latinského velkého katechismu darem svému příteli Martinovi Cromerovi. Nesprávný jest výrok Pavla Sarpiho, že kate-

chismus Canisiův způsobil v Římě zlou nevoli. Zle přijat byl jenom od protivníků náboženství katolického. Velmi zábavno jest čísti o spisech, jež proti Canisiovi a dílu jeho byly vydány. „Kníže jesuitů a pokrytců“, „slepý učitel, jenž odvažuje se voditi slepce“, vede svou knihou „ubohé duše rovnou do pekel“. „Pekelný cerberus zplodil psa. Canisius je podoběn vzteklému psu, jenom že je horší . . .“ atd.

Zatím Canisius sbíral opravy a upravoval znova svoje dílo až do r. 1571.

Z tohoto latinského vznikly nejmenší katechismus latinský 1556. a německý (1555.—96.), pak malý katechismus pro katolíky. (Latinsky 1557.—64. a německy 1555.—63.).

Konečně vydal Busaeus r. 1569. též všechny po straně katechismu poznamenané citaty ve čtyrech quartových svazcích dohromady asi o 2500 stránkách.

Ať Francie mezi katechety svými jako perly váží si Gersona, Italie ať ctí velikého kardinála milánského a nové země Františka Xaverského, naše kraje mohou chlubit se Canisiem, neboť málo kdo rozuměl tak slovům Páně jako on: Nechejte maličkých přijíti ke mně.

Tenora Jan, Války husitské a zkáza vlasti naší Čech a Moravy.

V Brně, benediktinská knihtiskárna 1894, 16° 75 str. cena 15 kr.

Po zásluze otištěna jest tato pilná snůška z Dělníka ještě samostatně v Zábavné bibliothece. Pravíme tak ne jako by nám záduhy a spousty husitismu byly pochoutkou, nikoliv, my želíme toho poblazení svých předkův, ale buďtež připomenuty těm na poučenou, koho na mysli měl Tomek, když před čtyřiceti léty věstcem napsal: „Národní literatura měla by hleděti způsobiti smíření s časem oním ve vědomí národu, aby národnost naše, znova probuzená k životu, bez všelikého rozpakování opírajíc se o katolickou církev a o pravé základy moci a jednoty našeho mocnářství, jakožto jedinou, pravou cestou, vždy zdárněji prospívala“ (str. 75.).

Aby všecko podezření minulo, že spisovatel snad předpojatě si vedl, vezme, že úmyslně cituje jenom Palackého, Tomka a Zapa. Kéž slova těchto mužů rozptýlí předsudky o husitství, jež se zakotvily v mysli tak mnohých.

Fischer Frant. jun., Jindřich IV. z Hradce, († 1507). Nástin životopisný. Z německého originalu P. J. Coriho vydal —. V Hradci, nákl. vl. 16°, 154 str.

Vydavatel plní tímto přání zesnulého badatele o starožitném hradu Jindřichově a jeho držitelích, aby životopisy, jež v rukopise po něm zůstaly, byly vydány jazykem českým. Práce vydavatelova, soudě dle poznámek a rejstříku, jest svědomita. *Frà. J. Hamršmíd.*

Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha třetí. Vladaření císaře a krále Leopolda I. *Díl II.* Napsal Josef Svátek. V Praze, nákl. I. L. Kober 1894. 8° 451 str. (Zvláštní otisk z Kroniky česko-moravské).

Po prof. *Rezkovi*, který se dalšího spisování dějin Čech a Moravy nové doby pro Kobrovu „Kroniku česko-moravskou“ vzdal,

uvázal se v pokračování díla toho *Josef Svátek*. Zpráva o této změně nebyla nám zprva, upřímně řečeno, příliš vítána, ne snad proto, že bychom k p. Svátkovi na základě dosavadní jeho literární činnosti již předem byli chovali nedůvěru, nýbrž spíše proto, že prof. Rezek zdál se nám býti nej povolanejším k dokonání práce, kterou s tak šťastným úspěchem byl započal.

Nyní pak, probravše svazek panem Svátkem sepsaný, rádi vyznáváme, že nový pokračovatel *Kroniky česko-moravské* úkolu svému dobře dostál. Vypravování jeho jest správné a obsažné, oživené četnými zajímavými vložkami někdy ovšem příliš široce podanými, což ovšem není na škodu dílu, jež určeno jest pro širší kruh čtenářstva¹⁾. Za to však postrádáme u Svátka prohloubenosti a přesné soustavnosti, jimiž vyznamenávají se části prof. Rezkem zpracované, jakož i pečlivého uvádění pramenů, z nichž bylo váženo, jak to bylo pravidlem u Rezka. Pramenův archivačních užil Svátek toliko skrovnou měrou; za to pilně čerpal z tištěné literatury tehdejší i nynější, z níž pracně mu bylo shledávati roztroušené stavivo.

Obširnější vyličení válečných příběhů tehdejších, jak je podává Svátek jest zcela na místě, nebylyť sice Čechy a Morava jejich jevištěm, nicméně však obrovským obětmi hmotnými v nich byly účastněny. Války francouzské a turecké pohlcovaly ohromné summy peněz a vyžadovaly nesčetných životů lidských z řad císařského vojska, jež z valné části skládalo se z pluků česko-moravských. Veliký důraz klade p. spisovatel na veliké oběti zemí Českých zejména pro království Uherské, a míní právem, že třeba je nyní tím více na paměť uváděti, jelikož se na ně v Uhrách nevděčně zapomíná. Rovněž ukázal na vynikající účast Čechů při osvobození Vídně, jmenovitě na zásluhy chrabrého Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic. Není divu, že činnost sněmů českých i moravských týkala se hlavně záležitostí finančních: byloť nutno starati se každého roku o to, aby sehnány byly peníze, jichž vyžadovaly propositice královské na potřeby válečné; ostatní sebe naléhavější potřeby a záležitosti zemské musily ustoupiti do pozadí.

Lidumilný a zbožný císař Leopold I. ovšem nerad chápal se meče, byl však k tomu nucen ošemetnou politikou francouzskou, která za každou cenu a všemi prostředky chtěla moc rodu Habsburského podvrátiti, podporujíc hrozivou všemu křesťanstvu moc tureckou, jakož i veškery nespokojené živly uvnitř říše Rakouské, a neštítíc se ani nečestných, ba zákeřnických zbraní, jako podplácení a zhářství. Tajní francouzští jednatelé podněcovali v Čechách selský lid k brannému odporu proti nesnesitelnému utiskování panstva, jenž skutečně propukl r. 1680. v krajích českých i německých ve velikou bouři selskou. Svátek živě a zajímavě ji líčí, jakož i přísné potrestání vinníků po jejím potlačení. Císař Leopold vydal sice mandát o zmenšení roboty, který byl však od vrchností všelijak obcházen, tak že na mnohých místech zůstalo vše při starém. Zhářských úkladů francouzských zakusily Čechy v hojné míře, zejména Praha mnoho utrpěla velikým požárem r. 1689., o němž, jakož i o vypátrání a pokutování zhářů Svátek podává obširné zprávy.

¹⁾ Někdy zabíhá Svátek do malicherností, viz na př. jeho vypravování o tabatérkách, jež car Petr Veliký za pobytu svého v Čechách zhotovil, na str. 413 a 414 a j.

Nadto postiženy byly Čechy r. 1680. velikým morem, jenž vyžádal si přecetných obětí na životech lidských; počet zemřelých však nebyl dle vyšetření Svátkova tak veliký, jak Balbín a Beckovský udávají (v Praze zemřelo dle Balbína 25.000, dle Beckovského 32.000 lidí, dle Svátka však toliko 6000; v celých Čechách dle Balb. 80.000, dle Beck. 100.000, dle Svátka však toliko 40 - 50.000 lidí). Hrdinná obětavost jesuitů, kteří z křesťanské lásky jali se obsluhovati morem onemocnělé, při čemž sami morem se nakazili a zemřeli (viz Časopis kat. duchovenstva 1876. str. 188—190), zasluhovali čestnější zmínky, než stalo se v poznámce na str. 140, kde se prostě praví, že mezi 117 duchovními, kteří tehdy v Praze zemřeli, bylo 17 jesuitů z profesního domu v Menším městě Pražském, nic více, ač by již sebe menší zprávou o jejich obětavosti slova Svátkova na str. 135: „větší obětavost projevovali kněží, aby nemocným a umírajícím duchovní potěchou přispívali, ale i když i z těch mnozí zemřeli, utuchla i v ostatních horlivost křesťanská, a četní správcové far i mniši řeholní opustili Prahu“, na pravou míru byla uvedena.

Než přes tyto pohromy aspoň hlavní město české, jež stalo se za Leopolda I. na krátký čas zase sídelním městem císařským, utěšeně vzkvetlo. Svátek, podav popis tehdejší Prahy a staveb církevních i světských tenkrát v ní zbudovaných, dochází ku přesvědčení, že „přijmí zlatého věku“, které dosud bylo přikládáno přechválené době Rudolfově, náleží — aspoň co se výtvarných umění týče — vlastně době Leopoldově. Přes třicet chrámů a kaplí bylo v době této buď nově zbudováno buď znova opraveno; přes padesát palácův a panských domů vzniklo v témže čase v městech Pražských... Teprv od té doby má Praha světovou svou pověst jako město stoleté; nikdy nehostila Praha tolik umělcův ze všech oborův umění výtvarného a hudebního, jako ke konci XVII. a na začátku XVIII. století“ (str. 372 - 373).

Z ostatních příběhů v Čechách sběhlých obsírně vypsány jsou: proces Chodů, studentské bouře v Praze, zavraždění Šimona Abelesa a návštěva ruského ceře Petra Velikého v Čechách.

O věcech náboženských zmiňuje se Svátek celkem jen potud, pokud byly předmětem jednání sněmovního. Český sněm zanašal se po dlouhá léta naléhavou potřebou zřizování nových far, nebylo však prostředkův, aby příslušné návrhy kommisce k tomu zvláště zřízené mohly býti provedeny, a když konečně povolen k tomu náklad z důchodu solního, bylo nutno obrátiti jej zase k účelům válečným. Obětavost šlechty byla v té příčině velice malá, je-li oprávněna výčitka Svátkova, že „titíž páni stavové, kteří na sněmě jako horlivci katoličtí vystupovali, se zdráhali, jakmile se na svá panství vrátili, postoupiti někdejší statky farní k zakládání nových far“ (str. 312). Při reformačních missiích katolických neužívalo se, jak dí Svátek, „více prostředků násilných, jako dříve bývalo, nýbrž záležely missie tyto již jen v kázáních a v poučování lidu prostého, aby se k víře katolické vrátil. „Při houževnatosti lidu,“ — praví Svátek dále — „s jakouž na víře luteránské a na vyznání bratří českých lpěl, neměly missie tyto ovšem valného účinku, neboť sotva že missionáři krajinu opustili, vraceli se z největší části i ti, kdož se před nimi byli na oko k víře katolické přiznali, zase ku dřívější víře své.“ Nedá se však tak zřehla tvrditi, že by tehdejší katolické missie ne-

měly valného výsledku; byloť by třeba prozkoumati příslušné zprávy archivační, což se dosud nestalo. Na Moravě utěšeně vzkvétala víra katolická pod záštitou stavův a horlivým přičiněním missionářů (str. 93—94), ač i tam „jevil se stále ještě nedostatek duchovenstva a zůstávalo mnoho někdejších far neobsazených, a ve mnohých krajinách přidržoval se lid potají někdejší víry nekatolické“ (str. 328).

Příčiny pádu předního ministra a rádce císařova, Václava Eus. Lobkovic, představitele tehdejší odnárodnělé šlechty české, která měla nátěr německý aneb vlaský, Svátek správně vystihl; bylot to tajné pletichy jeho s Francouzskem a bezohledné jeho satyry, jimiž neušetřil ani osoby císařovy. Pozoruhodna jsou slova Svátкова, že Lobkovic „jakožto odpůrce jesuitů, kterýžto odpor jeho však taktéž podstatného základu neměl, blýskal se před velikým davem asi jako liberal naší doby, ale státníkem a politikem nikdy nebyl“ (str. 46—47).

Ctnostnému životu a nelíčené zbožnosti všestranně vzdělaného a lidumilného císaře Leopolda I. vzdává p. Svátek zaslouženou chválu, ač neopomíjí připomenouti, že prý „zbožná mysl císařova byla však, jak se to směrem tehdejší doby vysvětluje, sdružena s nesnášlivostí k jiným vyznáním náboženským, ač ve mnohem menší míře než u obou předchůdcův jeho na trůně panovnickém... zůstávalť Leopold po celý život svůj pod vlivem řádu Tovaryšstva Ježíšova“ (str. 433).

Ač bychom si kromě přání již svrchu pronesených přáli, aby pán spisovatel na některých místech jinak se byl vyjádřil (na př. na str. 125 a j.), přece celkem práci jeho s dobrým svědomím můžeme doporučiti.

A. Podlaha.

Briefe Kaiser Leopold I. an Wenzel Euseb Herzog zu Sagan, Fürsten von Lobkowitz 1657—1674. Nach den Originalien des fürstlich von Lobkowitz'schen Familienarchives zu Raudnitz an der Elbe in Böhmen herausgegeben von *Max Dvořák*, Bibliothekar und Archivar. Wien 1894. In Commission bei F. Tempsky. 56 str. v 8°.

V knížecím archivu Roudnickém chovají se dopisy, jež císař Leopold I. psal svému prvnímu tajnému radovi a nejvyššímu hofmistru Václavovi Eusebiu Lobkovicovi. Listy tyto, jichž jest celkem 91, vydal archivář M. Dvořák, tiskem v „Archiv für österr. Geschichte“ (sv. LXXX, II. oddíl str. 459—514) a také i ve zvláštním otisku. Zahrnují dobu od 27. srpna 1657. do 1. října 1674., tedy skorem až do té chvíle, kdy Lobkovic v nemilosti musil dvůr císařský opustiti (17. října 1674.). Jsou psány vesměs jazykem německým. Dopisy z let 1659.—1664. jednají většinou o záležitostech císařské dvorní rady válečné, počínajíc pak rokem 1666. týkají se nejen věcí spadajících v obor nejvyššího hofmistrského úřadu, nýbrž i domácí a zahraniční politiky, a jsou tudíž vítaným přírůstkem k dějepisným pramenům XVII. století, tak že vděční jsme p. Dvořákovi za pečlivé jich vydání.

A. P.

König Sigmunds Geleit für Hus und das Geleit im Mittelalter. Von *Dr. Paul Uhlmann*. (Hallische Beiträge zur Geschichtsforschung herausgegeben von Theodor Lindner. Heft V.) Halle a. S. Druck und Verlag von C. A. Kaemmerer & Co. 1894. 88 str. 8°.

Spisovatel hledí v první části své práce (str. 1.—46.) dokázati, že Hus byl proti všemu právu, jež mu zabezpečeno bylo průvodčím listem Sigmundovým, jat a upálen. Polemisuje hlavně proti názorům Hefelovým o té věci (na str. 26. a 34.), jichž však v ničemž řádnými důvody neoslabil, tak že zůstanou ovšem i na dále ve své váze a platnosti. — V druhé části (str. 46.—80.) pojednává o tak zv. „průvodu“ (Geleit) ve středověku vůbec, a rozeznává průvod politický (das politische Geleit) a průvod soudní (das gerichtliche Geleit.)

A. P.

Na vysvětlenou.

Jsa jinými různými pracemi zaměstnán tou měrou, že mi na-prosto nemožno zastávat zároveň i obtížný úkol redaktora, vzdal jsem se místa toho, ale zůstávám i nadále stoupencem a spolupracovníkem „Sborníku historického kroužku“. Výbor uváživ a uznáv mé důvody, ve schůzi své dne 31 května t. r. odpovědným redaktorem zvolil Dra Matěje Kováře, c. k. profesora, což připomínám jen proto, aby ve změně té snad nehledalo se jiných příčin a výkladů.

Frant. Zdráhal.

OBSAH.

Počátky reformace katolické v Čechách. Sepsal prof. Josef Vávra	3
Několik slov o Českém kněžstvu stol. XIV. a XV. Frà. J. Hamršmíd	40
Nevlastenectví českých stavů nekatolických v době předbělohorské. Frant. J. Kroiher	55
Considerationes, quas cuidam excellentissimo comiti super subditorum gravaminibus proposuit non nemo ex nostris, prius quam officium confessarii apud eundem excellentissimum acceperet. Dr. M. Kovář	73
P. Bonaventura z Kolína, kapucín, reformátor města Fulneku. Studie z archivu sv. kongregace de propaganda fide v Římě. Píše Hynek Kollmann .	87

Posudky a zprávy:

Beer Rudolfus, Joannes de Segovia, Historia gestorum generalis synodi Basileensis. Frà. J. Hamršmíd	105
Bachmann Adolf Dr., Urkundliche Nachträge zur österreichisch-deutschen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrich III. Frà. J. Hamršmíd	105
Kronthal und Wendt, Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. Frà. J. Hamršmíd	106
Röhrich Reinhold, Regesta regni Hierosolymitani (MXCVII—MCCXCI). Frà. J. Hamršmíd	106
Braunsberger Otto S. J. Entstehung und erste Entwicklung der Katechismen des s. Petrus Canisius. Frà. J. Hamršmíd	107
Tenora Jan, Války husitské a zkáza vlasti naší Čech a Moravy. Frà. J. Hamršmíd	108
Fischer Frant. jun, Jindřich IV. z Hradce. Frà. J. Hamršmíd	108
Dějiny Čech a Moravy nové doby. A. Podlaha	109
Briefe Kaiser Leopold I. an Wenzel Euseb Herzog zu Sagan, Fürsten von Lobkowitz 1657—1674. A. Podlaha	111
König Sigmunds Geleit für Hus und das Geleit im Mittelalter. A. P. . . .	112
Na vysvětlenou	112